

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

OPZEGGINGSTERMIJN VOOR BEDIENDEN : RECHTSPRAAK EN TOVERFORMULES*

Men weet dat, buiten het geval van dringende reden, de werkgever een voor onbepaalde tijd aangeworven bediende enkel kan ontslaan met inachtneming van een opzeggingstermijn (of zonder opzegging maar met betaling van een in verhouding tot zo'n opzeggingstermijn berekende ontslagvergoeding). De bijzondere regels voor opzegging tijdens de proeftijd¹ of kort voor de pensioenge-rechtigde leeftijd van de betrokken bediende² terzijde gelaten, differentieert de wet, wat de bepaling van die opzeggingstermijn betreft, volgens een (heden ten dage goeddeels academische) loongrens³. Voor bedienden met een jaarlijks loon van niet meer dan 250.000 frank bepaalt de wet zélf de opzeggingstermijn, nl. drie maanden voor elke tranche van vijf jaar anciënniteit, inclusief de lopende (en dus nog onvoltooide) tranche⁴. Voor bedienden met een hoger loon laat de wet de bepaling van de opzeggingstermijn over aan de partijen en, bij gebreke van akkoord, de rechter, met dien verstande dat die opzeggingstermijn niet korter mag zijn dan, andermaal, drie maanden voor elke tranche van vijf jaar anciënniteit.

Mede gelet op de reglementering inzake minimumloon, zullen bedienden met een jaarloon beneden 250.000 frank

wel een met uitsterven bedreigde, zo al niet uitgestorven soort zijn, zodat bedoelde loongrens in de praktijk weinig of geen relevantie heeft. Zoals moge blijken uit ons historisch overzicht (zie infra, I), heeft de wetgever door een geleidelijke verlaging van de loongrens in reële termen in feite aan de rechter een steeds grotere rol *ratione personae* toebedeeld. Voorts preciseert de wet ook geen inhoudelijke criteria ter zake van de bepaling van de opzeggingstermijn. Men kan er redelijkerwijze wel van uitgaan dat volgens de *ratio legis* de opzeggingstermijn eensdeels een billijkheidselement omvat (tot op zekere hoogte gereflekteerd in het naar anciënniteit gegradueerd wettelijk minimum), andersdeels in verband moet staan met de reclasseringsmoeilijkheid, d.i. de kans van wedertewerksstelling in een passende, (min of meer) gelijk(w)aardige baan, maar dat blijft een erg rekbare richtlijn. De wetgever laat dus een grote appreciatiebevoegdheid aan de rechter, veel ruimte voor een «beleid van de rechter».

Of dit een goede of slechte zaak is, hangt uiteindelijk af van de kwaliteit van de rechtspraak ter zake, van hoe degelijk dat beleid van de rechter is, en m.n. van de mate waarin deze, op consistente (en dus, vanuit een oogpunt van rechtszekerheid, voldoende voorspelbare) wijze, een redelijk evenwicht vindt tussen de betrokken belangen. Dat is geen gemakkelijke opdracht, en men mag de rechters niet te gauw een steen werpen. De optimaliseringsfunctie is behoorlijk ingewikkeld: er spelen talrijke, vaak conflicterende variabelen mee, zeker als mede rekening moet worden gehouden — en dat is onze mening — met het belang van de onderneming en dat van de gemeenschap. Daarbij stoot men op vele knelpunten. In hoeverre moet, billijkheidshalve, rekening worden gehouden met de financiële draagkracht van de onderneming? In hoeverre mag men de reclasseringsmoeilijkheid uitsluitend ten laste leggen van de werkgever? Quid, bijvoorbeeld, voor specialisaties waarnaar op de arbeidsmarkt weinig of geen vraag is? Quid in industriële sectoren in achteruitgang waarin de kans voor wedertewerksstelling zeer klein is? Men raakt hier onvermijdelijk aan fundamentele beleidsvragen. In hoeverre mag men in een economische situatie waarin een grootscheepse industriële

* Met dank aan Gonzague d'Alcantara en Alexander Italianer voor hun medewerking bij het statistisch onderzoek, en aan Fabienne Carlier voor haar waardevolle hulp van begin tot eind.

¹ Artikel 81, § 1, van de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten (*Staatsbl.*, 22 augustus 1978).

² Artikel 83.

³ Artikel 82, §§ 2 en 3.

⁴ Artikel 82, § 2, net zoals artikel 15, § 1, van de vroegere tekst (zie infra, nr. 3), gebruikt ook hier de term «ten minste», en er is dan ook twijfel gerezen of de rechter al dan niet een langere opzeggingstermijn kan toekennen. Zie o.a. M. TAQUET en C. WANTIEZ, *Congé, Préavis, Indemnité*, Brussel, 1975, II, blz. 119-120. Het punt heeft nog weinig praktisch belang en wij gaan er niet verder op in. Duidelijk lijkt wel dat langere opzeggingstermijnen kunnen worden bepaald bij collectieve arbeidsovereenkomst. Cf. *Parl. Besch., Senaat*, 1977-78, nr. 258/2, blz. 149-150.

herstructurering en dus intersectoriële verschuiving van arbeid nodig zijn, en waarin, o.a. volgens de bevindingen van de Europese Commissie, een kortsluiting bestaat tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt en m.n. een toenemend aantal gespecialiseerde jobs vacant blijven⁵, een restrictieve interpretatie aanhouden van de reclasseringsmoeilijkheid, d.w.z. vasthouden aan een strikt criterium van sterke inhoudelijke gelijkheid met de oude baan? In hoeverre moet men de bediende immuniseren tegen de economische gang van zaken in zijn bedrijf en tegen het marktrisico betreffende zijn eigen professionele kwalificaties? In hoeverre draagt de bediende een eigen verantwoordelijkheid voor zijn reclasseringskansen, mede gelet op het grote aanbod van vakliteratuur, seminars, recyclageprogramma's, avondcursussen, weekend-MBA's, enz.?

Op het eerste gezicht is dit inderdaad het soort evolutionaire materie waar een gedifferentieerd, mee-evoluerend beleid van de rechter, eerder dan rigide wetgeving, op zijn plaats is. De vraag is of tegenover het stilzwijgen (of de abdicatie) van de wetgever een goed, samenhangend beleid van de rechter staat. Op grond van ons onderzoek van de rechtspraak zijn wij geneigd daarop negatief te antwoorden. Misschien is de optimaliseringsfunctie wel te ingewikkeld en is wettelijke of jurisprudentieel «forfaitarisatie» onvermijdelijk.

Zelfs bij een oppervlakkige toetsing van de rechtspraak van het laatste decennium aan de sociaal-economische realiteit kan men ten deze niet voorbijgaan aan de volgende vaststellingen:

a) De opzeggingstermijnen zijn doorgaans aan de hoge en niet zelden zeer hoge kant, zeker in vergelijking met de ons omringende landen. Opzeggingstermijnen van twee tot drie jaar zijn hoegenaamd geen zeldzaamheid⁶. Ook in onze steekproef van 292 uitspraken van na 1 januari 1978 (zie infra, nr. 6) liggen, ondanks een o.i. onmiskenbare tendens tot matiging, de gemiddelden nog relatief hoog (zie Tabel 1). Voor de investeerder-werkgever zijn dat niet te verwaarlozen potentiële kosten, die zijn investeringsrisico verzwaren⁷. Uit gesprekken en professionele contacten met buitenlandse ondernemingen blijkt dat deze die opzeggingstermijnen onredelijk hoog vinden, dat zij vaak onder invloed daarvan hier te lande een conservatieve aanwervingspolitiek voeren en in de mate van het mogelijke zekere administratieve schakels (informatieverwerking, boekhouding, marketing, enz.) bij voorkeur in buurlanden opzetten, en ook dat zij niet zelden vanuit ondernemingsbelang wenselijke ontslagen van bedienden uitstellen of, soms tegen bedrijfseconomische rationaliteit in, personeelsinkrimping eerder doorvoeren ten koste van werklieden en «lagere» bedienden.

Tabel 1
Opzeggingstermijnen in de rechtspraak van na 1 januari 1978:
Gemiddelden en variabiliteit
(in maanden; standaarddeviatie tussen haakjes)

Steekproef	Gemiddelde opzeggingstermijn	Gemiddelde toeslag bovenop het wettelijk minimum	% van toeslag t.o.v. gemiddelde opzeggingstermijn
Totale steekproef: alle leeftijdsgroepen (292 cases)	12,82 (9,29)	5,98 (5,04)	46,64 %
laagste leeftijdsgroep: < 34 jaar (70 cases)	6,98 (3,65)	2,87 (2,53)	41,11 %
middengroep: 35-47 jaar (121 cases)	11,71 (7,05)	5,81 (4,34)	49,61 %
hoogste leeftijdsgroep: > 47 jaar (101 cases)	18,19 (11,30)	8,35 (5,88)	45,90 %

b) Daarbij valt op dat de toegekende opzeggingstermijnen een grote variabiliteit vertonen, d.w.z. dat er

sterke schommelingen zijn rond het gemiddelde (zie o.a. de standaarddeviaties in Tabel 1) en dat voor prima facie vergelijkbare gevallen nogal eens markant verschillende

⁵ Zie o.a. *European Economy*, nr. 4, november 1979, blz. 45-46; nr. 5, maart 1980, blz. 14-17; nr. 6, juli 1980, blz. 15-16; en nr. 8, maart 1981, blz. 18. Vlg. het recente verslag aan de Koning Boudewijnsinstichting, *De Economische Toekomst van België* (het zgn. rapport VANDER EYCKEN), Brussel, 1981, blz. 97-98.

⁶ Zie o.a. de overzichten van rechtspraak van het Verbond van Belgische Ondernemingen, februari 1975, blz. 16 e.v., en juni 1980, blz. 15 e.v..

⁷ Dat is ook een vaststelling in het rapport VANDER EYCKEN, blz. 105, dat ten deze voorstelt een plafond te bepalen voor de

uitkomsten voorkomen. Dat komt de rechtszekerheid niet ten goede. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat men in de praktijk een beetje in het duister tast i.v.m. wat in de rechtspraak gaande is en dat daarover nogal uiteenlopende interpretaties bestaan. Een Brussels advocaat adviseert zijn cliënten-werkgevers dat de Claeys-formule min 20 à 30 % een goede maatstaf is. Een personeelsdirecteur in het Waasland houdt het gewoonlijk bij de Major-formule maar vindt de Claeys-formule een betere benadering in geval van collectieve afdankingen. Een personeelsdirecteur van een bedrijf in de staalsector acht de Major-formule nog het meest betrouwbaar. Een bedrijf in de distributiesector past systematisch de Claeys-formule min 10 % toe. Voor een vakbondssecretaris staat het dan weer vast dat de Claeys-formule in elk geval gevolgd wordt voor bedienden met een jaarsalaris beneden 1.000.000frank.

c) Voorts is de motivering van vele vonnissen en arresten erg schamel, zo niet in de juridische dan toch in de intellectuele zin. Vaak is die motivering beperkt tot het citeren van een viertal factoren (anciënniteit, functie, loon en leeftijd), en wordt daaruit zonder veel uitleg een opzeggingstermijn afgeleid. Een concrete appreciatie van de reclasseringsmoeilijkheid blijft veelal achterwege, en men ontsnapt niet aan de indruk van een zekere «forfaitarisatie». De in de rechtsleer ontwikkelde vuistregels en formules zijn pogingen om het mysterie van die onzichtbaar geworden verbanden op te helderen, en als dusdanig ongetwijfeld verdienstelijk, maar die «toverformules» blijken al evenmin betrouwbare maatstaven te zijn (zie infra, nr. 4). Een goede maatstaf is o.i. evenwel nodig, mede als richtbaak voor het bepalen van de legitimiteit van de aangeboden respectievelijk gevraagde opzeggingstermijn, en ten einde ter zake misbruiken — in beide richtingen! — en onredelijk opbod te voorkomen.

d) Merkwaardig is daarbij de manier waarop de factor loon wordt gehanteerd, en m.n. de (vaak belangrijke) positieve correlatie die wordt gemaakt tussen loon en reclasseringsmoeilijkheid. Vanuit economisch oogpunt zou men nochtans verwachten dat een hoog salaris (zeker bij geringe anciënniteit), als gevolg van het spel van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, indicatief is voor een grote vraag naar de betrokken kwalificaties en dus eerder wijst in de richting van betere reclasseringskansen.

Opzet van dit artikel is dit alles eens van dichterbij te onderzoeken, eensdeels door een analyse van de desbetreffende wettelijke en jurisprudentiële ontwikkelingsgang (zie infra, I), anderdeels door een statistische doorlichting van de recente rechtspraak (zie infra, II), dit ten einde: a) een zo correct mogelijke diagnose te stellen van de rechtspraak, en b) vanuit normatief oogpunt, een (zij het bescheiden) bijdrage te leveren voor het formuleren van goede beleidsregels.

I. Wettelijke en jurisprudentiële terugblik

1. *De wet van 7 augustus 1922.* Voor 1922 bestond er geen wetgeving inzake de arbeidsovereenkomst voor bedienden. Toch werden al in de negentiende eeuw opzeg-

opzeggingstermijnen (weliswaar met mogelijkheid, voor de bediende, tot belastingvrije verzekering tegen het risico van ontslag).

gingstermijnen toegekend aan voor onbepaalde tijd aangeworven bedienden, en dit op basis van lokale gebruiken, waarbij opzeggingstermijnen tot één jaar voorkwamen⁸. De rechtsgrond hiervoor werd gevonden in een analogie met de artikelen 1736 en 1759 van het Burgerlijk Wetboek, die naar de plaatselijke gebruiken verwijzen voor de bepaling van de opzeggingstermijn bij ongeschreven huur en van de huurtermijn bij stilzwijgende verlenging van de huur⁹. Bij gebreke van lokale gebruiken, moest de opzeggingstermijn worden bepaald in verhouding tot de tijd die het de ontslagen bediende zou vragen om een nieuwe en gelijkaardige baan te vinden¹⁰. Niettemin moest de vraag naar de reclasseringsmoeilijkheid in abstracto worden gesteld: immers, de opzeggingstermijn had een forfaitair karakter en diende daarom los van elke concreet geleden schade of ondervonden reclasseringsmoeilijkheid te worden bepaald¹¹.

Kort na de eeuwwisseling bestond er reeds een sterke stroming om naast de werklieden¹² ook de bedienden een zekere wettelijke bescherming te verlenen¹³. Dat het slechts in 1922 tot een algemene wettelijke regeling kwam, zal wel ten dele te wijten zijn aan de Eerste Wereldoorlog. De nieuwe wet van 7 augustus 1922 op de arbeidsovereenkomst voor bedienden¹⁴ gaat terug op het wetsvoorstel Troclet-Myhelinck dat in 1920 bij de Kamer werd ingediend¹⁵ en zowel in Kamer als Senaat tweemaal werd onderzocht. Tabel 2 vat de nieuwe wettelijke regeling inzake opzeggingstermijnen samen:

Tabel 2
Opzeggingstermijnen ingevolge de wet
van 7 augustus 1922

Loon	< 3.000fr.	3.000 + - 12.000fr.	> 12.000fr.
Anciënniteit			
< 10 jaar	1 maand	3 maanden	
> 10 jaar		- 6 maanden	vrij bepaald door partijen of rechter, zonder wettelijk minimum

⁸ Ter zake van de lokale gebruiken in het Brusselse vindt men bij J. THOUMSIN, *Manuel de louage de services des employés*, Brussel, 1913, (2e uitg.), blz. 101, nr. 259, de volgende gegevens:

Loon	Opzeggingstermijn
< 1.800 frank	1 maand
1.800 - 2.400 frank	2 maanden
2.400 - 5.000 frank	3 maanden
> 10.000 frank	12 maanden

⁹ *Ibid.*, blz. 89, nr. 225.

¹⁰ *Ibid.*, blz. 97, nr. 250.

¹¹ Cf. Kh. Brussel, 30 oktober 1905, *Jur. com.*, 1906, I, en Kh. Brussel, 9 december 1907, *Jur. com.*, 1908, 70.

¹² Cf. de wet van 10 maart 1900 (*Staatsbl.*, 14 maart 1900).

¹³ L. Franck, de latere minister van Koloniën, diende reeds in 1908 een wetsvoorstel in betreffende de arbeidsovereenkomst voor bedienden: zie *Parl. Besch.*, *Senaat*, 1907-08, nr. 387. Zie ook *Parl. Besch.*, *Kamer*, 1920-21, nr. 133, blz. 1 en de aldaar opgesomde wetgeving.

¹⁴ Wet van 7 augustus 1922 (*Staatsbl.*, 16-17 augustus 1922).

¹⁵ *Parl. Besch.*, *Kamer*, 1919-20, nr. 58.

Het wetsvoorstel Troclet-Myhelinck had de opzeggingstermijnen als volgt in verband met anciënniteit en loon bepaald: principieel één maand voor bedienden met een jaarloon beneden 3.000 frank, drie maanden voor bedienden met een jaarloon tussen 3.000 en 7.200 frank, en zes maanden voor bedienden met een hoger loon, maar met dien verstande dat bedienden met een anciënniteit van minder dan één jaar slechts recht hadden op een opzeggingstermijn van één maand, en bedienden met een anciënniteit van meer dan 15 jaar in elk geval op het maximum van zes maanden¹⁶. Deze tekst werd dus op verschillende punten gewijzigd, en die wijzigingen werpen enig (zij het vaag) licht op de gedachtengang van de wetgever:

a) de factor anciënniteit kreeg groter gewicht: reeds na 10 jaar dienst kreeg de bediende recht op een opzeggingstermijn van zes maanden en dit ongeacht de hoogte van zijn loon¹⁷;

b) het negatieve gevolg dat het wetsvoorstel verbond aan anciënniteit van minder dan één jaar, werd geschrapt¹⁸;

c) het relatieve gewicht van anciënniteit werd nog onrechtstreeks verhoogd door de beperking van de opzeggingstermijn afhankelijk van loon tot maximum drie maanden i.p.v. zes maanden¹⁹.

De reden voor deze laatste wijziging was dat het weinig zinvol leek om, in het klimaat van verslechterde verstandhouding ten gevolge van het ontslag, de werkgever-werknemer relatie nodeloos te rekken, en dat de financiële last van een plaatsvervangende opzeggingsvergoeding ten belope van zes maanden loon voor vele kleine ondernemingen te zwaar werd geacht²⁰. Tegen de wijziging rees nogal wat protest, vooral in de Kamer, en dit vanuit tweërlei hoek. Vooreerst werd opgemerkt dat een wet die de bescherming van de bedienden beoogde, toch bezwaarlijk kortere opzeggingstermijnen kon toekennen dan die van de rechtspraak voor de wet²¹. Vervolgens legden sommigen een vrij nauwkeurige band tussen het belang van de functie en de reclasseringsmoeilijkheid, en vonden zij in die optiek een meer trapsgewijze stijging van de opzeggingstermijn met het loon aangewezen²².

Een vierde, meer ingrijpende tekstwijziging was de beperking *ratione personae* van de wettelijke regeling tot bedienden met een jaarloon van minder dan 12.000 frank per jaar²³. De zgn. «hogere» bedienden werden geacht zelf

best hun eigen belangen te kunnen verdedigen²⁴. In de Senaat werd, in naam van de gelijkheid van rechtsbedeling in de verschillende rechtsgebieden, nog een poging gedaan om de wettelijke regeling terug uit te breiden tot bedienden met een jaarloon boven 12.000 frank²⁵ (hetgeen dus opzeggingstermijnen van meer dan zes maanden uitsloot), maar de Kamer maakte die poging ongedaan²⁶, zodat voor hogere bedienden de rechtspraak *carte blanche* kreeg, en zij ten deze haar traditie van relatief lange opzeggingstermijnen ongestoord kon voortzetten.

2. *De rechtspraak tussen 1922 en 1954.* De nieuwe wet van 7 augustus 1922 liet dus de rechter geen enkele appreciatiebevoegdheid voor het bepalen van de opzeggingstermijn voor lagere bedienden²⁷. Voor de hogere bedienden daarentegen kreeg de rechter vrij spel, zonder duidelijke consignes vanwege de wetgever. De rechtspraak bleef teruggrijpen naar de gebruiken, en de rechtsleer verwees ten deze onveranderlijk naar de analogie met de artikelen 1736 en 1759 van het Burgerlijk Wetboek.²⁸ Toch waren de vooroorlogse gebruiken voor bedienden met hoge lonen schaars en onzeker²⁹. Bovendien hadden de vooroorlogse cijfers en loon-functie verhoudingen ten gevolge van de inflatie³⁰ en de gewijzigde omstandigheden op de arbeidsmarkt³¹ veel van hun relevantie verloren. Daarom vermoedt men althans achter sommige rechterlijke beslissingen de nieuwe wettelijke regeling als inspiratiebron en richtbaak, vooral bij lonen in de buurt van de loongrens van 12.000 fr.³² In elk geval was de rechter, meer nog dan voorheen, op zijn eigen oordeel aangewezen.

Hoewel het zeer moeilijk is in de rechtspraak tussen 1922 en 1954 vaste tendensen terug te vinden, hebben wij toch de indruk dat twee factoren op de voorgrond traden. Enerzijds kwam de factor loon doorgaans sterk naar voren en werd hij vaak als enige vermeld, zeker bij kortere opzeggingstermijnen³³. Anderzijds werd frequent groot gewicht toegekend aan de (vrij concreet beoordeelde) reclasseringsmoeilijkheid als dusdanig³⁴. Aard en belang van de

¹⁶ *Parl. Besch., Kamer*, 1920-21, nr. 135, blz. 5 & blz. (v), artikel 9.

¹⁷ *Parl. Besch., Kamer*, 1920-21, nr. 403, blz. (iv), artikel 11.

¹⁸ Beide wijzigingen werden, zonder veel uitleg doorgevoerd in de kamercommissie: *ibid.*, blz. 2.

¹⁹ *Parl. Hand., Senaat*, 1921-22, vergadering van 13 maart 1922, blz. 371, en *ibid.*, vergadering van 16 maart 1922, blz. 385.

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Parl. Besch., Kamer*, 1921-22, nr. 275, blz. 2; *Parl. Hand., Kamer*, 1921-22, vergadering van 12 juli 1922, blz. 1691, en *ibid.*, vergadering van 13 juli 1922, blz. 1725.

²² Cf. *Parl. Hand., Senaat*, 1921-22, vergadering van 13 maart 1922, blz. 376.

²³ *Parl. Besch., Kamer*, 1920-21, nr. 403, blz. (ix) - (x), artikel 29.

²⁴ *Ibid.*, blz. 2.

²⁵ *Parl. Hand., Senaat*, 1921-22, vergadering van 21 maart 1922, blz. 398.

²⁶ *Parl. Besch., Kamer*, 1921-22, nr. 275, blz. 5.

²⁷ Cf. *Parl. Hand., Senaat*, 1921-22, vergadering van 16 maart 1922, blz. 384.

²⁸ Zie o.a. I. THOUMSIN-SANTENOY en R. SCHUELER, *Le contrat d'emploi*, Brussel, 1935 (4e uitg.), blz. 179, nr. 340. Het Hof van Beroep te Brussel creëerde zelfs een vermoeden dat de gebruikelijke opzeggingstermijn een stilzwijgend beding was van de arbeidsovereenkomst: cf. Hof Brussel, 1 april 1939, *Pas.*, 1939, II, 89.

²⁹ THOUMSIN-SANTENOY en SCHUELER, *o.c.*, blz. 197, nr. 391.

³⁰ Kort na de Eerste Wereldoorlog werd nog gepoogd de lonen te vertalen in hun vooroorlogs equivalent: zie o.a. Kh. Luik, 11 juli 1923, *Pas.*, 1923, III, 12, en Kh. Brussel, 17 oktober 1923, *J.T.*, 1924, 12.

³¹ Cf. THOUMSIN-SANTENOY en SCHUELER, *l.c.*

³² Zie o.a. Kh. Luik, 11 juli 1923, *Pas.*, 1924, III, 12, en Kh. Luik, 19 november 1926, *Jur. Liège*, 1927, 124.

³³ Zie de rechtspraak geciteerd in R. GEYSEN, *Arbeidsrechtspraak 1922-1948*, Brussel, 1949, blz. 436-439.

³⁴ THOUMSIN-SANTENOY en SCHUELER, *o.c.*, blz. 189, nr. 376.

specialisatiegraad vereist voor een bepaalde functie³⁵, gekoppeld aan de reële vraag daarnaar op de arbeidsmarkt³⁶, kregen in dat perspectief vaak aandacht. Voorts werd soms ook leeftijd in aanmerking genomen als een factor die reclassering bemoeilijkt³⁷. De anciënniteit van de ontslagen bediende werd aanvankelijk zelden in overweging genomen³⁸, maar na de Tweede Wereldoorlog won deze factor aanzienlijk aan belang³⁹.

3. De wet van 11 maart 1954. De betrokken bepaling van de wet van 11 maart 1954⁴⁰ verschilt, behoudens de loongrens tussen hogere en lagere bedienden⁴¹, nog nauwelijks van de relevante bepalingen van artikel 82, §§ 2 en 3, van de wet van 3 juli 1978. De minimum opzeggingstermijn, bij opzegging door de werkgever, werd voor alle bedienden vastgesteld op drie maanden voor elke tranche van vijf jaar anciënniteit, inclusief de lopende tranche. Bovendien werd, in geval van jaarloon van meer dan 120.000 frank, aan partijen de gelegenheid gegeven te allen tijde⁴² een overeenkomst te sluiten over de duur van de opzeggingstermijn, en kon de rechter, bij gebreke van akkoord, de passende opzeggingstermijn bepalen, met dien verstande nu dat die termijn niet korter mocht zijn dan voornoemd minimum.

De nieuwe regeling gaat terug op het wetsvoorstel De Paepe-De Riemaecker-Legot dat in 1951 bij de Kamer werd ingediend⁴³. Ietwat verrassend brak dit wetsvoorstel met de door de vroegere wetgeving en rechtspraak geschapen band tussen loon en opzeggingstermijn, en stelde het daarvoor een uitsluitende band tussen anciënniteit en opzeggingstermijn in de plaats. Volgens het voorstel zou de nieuwe regeling toepasselijk zijn op alle bedienden, en werden opzeggingstermijnen bepaald van drie, zes of twaalf maanden naargelang de bediende minder dan 10, tussen 10 en 20 of meer dan 20 jaar anciënniteit had⁴⁴. Een

amendement dat weer heil zocht in een combinatie van loon en anciënniteit⁴⁵ werd door de kamercommissie geweerd omdat de maximum opzeggingstermijn daarin, nl. negen maanden, in het licht van de bestaande rechtspraak te laag werd bevonden⁴⁶. Voor de combinatieformule loon-anciënniteit was de kamercommissie echter gewonnen. Immers, zo vond men, die formule liet én de traditie van een met loon stijgende opzeggingstermijn, én de billijkheidseis van beloning voor getrouwheid recht wedervaren⁴⁷. Voor de hogere bedienden meende men de vroegere rechtspraak en haar criteria, waaronder de reclasseringsmoeilijkheid, te moeten bekrachtigen⁴⁸. De Kamer stemde met die visie in, zodat de volgende tekst naar de Senaat werd gestuurd:

«1° Wanneer de jaarlijkse bezoldiging minder bedraagt dan 72.000 frank, is de opzeggingstermijn gelijk aan:

drie maanden voor de bedienden met minder dan tien dienstjaren bij dezelfde werkgever;

zes maanden voor tien tot en met twintig dienstjaren;
negen maanden voor meer dan twintig dienstjaren.

2° Wanneer de jaarlijkse bezoldiging 120.000 frank niet te boven gaat, is de opzeggingstermijn gelijk aan:

zes maanden voor minder dan tien dienstjaren;
twaalf maanden voor tien tot en met twintig dienstjaren;
achttien maanden voor meer dan twintig dienstjaren.

3° Wanneer de jaarlijkse bezoldiging 120.000 frank te boven gaat, wordt de opzeggingstermijn, bij gebreke van overeenkomst, o.m. vastgesteld volgens het bedrag van de bezoldiging, het aantal dienstjaren en de mogelijkheden om een gelijkwaardige betrekking te vinden⁴⁹. De bediende heeft niettemin recht op het minimum en, niettegenstaande elke strijdige overeenkomst, op de in het 2° bepaalde opzeggingstermijnen⁵⁰».

Senator Custers, die het amendement voorstelde dat tot de uiteindelijke redactie aanleiding gaf, werd daartoe aangezet door een dubbele kritiek op de kamertekst. Hij achtte het onnodig om, «gezien de koopkracht van de frank en de bezoldiging die een bediende door de band heeft», voor de bedienden met een jaarloon beneden 72.000 frank nog in een apart statuut te voorzien⁵¹. Bovendien vond hij het beter de opzeggingstermijn met schijven van drie maanden per vijf jaar anciënniteit te laten stijgen veeleer dan met schijven van zes maanden per 10 jaar anciënniteit, omdat deze laatste formule zekere werkgevers ertoe zou kunnen

³⁵ *Ibid.*, blz. 182, nr. 153. Zie o.a. Hof Brussel, 16 januari 1922, *Jur. Brux.*, 1922, 257; Kh. Luik, 15 januari 1932, *Jur. Liège*, 1932, 92; Kh. Brussel, 15 januari 1937, *Pas.*, 1937, III, 157, en Hof Brussel, 6 maart 1940, *Jur. Brux.*, 1942, blz. 110.

³⁶ Zie o.a. Hof Luik, 25 mei 1923, *Pas.*, 1923, II, 142 (volgende bloemmolens om de ontslagen fabricatiechef spoedig aan een nieuwe baan te helpen: 6 maanden), en Kh. Luik, 15 januari 1932, *l.c.*, (grote reclasseringsmoeilijkheid voor een orkestdirecteur: 18 maanden).

³⁷ Zie o.a. Hof Brussel, 6 juli 1951, *Bull. F.I.B.*, 1952, 34 (hotelhouder op hoge leeftijd: 12 maanden).

³⁸ THOUMSIN-SAINTENOY en SCHUELER, *o.c.*, blz. 190, nr. 379.

³⁹ Vgl. de rechtspraak geciteerd in R. GEYSEN, *Arbeidsrechtspraak 1922-1948*, Brussel, 1949, blz. 435-445 en in *id.*, *Arbeidsrechtspraak 1949-1955*, Brussel, 1956, blz. 269-272.

⁴⁰ Artikel 8 van de wet van 11 maart 1954 (*Staatsbl.*, 20 maart 1954), houdende een nieuw artikel 12bis (later artikel 15 in de bij koninklijk besluit van 20 juli 1955 (*Staatsbl.*, 3-4 oktober 1955) gecoördineerde tekst).

⁴¹ De loongrens werd bij wet van 21 november 1969 (*Staatsbl.*, 9 januari 1970) opgetrokken tot 150.000 frank en bij koninklijk besluit van 6 juni 1975 (*Staatsbl.*, 19 juni 1975) tot 250.000 frank.

⁴² Bij de wet van 21 november 1969 werd dan bepaald dat deze overeenkomst ten vroegste mag worden gesloten op het ogenblik waarop de opzegging wordt gegeven. Zie ook artikel 82, § 3, eerste lid, van de wet van 3 juli 1978.

⁴³ *Parl. Besch.*, *Kamer*, 1950-51, nr. 260.

⁴⁴ *Ibid.*, blz. 5, artikel 12, derde lid, a.

⁴⁵ *Parl. Besch.*, *Kamer*, 1950-51, nr. 471. Bedienden met een maandloon van minder dan 3.000 frank hadden in dit voorstel slechts recht op een opzeggingstermijn van één maand; de andere bedienden kregen drie, zes of negen maanden naargelang zij minder dan 10, tussen 10 en 20 of meer dan 20 jaar anciënniteit hadden; bedienden, ouder dan 45 jaar, met een anciënniteit van 15 jaar en meer hadden steeds recht op de maximum opzeggingstermijn van negen maanden.

⁴⁶ *Parl. Besch.*, *Kamer*, 1952-53, nr. 287, blz. 12.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*, en *Parl. Besch.*, *Kamer*, 1952-53, nr. 581, blz. 7.

⁴⁹ Deze criteria werden zonder verdere uitleg weggelaten in de tekst als geamendeerd door senator Custers: zie *Parl. Besch.*, *Senaat*, 1953-54, nr. 214, blz. 1-2.

⁵⁰ *Parl. Hand.*, *Kamer*, 1952-53, vergadering van 28 oktober 1953, blz. 12.

⁵¹ *Parl. Hand.*, *Senaat*, 1953-54, vergadering van 23 februari 1954, blz. 827.

aanzetten oudere bedienden te ontslaan net voor een nieuwe periode van tien jaar⁵². Senator Custers liet zich naar eigen zeggen leiden door het zijns inziens sinds jaar en dag gevestigde principe dat er een verband moet bestaan tussen anciënniteit en de duur van de opzeggingstermijn: «Dat is trouwens logisch en het spreekt vanzelf dat, zowel ten aanzien van het eventueel vinden van een nieuwe betrekking, als van de gehechtheid van de banden tussen de bediende en zijn werkgever, dat verband als natuurlijk en vanzelfsprekend voorkomt en het tot uitdrukking moet komen in een goed geordende en evenwichtige wetgeving⁵³».

De tekst Custers werd dan teruggestuurd naar de Kamer, waar van regeringszijde werd aangedrongen om het ontwerp ongewijzigd aan te nemen ten einde verder oponthoud te vermijden. Verslaggeefster De Riemaecker verklaarde dat de senaatstekst alleszins minder gunstig was voor hogere bedienden dan de kamertekst omdat, zo vond zij, de nieuwe tekst grotere klemtoon legde op de anciënniteit⁵⁴. Major liet de ontstemming van zijn vakorganisaties over het amendement Custers acteren. Immers, zo stelde hij, het is toch de bedoeling van de opzeggingstermijn om de bediende de kans te geven een nieuwe baan te vinden. Welnu, de vermindering van het aantal loongrenzen (van 72.000 en 120.000 tot 120.000 frank alleen) was daarmee in strijd⁵⁵. Hij ging er nl. vanuit dat bedienden met een laag loon doorgaans een kleine anciënniteit paren aan een geringe graad van specialisatie: een nieuwe baan vinden is voor hen «bijgevolg» gemakkelijker. Niet zo voor de bedienden met een jaarloon tussen 72.000 en 120.000 frank, en nog minder voor bedienden met een jaarloon boven 120.000 frank: zij zijn doorgaans ouder en hebben «dus» een grotere anciënniteit en specialisatiegraad, factoren die het vinden van een gelijkwaardige baan doorgaans zouden bemoeilijken.

4. *De rechtspraak na 1954.* Bij het overlopen van de rechtspraak van na 1954⁵⁶ stelt men vast dat de factor anciënniteit zijn na de Tweede Wereldoorlog begonnen opmars voortzet. De invloed van de wet van 11 maart 1954 zal daar allicht niet vreemd aan zijn⁵⁷. Meer nog valt op hoe vaak de feiten eenvoudigweg worden gereduceerd tot een viertal gegevens (anciënniteit, functie, loon en leeftijd), waaruit dan zonder veel bijkomende uitleg een bepaalde opzeggingstermijn wordt afgeleid. In de rechtsleer zijn dan ook pogingen gedaan om, met intuïtieve vuistregels of statistische formules, het mysterie op te helderen dat schuilgaat achter het gelijkheidsteken van die optelsom. Die pogingen — een begrijpelijke reflex naar meer rechtszekerheid — zijn zeker niet altijd zo geslaagd, en allicht hebben bepaalde «toverformules» het nodige «bijgeloof» gecreëerd en, door hun effect in de praktijk, een

bepaalde, niet zo goede gang van zaken helpen bestendigen. Alvorens die toverformules in het kort te bespreken, moeten wij nog wijzen op een ander aspect van die tendens naar «forfaitarisatie» in de rechtspraak; nl. het feit dat blijkbaar nog weinig inspanning wordt gedaan om de reclasseringsmoeilijkheid als dusdanig in concreto te evalueren. In weinig vonnissen en arresten wordt daar nog expliciet bij stilgestaan⁵⁸. Toch heeft het Hof van Cassatie al enkele malen duidelijk het principe geaffirméerd dat de opzeggingstermijn moet worden bepaald met inachtneming van de reclasseringsmoeilijkheid, van de «op het tijdstip van de kennisgeving van de opzegging of van de afdanking zonder opzegging en zonder dringende redenen voor de bediende bestaande kans om spoedig een gelijkwaardige en passende betrekking te vinden, rekening houdend met de anciënniteit van de betrokkene, zijn leeftijd en de belangrijkheid van zijn functies, volgens de gegevens eigen aan iedere zaak⁵⁹». Daarbij valt op dat het Hof anciënniteit, leeftijd en functie *wél en loon niet* vermeldt als variabelen voor de beoordeling van de reclasseringsmoeilijkheid. (In de optiek van het Hof is anciënniteit dus blijkbaar niet enkel maar een billijkheidsfactor.)

Prima facie zit de jurisprudentie van de hoven en rechtbanken niet op dezelfde golflengte: niet alleen staat een appreciatie van de reclasseringsmoeilijkheid daarin doorgaans niet voorop, althans niet expliciet, maar bovendien wordt daarin meestal wél groot gewicht gegeven aan loon⁶⁰. Dit blijkt overigens duidelijk uit zekere statistische analyses (en m.n. de Claeys- en P.U.B.-formules), waarin loon alleen gemiddeld veel zwaarder doorweegt dan functie en leeftijd gezamenlijk. Nog dit: bij de bepaling van de opzeggingstermijn heeft de rechtspraak weinig of geen oog voor factoren als de financiële draagkracht van de onderneming, de eventuele bedrijfseconomische noodzaak van personeelsinkrimping, of de meer macroeconomische overwegingen waarnaar wij verwezen in de inleiding. Van een genuanceerde toetsing van het individueel belang aan dat van onderneming en gemeenschap is maar weinig merkbaar.

Welnu, de toverformules: men kent ze. Colens⁶¹, Van Meel⁶² en Chavez⁶³ ontwierpen vuistregels die een schat-

⁵⁸ Zie nochtans o.a. Arbrb. Antwerpen, 8 januari 1978, *J.T.T.*, 1979, 49 en Arbrb. Brussel, 19 december 1980, *J.T.T.*, 1981, 77.

⁵⁹ Cass., 17 september 1975, *R.W.*, 1975-76, 1297. Vgl. Cass., 16 december 1966, *T.S.R.*, 1967, 55.

⁶⁰ Ook wat de wél door het Hof geciteerde variabelen betreft, bestaat nogal wat verwarring. Zo wordt, bijvoorbeeld, wel eens gedacht dat leeftijd slechts bij grote anciënniteit in aanmerking mag worden genomen: zie Arbrb. Verviers, 29 juni 1977, *J.T.T.*, 1979, 14.

⁶¹ Deze formule zag het daglicht in 1958 en werd onlangs nog aangepast in A. COLENS en M. COLENS, *Le contrat d'emploi*, Brussel, 1980, 6e uitg., blz. 184. Volgens deze formule wordt, in principe, boven het wettelijk minimum een supplement van één maand toegekend voor elke loonschijf van 50.000 frank per jaar en tot een plafond van 1.000.000 frank per jaar. De formule geldt niet voor bedienden met hoog loon en geringe anciënniteit, en voorts zijn correcties mogelijk voor bedienden met hoge leeftijd.

⁶² K. VAN MEEL, «Een voorstel van nieuwe formule tot berekening van de opzegtermijn voor de hogere bedienden», *T.S.R.*, 1966, 344. Een basistabel geeft een toeslag bovenop het wettelijk minimum volgens anciënniteit (horizontaal) en leeftijd (verticaal).

⁵² *Ibid.*

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ *Parl. Hand., Kamer*, 1953-54, vergadering van 2 maart 1954, blz. 40.

⁵⁵ *Ibid.*, blz. 41.

⁵⁶ Zie o.a. de overzichten van rechtspraak van R. GEYSEN, 1956-1960, blz. 265-269; 1961-1965, blz. 476-481; 1966-1970, blz. 542-559; en 1971-1975, blz. 252-291.

⁵⁷ Cf. TAQUET en WANTIEZ, o.c., blz. 126 en 135.

ting van de opzeggingstermijn mogelijk moesten maken. De zgn. Major-formule is ontleend aan de reglementering inzake de vergoeding van de in geval van sluiting van ondernemingen ontslagen werknemers⁶⁴. (Met uitzondering van de Chavez-tabellen, verwaarlozen al deze formules de factor functie.) De statistische formules zijn het resultaat van via computer uitgevoerde lineaire regressie-analyse. Zo kwam Claeyls, op grond van een steekproef van 126 (overwegend Brusselse en Waalse) vonnissen en arresten tussen 1967 en 1974 (waaruit hij vooraf de zijns inziens «aberrante» cases had verwijderd) tot de volgende formule: Opzeggingstermijn = $(0,9 \times \text{anciënniteit}) + (0,3 \times \text{functie}) + (0,01 \times \text{loon}) + (0,02 \times \text{leeftijd}) - 1,3^{65}$.

Een weddetabel regelt een bijkomende toeslag volgens maandsalaris

Basistabel										
	0	5	10	15	20	25	30	35	40	
<30			+1							
30-40		+1	+2	+3	+4					
40-50	+1	+2	+3	+4	+5	+6				
50-60	+2	+3	+4	+5	+6	+7	+8	+9		
>60	+3	+4	+5	+6	+7	+8	+9	+10	+11	

Weddetabel		
	22.500 = +5	35.000 = +10
12.500 = +1	25.000 = +6	37.500 = +11
15.000 = +2	27.500 = +7	40.000 = +12
17.500 = +3	30.000 = +8	42.500 = +13
20.000 = +4	32.500 = +9	...

⁶³ P. CHAVEZ, «Préavis des employés supérieurs», *T.S.R.*, 1975, 337. Chavez maakte tabellen op basis van een 200-tal vonnissen en arresten uit de periode 1970-1974. Zowel leeftijd, functie, anciënniteit als loon worden in rekening gebracht.

⁶⁴ Artikel 7 van het koninklijk besluit van 6 juli 1967 ter uitvoering van de wet van 30 juni 1967 tot verruiming van de opdracht van het Fonds tot vergoeding van de in geval van sluiting van ondernemingen ontslagen werknemers (*Staatsbl.*, 13 juli 1967), als laatst gewijzigd door artikel 1 van het koninklijk besluit van 3 december 1975 (*Staatsbl.*, 23 december 1975), bepaalt o.a. het maximumbedrag dat het Fonds aan bedienden uitbetaalt uit hoofde van opzeggingsvergoeding. De maximum opzeggingstermijn die daarbij in aanmerking komt, is het wettelijk minimum plus toeslagen van:

a) één, twee of drie maanden bij het einde van respectievelijk het tweede, derde of vierde jaar van elke schijf van vijf jaar anciënniteit;

b) één maand voor elke schijf van vijf jaar leeftijd (inclusief de lopende schijf) vanaf 40 jaar; en

c) één maand per schijf van 40.000 frank loon boven een jaarloon van 250.000 frank en tot een plafond van 530.000 frank.

⁶⁵ T. CLAEYS, «Les délais de préavis et l'informatique», *J.T.T.*, 1974, 225. Anciënniteit en leeftijd zijn uitgedrukt in jaren en fracties van jaren. Loon is het jaarlijks loon gedeeld door 1.000 en gecorrigeerd voor de prijzevoluitie via de index van consumptieprijzen (met als teller 89,7, zijnde het cijfer voor april 1974). Functie is een schaalvariabele met waarden van 1 tot 5 volgens het niveau van verantwoordelijkheid:

1 = ondergeschikte functies (secretaresses, uitvoerend personeel);

2 = functies met een grotere onafhankelijkheid of die een grotere vorming vereisen (boekhouders, technici, directiesecretarissen, handelsvertegenwoordigers, medisch afgevaardigden);

3 = leidinggevende functies van het lager kader (dienstcheefs, directie-adjuncten) of functies die weliswaar niet als leiding-

De P.U.B.-groep voerde een soortgelijke analyse uit op een grotere steekproef, nl. 555 vonnissen en arresten, vrij evenwichtig gespreid over het gehele land, uit de periode 1961-1977, en vond de volgende formule:

Opzeggingstermijn = $(0,82 \times \text{anciënniteit}) + (0,01 \times \text{loon}) + (0,07 \times \text{leeftijd}) - 1,14^{66}$.

De predictiewaarde van beide regressieformules werd onlangs door Crahay en Born statistisch getoetst aan 313 Brusselse en Luikse rechterlijke beslissingen uit de periode 1976-1979⁶⁷. De auteurs kwamen tot de bevinding dat de P.U.B.-formule het doorgaans beter doet dan de Claeyls-formule. De Claeyls-formule blijkt m.n. het belang van leeftijd te onderschatten, en beide formules dat van loon te overschatten, en deze onder-, respectievelijk overschatting blijkt meer geprononceerd naarmate leeftijd, respectievelijk loon stijgt⁶⁸. Dat komt ook naar voren uit ons onderzoek van de recentste rechtspraak (zie infra, II), hetgeen wijst op een jurisprudentiële tendens om het belang van loon enigermate te relativeren. Onderzoek van de jongste rechtspraak doet overigens een meer algemene tendens tot matiging vermoeden, en m.n. de Claeyls-formule komt, gemiddeld genomen, als te vrijgevig voor de dag. Uit onze analyse zal verder nog blijken — maar wij willen dat hier al onderstrepen — dat, vanuit technisch oogpunt, ernstig voorbehoud moet worden gemaakt t.a.v. de statistische kwaliteit van de Claeyls- en P.U.B.-formules en m.n. de coëfficiënten voor functie en loon.

5. *Synthese.* Ter afronding van dit wettelijke en jurisprudentiële overzicht is het allicht nuttig, bij wijze van synthese en als aanbreng voor ons statistisch onderzoek, nog enige slotbedenkingen te formuleren:

Het is duidelijk dat de relatief hoge opzeggingstermijnen hier te lande teruggaan op een lange traditie, en niet zonder meer een erfenis zijn van de gouden zestiger jaren, zoals velen denken. Voor de Eerste Wereldoorlog werden al opzeggingstermijnen tot één jaar toegekend; rond de Tweede Wereldoorlog lag het maximum rond twee jaar, en

gevend kunnen worden beschouwd, maar die op een hoger niveau staan en waarvoor een hogere vorming is vereist;

4 = leidinggevende functies van het middenkader (directeurs) of functies waarvoor een universitaire vorming is vereist (ingenieurs, juristen, artsen); en

5 = leidinggevende functies van het hoger kader (directeurs-generaal, vice-presidenten, afgevaardigde-beheerders).

⁶⁶ G. VANDENBERGHE, «Berekening van opzegtermijnen voor bedienden», *T.S.R.*, 1977, 181, en *id.*, «Evaluatie van formules ter berekening van opzeggingstermijnen voor bedienden», *T.S.R.*, 1978, 176. Voor functie werd een vereenvoudigde schaal geconstrueerd, met waarden van: a) 2,76 maanden voor categorie A, zijnde topfuncties, functies van directieniveau en functies die een universitaire vorming vereisen; b) 0,90 maanden voor categorie B, zijnde functies van lager directieniveau (diensthoofden, adjunct-directeurs) en die waarvoor een vorming vereist is van niet-universitair hoger onderwijs; en c) 0 maanden voor categorie C, zijnde alle overige functies.

⁶⁷ P. CRAHAY en H. BORN, «Les délais de préavis des employés licenciés. Formules d'évaluation et jurisprudence récente», *Orientations: Droit social et gestion du personnel*, 1980, nr. 7, blz. 204.

⁶⁸ *Ibid.*, blz. 241-243.

de laatste twee decennia zijn opzeggingstermijnen van twee à drie jaar of meer geen zeldzaamheid meer. Weliswaar is in de recente rechtspraak een zekere tendens tot matiging merkbaar.

De wetgever heeft ongetwijfeld een hand gehad in dit cumulatieve proces. Vooreerst valt het op dat de wetgever zowel in 1922 als in 1954 de vroegere rechtspraak nooit buiten spel heeft willen zetten, en er beducht voor was aan de (steeds groter wordende) categorie van «hogere» bedienden het voordeel van de (steeds meer vrijgevige) rechtspraak te ontnemen. Voorts heeft de wetgever, zoals reeds gezegd, door een geleidelijke verlaging van de loongrens in reële termen progressief de categorie van bedienden uitgebreid waarvoor de rechtspraak vrij spel kreeg. (De huidige loongrens van 250.000 frank heeft weinig of geen betekenis meer.) Een derde aspect van de abdicatie van de wetgever is het uitblijven van duidelijke consignes voor de rechter. Zelfs uit de parlementaire voorbereiding kunnen nauwelijks bruikbare richtlijnen worden afgeleid, laat staan een samenhangende theorie inzake de determinanten van de opzeggingstermijnen. Er was wel een vage consensus dat uiteindelijk alles draaide rond de reclasseringsmoeilijkheid — dit in de lijn van de oorspronkelijke (etymologische) betekenis van de opzeggingstermijnen —, maar het debat over de juiste indicatoren daarvoor was vrij verward: loon en anciënniteit werden daarbij door elkaar en met wisselend accent gebruikt, en, wat opvalt, stonden vaak in een onderling concurrentiële verhouding.

Tegenover die abdicatie van de wetgever staat o.i. geen goed en samenhangend beleid van de rechter. Ten deze menen wij o.a. de volgende tendensen te kunnen vaststellen:

a) Na de Tweede Wereldoorlog was er een geleidelijke accentverschuiving van loon naar anciënniteit voor het bepalen van de opzeggingstermijn.

b) Loon behield (en behoudt) niettemin een groot gewicht, en dit blijkt uit tegenspraak met de richtlijn van het Hof van Cassatie én, zoals al gezegd in de inleiding, met economische logica. In de recente rechtspraak schijnt het belang van loon evenwel wat te worden gerelativeerd.

c) De factor functie heeft in zekere mate een betekeniswijziging ondergaan. Vroeger stond hij eerder voor professionele kwalificatie en specialisatiegraad (volgens vraag en aanbod op de arbeidsmarkt), de laatste tijd schijnt hij veeleer te verwijzen naar niveau van verantwoordelijkheid, bijna hiërarchische positie binnen de onderneming. Men kan zich afvragen of de aldus gedefinieerde functievariabele nog wel direct te maken heeft met reclasseringsmoeilijkheid, m.a.w. of als gevolg van die betekeniswijziging het koppelteken met reclasseringsmoeilijkheid niet sterk is vervaagd.

d) Voor 1954 werd de factor leeftijd slechts sporadisch vermeld, doch sindsdien heeft hij een aarzelende intrede gedaan. In de recente rechtspraak schijnt hij aan belang te winnen en wel in progressieve zin, d.w.z. zijn gewicht wordt progressief groter bij hogere leeftijd.

e) In de laatste decennia blijft een concrete appreciatie van de reclasseringsmoeilijkheid als dusdanig steeds meer achterwege, en kan men niet ontsnappen aan de indruk van een toegenomen forfaitarisme.

f) Van een genuanceerde toetsing van het individueel belang aan dat van de onderneming en de gemeenschap is,

zekere in de meer recente rechtspraak, weinig of niets te merken.

g) Algemeen bestaat op dit gebied een vrij grote rechts-onzekerheid, en ook de door de rechtsleer ontworpen toverformules doen het niet zo goed, nog afgezien van hun inhoudelijke en technische defecten.

II. Statistische analyse

De hiernavolgende analyse is, helaas, vrij technisch, maar wij gaven er de voorkeur aan de gebruikte statistische methode te specificeren en alle resultaten — de goede en de slechte — weer te geven, met opgave van relevante statistische indicatoren, ten einde evaluatie van, en kritiek op, onze analyse en, eventueel, andere interpretatie van zekere gegevens of verbanden mogelijk te maken. Dat is een kwestie van intellectuele eerlijkheid. Het is er ons overigens niet om te doen om, schuilgaand achter een niet-controleerbare statistische analyse, een of andere toverformule te proclameren, doch veeleer om een bijdrage te leveren tot een beter inzicht in, en verdere bezinning op, de problematiek van de determinanten van de opzeggingstermijnen. Overigens staat het de lezer uiteraard vrij de technische stukken over te slaan en de lectuur voort te zetten bij de conclusies onder de Tabellen 4 en 5 (zie infra, nrs. 8 en 10).

6. *Gegevens en methode.* Voor ons statistisch onderzoek hebben wij, uit tijdschriften en via de Credoc-databank, in het totaal 292 vonnissen en arresten verzameld van na 1 januari 1978. De oogst was het grootst voor de arbeidshoven en -rechtbanken van Brussel en Luik, en de andere rechtsgebieden zijn relatief zwak vertegenwoordigd in onze steekproef. In de mate dat de jurisprudentie van Brussel en Luik niet representatief zou zijn voor de rest van het land, is dat natuurlijk een schaduwzijde, maar op het eerste gezicht (enkele extreme uitspraken terzijde gelaten) zijn er geen geprononceerd afwijkende trends. Wij hebben ook geen voorselectie gemaakt in onze steekproef, d.w.z. zekere «aberrante» gevallen uitgesorteerd⁶⁹. Ten eerste is een dgl. selectie noodzakelijk min of meer arbitrair. Waar, en op grond waarvan, trekt men de lijn? De verleiding om criteria te hanteren met het oog op het gewenste resultaat, is zeer reëel. Ten tweede gaat men zo het statistisch resultaat bijsturen. Ten slotte kan men met een selectieve presentatie van gegevens vrijwel alles bewijzen.

Als statistische techniek hebben ook wij lineaire regressie-analyse gebruikt. Op de 292 cases hebben wij, door experimentatie met acht variabelen, in verschillende combinaties, en door onderverdeling van de steekproef in drie afzonderlijke leeftijdsgroepen, in het totaal 56 eenvoudige regressies uitgevoerd, via het TSP-programma⁷⁰ voor de leeftijdsgroepen en (wegens beperkte geheugen-capaciteit van TSP) via het SPSS-programma⁷¹ voor de totale steekproef.

⁶⁹ Anders dan CLAEYS, o.c., blz. 226.

⁷⁰ Time Series Processor, Version 3.4. (500 K) (copyright 1978 by B.H. Hall & R.E. Hall).

⁷¹ Statistical Package for the Social Sciences (SPSS for OS/360, Version M). Voor een beschrijving van het SPSS-subprogramma

Als afhankelijke variabelen gebruikten wij beurtelings de volledige opzeggingstermijn (in maanden) (afgekort «OPZ») en dat gedeelte van de opzeggingstermijn (in maanden) boven het wettelijke minimum (afgekort «MIN+»).

Wij gebruikten de volgende onafhankelijke variabelen:

- a) anciënniteit (in jaren en fracties van jaren) (afgekort «AN»);
- b) functiegroep, nl. dezelfde schaalvariabele als die van Claeys⁷², van 1 voor ondergeschikte, laag-gequalificeerde functies tot 5 voor hogere management-functies (afgekort «FU»);
- c) loon (gedeeld door 1.000), gecorrigeerd voor de prijsevolutie via de impliciete BNP-deflator (basisjaar 1970) (afgekort «LO»);
- d) leeftijd (in jaren en fracties van jaren) (afgekort «LE»);
- e) een «dummy» (met waarden van -1, 0 of +1), voor cases waar reclassering evident (d.i. volgens duidelijke aanwijzingen in het betrokken vonnis of arrest) moeilijk (+1) of gemakkelijk (-1) is (afgekort «DU»); en
- f) een meer uitgewerkte schaalvariabele (met waarden van -1 tot +4) voor vermoede reclasseringsmoeilijkheid (afgekort «RE»), op grond van kwalificaties en leeftijds-groep (in het licht van gegevens over werklozen respectievelijk vacante banen), conform Tabel 3:

Tabel 3

Schaalvariabele voor reclasseringsmoeilijkheid (RE)

Specialisaties	Leeftijds-groep	RE
a) Specialisaties die het goed doen in de markt, zoals computeranalysten en -programmeurs, meertalige directiesecretaressen, marketing-specialisten, financiële experts	< 45 45 - 50 50 - 60 > 60	-1 0 +1 +2
b) managementfuncties, andere dan a)	< 45 45 - 50 > 55	0 +1 +2
c) universitair en technisch geschoolden uit een hoger onderwijstype, andere dan a) en b)	< 40 40 - 50 50 - 60 > 60	0 +1 +2 +3
d) andere	< 30 30 - 40 40 - 50 50 - 57 > 58	0 +1 +2 +3 +4

Uit onderzoek van de correlatiematrix (nulde-orde correlatie van Pearson) blijkt dat de intercorrelaties tussen deze onafhankelijke variabelen doorgaans niet van die orde zijn dat gevaar bestaat voor grote distorsie als gevolg van multicollineariteit. (In geval van multicollineariteit maken de regressiecoëfficiënten vaak gekke sprongen, en zijn zij geen betrouwbare maatstaf voor de eigen verklarende kracht van de gecorreleerde variabelen). Zoals men kan verwachten, bestaat evenwel vrij hoge intercorrelatie tussen FU en LO (rond 0,72) en tussen LE en RE (rond 0,77). Dus in regressies waarin deze variabelen samen zouden voorkomen, is er wel een ernstig risico van multicollineariteit. De betrokken regressiecoëfficiënten (en dus ook die in de regressie van Claeys, waarin FU en LO zij aan zij voorkomen) zijn statistisch niet zo betrouwbaar. Claeys schijnt zich van dat risico bewust te zijn, maar (blijkbaar na experimentatie met gecombineerde variabelen) vindt dat de betrokken regressiecoëfficiënten toch betrouwbaar zijn⁷³. Uit onze analyse — weliswaar op een andere steekproef — blijkt het tegendeel. Men zou die onderling sterk gecorreleerde variabelen gescheiden moeten houden of ze vervangen door een gecombineerde variabele.

Na onderzoek van, en experimentatie met, de gegevens (o.m. door simulatie met de Claeys-formule) hebben wij gemeend de totale steekproef van 292 cases in een tweede stap te moeten onderverdelen in drie subgroepen volgens leeftijd, nl. de groep tot en met 34 jaar (70 cases), de groep van 35 tot en met 47 jaar (121 cases), en de groep boven 47 jaar (101 cases), en hebben wij de regressies nog eens voor elk van die subgroepen afzonderlijk uitgevoerd. Het was nl. al gauw duidelijk dat de jurisprudentiële accenten in elk van die subgroepen anders liggen, en dat werd post factum bevestigd door duidelijke verschillen in de regressiecoëfficiënten.

7. *Analyse van de totale steekproef.* Tabel 4 geeft de 14 regressies weer voor de totale steekproef, met aanduiding: a) voor elke regressie, van de regressiecoëfficiënten (doorgaans afgerond tot twee cijfers na de komma), de gekwadrateerde correlatiecoëfficiënt R^2 (die de proportie aanduidt van de variatie van de afhankelijke variabele die wordt verklaard door de gecombineerde lineaire invloed van de onafhankelijke variabelen in de regressie-equatie, en die dus een indicatie is van hoe goed de regressie die variatie uitlegt), en de standaardfout (afgekort «SF») (d.i. de standaarddeviatie van de reële waarden van de afhankelijke variabele t.o.v. zijn voorspelde waarden via de regressie-equatie, dus in zekere zin het gemiddelde residu, de gemiddelde predictiefout bij het herberekenen van de afhankelijke variabele door middel van de equatie), en b) voor elke regressiecoëfficiënt, tussen haakjes onder de betrokken coëfficiënt, de F-waarde voor het meten van de significantie (d.i. de probabieliteit m.b.t. de zgn. nul-hypothese), waarbij een asterisk (*) aangeeft dat de geschatte coëfficiënt niet significant is op niveau 95%, d.w.z. dat de probabieliteit dat hij verschilt van nul, kleiner is dan 95%.

regressie, zie N.H. NIE, C. HADLAI HULL e.a., *Statistical Package for the Social Sciences*, McGraw-Hill, 1975, (2e uitg.), blz. 320-367.

⁷² CLAEYS, o.c., blz. 226.

⁷³ CLAEYS, o.c., blz. 226-227.

Tabel 4
Regressies voor de totale steekproef
(292 cases)

Nr.	Afhankelijke variabele	Onafhankelijke variabelen						R ²	SF
1	OPZ	0,84 AN (1206,87)	+ 0,89 FU (10,97)	+ 0,0055 LO (31,75)	+ 0,080 LE (14,70)	-2,76		0,89547	3,02497
2	MIN+	0,25 AN (116,09)	+ 0,87 FU (10,04)	+ 0,0059 LO (33,99)	+ 0,080 LE (13,98)	-4,60		0,62880	3,09626
3	OPZ	0,83 AN (1206,87)	+ 1,06 FU (14,02)	+ 0,0057 LO (33,29)	+ 0,053 LE (4,52)	+ 0,75 DU (3,39)*	-2,17	0,89669	3,01244
4	MIN+	0,24 AN (96,65)	+ 1,07 FU (13,67)	+ 0,0060 LO (35,92)	+ 0,049 LE (3,64)	+ 0,87 DU (4,40)	-3,92	0,63442	3,07808
5	OPZ	0,84 AN (1283,66)	+ 0,0079 LO (128,65)	+ 0,077 LE (13,41)		-1,12		0,89147	3,07689
6	MIN+	0,25 AN (110,33)	+ 0,0082 LO (132,06)	+ 0,077 LE (12,81)		-2,99		0,61581	3,1448
7	OPZ	0,83 AN (1172,84)	+ 0,0081 LO (113,63)	+ 0,068 LE (7,28)	+ 0,25 DU (0,40)*	-0,82		0,89163	3,08006
8	MIN+	0,24 AN (96,96)	+ 0,0085 LO (119,17)	+ 0,064 LE (6,12)	+ 0,37 DU (0,84)*	-2,55		0,61694	3,14532
9	OPZ	0,84 AN (1294,97)	+ 0,0070 LO (70,36)	+ 0,13 LE (13,17)	-0,51 RE (3,33)*	-2,50		0,89272	3,06451
10	MIN+	0,25 AN (112,46)	+ 0,0075 LO (76,27)	+ 0,11 LE (10,38)	-0,40 RE (1,93)*	-4,08		0,61838	3,13940
11	OPZ	0,86 AN (1333,62)	+ 0,0086 LO (132,28)	+ 0,31 RE (3,53)*		-1,38		0,88779	3,12859
12	MIN+	0,26 AN (125,60)	+ 0,0089 LO (137,31)	+ 0,35 RE (4,26)*		-0,53		0,60458	3,19013
13	OPZ	0,84 AN (1268,57)	+ 1,15 FU (16,90)	+ 0,0059 LO (35,89)	+ 1,24 DU (13,53)	-0,41		0,89506	3,03087
14	MIN+	0,25 AN (107,16)	+ 1,15 FU (16,28)	+ 0,0062 LO (38,45)	+ 1,32 DU (14,77)	2,30		0,62977	3,09222

8. *Evaluatie voor de totale steekproef.* Bij Tabel 4 kunnen o.a. de volgende vaststellingen worden gedaan:

(a) Voor de totale steekproef is de predictiekwaliteit van onverschillig welke van de 14 regressies niet zo goed. De standaardfout (van 3,01 tot 3,19) is groot. Uit visuele inspectie van de residuën (d.i. het verschil tussen de reële en de voorspelde waarden van OPZ en MIN+) blijkt voorts een sterke variabiliteit van de residuën, met vaak extreme afwijkingen naar boven en naar beneden. Opvallend daarbij is dat die variabiliteit duidelijk toeneemt in de twee hogere leeftijdsgroepen. Uit de 14 uitgevoerde re-

gressies treedt geen betrouwbare formule naar voren voor alle leeftijdsgroepen gezamenlijk.

(b) Hoe doen de vier traditionele variabelen (AN, FU, LO en LE) van de Claey's-formule het? AN is zonder meer de toonaangevende factor, zeker wat OPZ betreft (met een coëfficiënt van 0,83 tot 0,86). Zelfs voor MIN+ is hij erg belangrijk (van 0,24 tot 0,26), al wint daar LO relatief aan belang.

In vergelijking met de Claey's-formule is het gewicht van LO duidelijk lager (tussen 0,055 en 0,089) en dat van LE (tussen 0,049 en 0,13) en FU (tussen 0,87 en 1,15) duidelijk

hoger. Men moet hier, zoals gezegd, wel bedacht zijn op multicollineariteit i.v.m. de juxtapositie van FU en LO en van LE en RE (en in mindere mate van DU) in dezelfde regressie-equatie. Mede uit dat oogpunt lijken de coëfficiënten voor FU en LO in de Claey's-formule, en onze varianten daarop (regressies 1, 2, 3, 4, 13 en 14) niet zo betrouwbaar. De Claey's-formule is o.i. niet vrij te pleiten van distorsie als gevolg van multicollineariteit.

Zo wint LO merklijk aan belang (van rond 0,006 tot 0,008 en 0,009) in regressie-equaties zonder FU (regressies 5 tot 12), al daalt de coëfficiënt weer aanzienlijk (tot rond 0,006) in regressie-equaties met FU en DU en zonder LE (regressies 13 en 14). Voor dit laatste hebben wij geen andere verklaring (de nulde-orde correlatie tussen LE en FU (0,11) en tussen LE en LO (0,20) is nl. vrij laag) dan distorsie wegens multicollineariteit.

LE is onveranderlijk belangrijker dan in de Claey's-formule, maar verliest duidelijk aan belang in regressies met DU (en FU) (van rond 0,08 tot rond 0,05) (regressies 3 en 4), en wint weer wat terrein in regressies met DU en zonder FU (0,068 en 0,064) (regressies 7 en 8). Hij schiet omhoog (tot 0,13 en 0,18) in regressies met RE (regressies 9 en 10), maar hier hebben de betrokken coëfficiënten allicht zwaar te lijden van multicollineariteit (RE heeft er overigens het verkeerde teken). Ze lijken ons niet betrouwbaar.

FU is ook belangrijker dan bij Claey's en, merkwaardig

genoeg, wint aan belang in regressies met DU (en LE) (regressies 3 en 4) (van rond 0,9 tot rond 1,06), en nog meer in regressies met DU en zonder LE (regressies 13 en 14) (tot 1,15).

(c) De reclasseringsvariabelen (DU en RE) spelen blijkbaar niet zo'n grote rol in de rechtspraak. Statistisch doet RE het zelfs ronduit slecht: de geschatte coëfficiënt voor RE is nooit significant voor 95% en in regressies 9 en 10 (waarin wij multicollineariteit vrezen) heeft hij zelfs het verkeerde teken. DU doet het beter, en scoort het hoogst (1,24 en 1,15) in de regressies zonder LE (regressies 13 en 14).

(d) Onverminderd (a) — en dus ons oordeel dat er eigenlijk geen goede statistische formule is voor alle leeftijdsgroepen gezamenlijk — zijn de minst ongeschikte formules o.i. die van regressies 5 en 6, en dus: $OPZ = 0,84 AN + 0,0079 LO + 0,077 LE - 1,12$, of $MIN+ = 0,25 AN + 0,0082 LO + 0,077 LE - 2,99$.

9. *Analyse van de leeftijdsgroepen.* De resultaten voor de drie subgroepen naar leeftijd, d.i. tot 34 jaar (70 cases), van 35 tot 47 jaar (121 cases) en boven 47 jaar (101 cases), zijn weergegeven in Tabel 5, met voor elke regressiecoëfficiënt, tussen haakjes onder de betrokken coëfficiënt, de t-waarde (van Student) voor significantie, waarbij, andermaal, een asterisk (*) aangeeft dat de geschatte coëfficiënt niet significant is voor 95 %.

Tabel 5
Regressies voor de leeftijdsgroepen

Nr.	Leeftijdsgroep	Afhankelijke variabelen	Onafhankelijke variabelen					SF
1	< 34	OPZ	0,78 AN (16,67)	-0,31 FU (-1,11)*	+ 0,0137 LO (8,50)	+ 0,016 LE (0,75)*		1,37993
2	35-47	OPZ	0,93 AN (20,73)	+ 0,72 FU (1,91)	+ 0,0050 LO (3,64)	+ 0,013 LE (0,56)*		2,93186
3	> 47	OPZ	0,81 AN (23,50)	+ 1,57 FU (2,87)	+ 0,0043 LO (2,22)	+ 0,011 LE (0,52)*		3,76573
4	< 34	MIN+	0,28 AN (5,49)	-0,41 FU (-1,34)*	+ 0,0146 LO (8,26)	-0,054 LE (-2,27)		1n50721
5	35-47	MIN+	0,33 AN (7,15)	+ 0,43 FU (1,11)*	+ 0,0060 LO (4,23)	0,018 LE (-0,76)*		3,03220
6	> 47	OPZ	0,23 AN (6,54)	+ 1,75 FU (3,14)	+ 0,0040 LO (2,04)	-0,028 LE (-1,30)*		3,82430
7	< 34	OPZ	0,78 AN (16,48)	-0,33 FU (-1,02)*	+ 0,0137 LO (8,43)	+ 0,017 LE (0,72)*	-0,048 DU (-0,10)*	1,39039
8	35-47	OPZ	0,90 AN (19,30)	+ 1,02 FU (2,54)	+ 0,0051 LO (3,75)	-0,0016 LE (-0,07)*	+ 1,29 DU (2,01)	2,89432
9	> 47	OPZ	0,81 AN (22,31)	+ 1,62 FU (2,87)	+ 0,0044 LO (2,24)	+ 0,0056 LE (0,20)*	+ 0,29 DU (0,36)*	3,78268

10	< 34	MIN+	0,28 AN (5,38)	-0,34 FU (-0,97)*	+ 0,014 LO (8,22)	- 0,058 LE (-2,24)	+ 0,21 DU (0,43)*	1,51660
11	35-47	MIN+	0,30 AN (6,23)	+ 0,75 FU (1,82)	+ 0,0061 LO (4,35)	-0,033 LE (-1,37)*	+ 137 DU (2,08)	2,98988
12	> 47	MIN+	0,22 AN (6,06)	+ 1,82 FU (3,20)	+ 0,0041 LO (2,10)	-0,039 LE (-1,43)	+ 0,53 DU (0,64)*	3,83581
13	< 34	OPZ	0,79 AN (16,69)	+ 0,0127 LO (9,51)	-0,000062 LE (-0,0039)*			1,38250
14	35-47	OPZ	0,92 AN (20,42)	+ 0,0068 LO (6,92)	+ 0,047 LE (3,25)			2,96472
15	> 47	OPZ	0,81 AN (22,61)	+ 0,0085 LO (6,35)	+ 0,059 LE (4,14)			3,90324
16	< 34	MIN+	0,28 AN (5,51)	+ 0,0132 LO (9,03)	- 0,075 LE (-4,31)			1,51620
17	35-47	MIN+	0,32 AN (7,07)	+ 0,0071 LO (7,03)	+ 0,0025 LE (0,17)*			3,03543
18	> 47	MIN+	0,22 AN (6,18)	+ 0,0086 LO (6,33)	+ 0,024 LE (1,66)			3,99423
19	< 34	OPZ	0,78 AN (16,46)	+ 0,0129 LO (9,04)	-0,0007 LE (-0,04)*	+ 0,17 DU (0,43)*		1,39096
20	35-47	OPZ	0,90 AN (18,92)	+ 0,0073 LO (6,84)	+ 0,046 LE (3,24)	+ 0,69 DU (1,13)*		2,96116
21	> 47	OPZ	0,81 AN (21,64)	+ 0,0083 LO (5,76)	+ 0,062 LE (3,29)	- 0,21 DU (-0,25)*		3,92199
22	< 34	MIN+	0,28 AN (5,37)	+ 0,0138 LO (8,83)	- 0,077 LE (-4,39)	+ 0,44 DU (1,01)*		1,51597
23	35-47	MIN+	0,30 AN (6,21)	+ 0,0077 LO (7,12)	+ 0,0021 LE (0,14)*	+ 0,93 DU (1,50)*		3,09935
24	> 47	MIN+	0,22 AN (5,91)	+ 0,0086 LO (5,82)	+ 0,025 LE (1,28)*	- 0,03 DU (-0,04)*		4,01472
25	< 34	OPZ	0,78 AN (16,56)	+ 0,0127 LO (9,13)	+ 0,00018 LE (0,01)*	-0,16 RE (-0,05)*		1,39289
26	35-47	OPZ	0,92 AN (20,22)	+ 0,0067 LO (5,88)	+ 0,049 LE (2,61)	- 0,06 RE (-0,01)*		2,97701
27	> 47	OPZ	0,82 AN (23,34)	+ 0,0056 LO (3,29)	+ 0,151 LE (3,90)	-1,64 RE (-2,54)		3,79894
28	< 34	MIN+	0,28 AN (5,47)	+ 0,013 LO (8,88)	-0,079 LE (-4,32)	+ 0,21 RE (0,69)*		1,52218
29	35-47	MIN+	0,32 AN (6,96)	+ 0,0073 LO (6,23)	-0,0015 LE (-0,07)*	+ 0,12 RE (0,33)*		3,04690
30	> 47	MIN+	0,24 AN (6,54)	+ 0,0062 LO (3,53)	- 0,102 LE (2,55)	-1,39 RE (-2,08)		3,92793

31	< 34	OPZ	0,79 AN (17,94)	+ 0,0127 LO (17,91)	-0,15 RE (-0,05)*		1,38246
32	35-47	OPZ	0,95 AN (21,01)	+ 0,0091 LO (12,74)	+ 0,53 RE (1,88)		3,04975
33	> 47	OPZ	0,82 AN (12,80)	+ 0,0108 LO (9,24)	+ 0,71 RE (2,85)		4,06537
34	< 34	MIN+	0,20 AN (3,71)	+ 0,0078 LO (8,94)	-0,12 RE (-0,38)*		1,71170
35	35-47	MIN+	0,32 AN (7,19)	+ 0,0072 LO (10,17)	+ 0,10 RE (0,37)*		3,03405
36	> 47	MIN+	0,24 AN (6,36)	+ 0,0097 LO (8,39)	+ 0,20 RE (0,81)*		4,03710
37	< 34	OPZ	0,79 AN (17,22)	-0,16 FU (- 0,73)*	+ 0,0139 LO (8,64)	+ 0,09 DU (0,21)*	1,38540
38	35-47	OPZ	0,90 AN (19,82)	+ 1,00 FU (4,19)	+ 0,0051 LO (3,87)	+ 1,27 DU (2,10)	2,88198
39	> 47	OPZ	0,81 AN (22,46)	+ 1,70 FU (4,47)	+ 0,0043 LO (2,25)	+ 0,40 DU (0,60)*	3,76399
40	< 34	MIN+	0,25AN (4,85)	- 0,93 FU (- 3,78)	+ 0,0141 LO (7,75)	- 0,24 DU (- 0,51)*	1,56211
41	35-47	MIN+	0,28 AN (6,05)	+ 0,29 FU (1,20)*	+ 0,0065 LO (4,73)	+ 1,09 DU (1,73)	3,00121
42	> 47	MIN+	0,22 AN (5,96)	+ 1,23 FU (3,14)	+ 0,0047 LO (2,41)	- 0,16 DU (- 0,24)*	3,85654

10. *Evaluatie voor de leeftijdsgroepen.* Bij Tabel 5 kunnen wij o.a. de volgende vaststellingen doen:

a) Voor de laagste leeftijdsgroep is de standaardfout (doorgaans rond 1,4) vrij laag (en de variabiliteit van de residuën in het algemeen vrij bescheiden), en kan het gebruik van zekere regressies bij wijze van interpretatie statistisch worden verantwoord. Zoals de variabiliteit van de residuën bij de totale steekproef al liet vermoeden, vermindert de predictiekwaliteit van de regressies voor de hogere leeftijdsgroepen. Voor de middengroep is de standaardfout in de buurt van 3 en de variabiliteit van de residuën merkelijk groter, en voor de hoogste leeftijdsgroep is er een standaardfout van 3,8 tot 4 en is de variabiliteit van de residuën merkelijk groter, en voor de hoogste leeftijdsgroep is er een standaardfout van 3,8 tot 4 en is de variabiliteit van de residuën erg geprononceerd, zij het niet zo extreem als bij de residuën voor dezelfde groep in de totale steekproef. Als men dan toch statistische formules wil hanteren, doet men er verstandig aan geen algehele formules te gebruiken maar te differentiëren per leeftijdsgroep. Overigens blijkt uit de coëfficiënten in Tabel 5 dat er inderdaad duidelijke verschillen bestaan tussen de leeftijdsgroepen.

b) Een aantal regressies bevestigen andermaal de indruk van distorsies door multicollineariteit bij juxtapositie van FU en LO en van LE en RE, en voor ons staat het nu wel vast dat deze variabelen als dusdanig best niet samen worden gebruikt.

c) AN scoort het hoogst voor de middengroep (0,9 en meer), en weegt iets minder zwaar door voor de twee andere groepen (rond 0,8). FU wint aan belang voor de middengroep en neemt aanzienlijk toe voor de hoogste leeftijdsgroep. LO is dan weer veruit het belangrijkste (en het meest stabiel) voor de jongste leeftijdsgroep (rond 0,013), daalt aanzienlijk voor de middengroep (in de regressies zonder FU, tussen 0,007 en 0,009) en stijgt doorgaans voor de hoogste leeftijdsgroep (in dezelfde regressies, tussen 0,0085 en 0,0108). Wat LE betreft, is het beeld nogal verward. LE kan natuurlijk als factor verzwakt zijn als gevolg van de scheiding in (homogenere) leeftijdsgroepen zelf. Over het algemeen is LE vrijwel irrelevant voor de laagste leeftijdsgroep, vrij belangrijk voor de middengroep en nog belangrijker voor de hoogste leeftijdsgroep. De reclasseeringsvariabelen komen weer niet goed voor de dag. RE doet het ronduit slecht, behalve in regressies 32 en 33, en DU doet het niet veel beter.

d) Voor de jongste leeftijdsgroep lijkt $OPZ = 0,79 AN + 0,013 LO$ een statistisch vrij betrouwbare formule. Voor de andere twee groepen, en vooral voor de hoogste leeftijdsgroep, moet t.a.v. het gebruik van enige statistische formule groter voorbehoud worden gemaakt. Voor de middengroep is $OPZ = 0,92 AN + 0,0068 LO + 0,047 LE$ allicht nog de minst ongeschikte formule, en voor de hoogste leeftijdsgroep $OPZ = 0,81 AN + 0,0085 LO + 0,059 LE$. Dus:

Tabel 6
Minst ongeschikte statistische formules

Leeftijds- groep	Formule
< 34	$OPZ = 0,79 AN + 0,013 LO$
35-47	$OPZ = 0,92 AN + 0,0068 LO + 0,047 LE$
> 47	$OPZ = 0,81 AN + 0,0085 LO + 0,059 LE$

Daarbij mag natuurlijk niet uit het oog worden verloren dat LO is gecorrigeerd via de impliciete BNP-deflator (basisjaar 1970): dat betekent dat voor 1980 en 1981 het nominale loon zou moeten worden gedeeld door ± 2 . Gemakkelijkheidshalve kan men ten deze allicht de index van consumptieprijzen met basisjaar 1971 gebruiken — wat een vergelijkbare correctie oplevert. Bijvoorbeeld, voor september 1981 wordt dat:

$$LO = \frac{(\text{nominale loon} : 1.000) \times 100}{213,58}$$

III. Een blik vooruit

Aan het einde van dit lange onderzoek blijven allicht meer vraagtekens dan antwoorden. Dat zou goed zijn, want het zet aan tot verdere discussie en bezinning. Natuurlijk zijn de antwoorden maar zo goed als de vragen die men stelt.

Wat wij vooral hebben willen zeggen is dat tegenover de abdicatie van de wetgever een goed, samenhangend beleid van de rechter moet staan. Indien dat er niet is, moet dat er komen, en als er dat niet komt, omdat de optimaliseringsfunctie te ingewikkeld zou zijn, dan is een bij wet bepaalde schaal misschien het minste kwaad.

Wij denken niet dat er zo'n goed en samenhangend beleid bestaat. De rechtspraak geeft een vrij verward beeld, gaat duidelijk het pad op van een niet altijd redelijke «forfaitarisatie» en gaat meestal geheel voorbij aan een concrete appreciatie van de reclasseringsmoeilijkheid. Opvallend daarbij is de grote, en principieel averechtse rol die de loonvariabele speelt.

Formules lossen uiteindelijk niets op. Statistisch zijn er geen toverformules, zeker niet voor alle leeftijdsgroepen gezamenlijk. Vanuit technisch oogpunt moet overigens ernstig voorbehoud worden gemaakt t.a.v. de statistische kwaliteit van de Claey's- (en P.U.B.)-formule, en m.n. de coëfficiënten voor functie en loon. De per leeftijdsgroep gedifferentieerde formules van Tabel 6 zijn statistisch o.i. meer betrouwbaar, maar zij mogen hoogstens worden gebruikt *ter oriëntatie*, en met bereidheid tot relativering van de factor loon. Het zou een denkfout zijn deze of andere statistische formules normatief te hanteren, want dat heeft tot effect de bestaande (en dus niet goede) gang van zaken te bestendigen.

Eventueel kan men dus, vanuit een oogpunt van rechtszekerheid en als richtbaak voor het bepalen van de legitimiteit van de aangeboden respectievelijk gevraagde opzeggingstermijnen, de gegevens van onze Tabellen 1 en 6 gebruiken ter oriëntatie. Daar mag het evenwel niet bij blijven. Niet alleen is een concrete appreciatie van de reclasseringsmoeilijkheid geboden (dat is het expliciete consigne van het Hof van Cassatie), maar bovendien is, vanuit een billijkheidsoogpunt, genuanceerde afweging van het individueel belang en dat van onderneming en gemeenschap nodig. Ten deze zij verwezen naar de bedrijfs- en macroeconomische factoren en consideransen in de inleiding.

Ten slotte komen wij nog terug op twee concrete vragen in die inleiding, nl.: in hoeverre mag men een restrictieve interpretatie aanhouden van de reclasseringsmoeilijkheid, en in hoeverre mag men de reclasseringsmoeilijkheid exclusief ten laste leggen van de werkgever? Het komt ons voor dat men ter zake moet afstappen van het strikte criterium van sterke gelijkenis met de oude baan qua loon, taak en niveau van verantwoordelijkheid. Voorts denken wij dat de bediende tot op zekere hoogte een eigen verantwoordelijkheid draagt voor zijn reclasseringskansen. Eigenlijk zou de reclasseringsmoeilijkheid slechts ten laste mogen worden gelegd van de werkgever in de mate dat die hoofdzakelijk resulteert uit de investering van tijd en carrièrekansen van de bediende in het bedrijf. *Wij durven er dus voor pleiten de reclasseringsmoeilijkheid direct te wegen in verband met de anciënniteit van de bediende (bv. $MIN+ = 0,1 AN \times RE$) en de uitkomst van de toepasselijke oriëntatieformule van Tabel 6 in de aldus aangegeven richting bij te sturen.*

Jan MEYERS
Koen GEENS

POSTSCRIPTUM — Na het in druk geven van dit artikel publiceerde wclaey's een mise-à-jour van zijn formule *Des Préavis de crise?*, J.T.T., 1981, 269. Zijn nieuwe formule voor de periode van 1978 tot 1981 is: $OPZ = 0,9 AN + 0,03 LE + 0,6 FU + 0,003 LO - 0,8$. (Men note dat, rekening houdend met de prijscorrectie, de nieuwe coëfficiënt voor loon nagenoeg overeenstemt met die in onze oriëntatieformule voor de middengroep in Tabel 6.)

Hierbij heeft Claey's blijkbaar dezelfde methode en dezelfde variabelen gebruikt als in 1974, zodat onze bedenkingen m.b.t. de statistische kwaliteit van de Claey's-formule mutatis mutandis blijven gelden:

(A) Andermeel houdt de juxtapositie van functie en loon in dezelfde formule een ernstig gevaar in van distortie als gevolg van multicollineariteit, en dient dus voorbehoud te worden gemaakt t.a.v. de statistische kwaliteit van de betrokken coëfficiënten.

(b) De formule differentieert niet naar de leeftijdsgroepen, hetgeen, gelet op de belangrijke accentverschillen die wij vaststelden tussen de leeftijdsgroepen, een verlies van predictie-kwaliteit meebrengt. Zo zal de nieuwe Claey's-formule vaak overschatten voor de laagste leeftijdsgroep. Ook kan men vermoeden dat andermaal het belang van leeftijd wordt onderschat, m.n. voor de hogere leeftijdsgroepen.

(c) De nieuwe formule verdubbelt het gewicht van een functie-variabele die zo is gedefinieerd dat het verband met de reclasseringsmoeilijkheden nogal vaag is (zie supra, nr. 5 (c)).

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 7 SEPTEMBER 1981

Voorzitter: de h. Meeüs

Raadsheer-rapporteur: de h. Mahillon

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaten: mrs. Bützler en Houtekier

Arbeidsovereenkomst — Adviserend geneesheer van een ziekenfonds — Statuut — Ontslag — Opzeggingsvergoeding — Vordering.

Hoewel het ontslag van een adviserend geneesheer van een ziekenfonds afhankelijk is van de intrekking van zijn erkenning door het comité van de Dienst voor geneeskundige controle, wordt de geneesheer nochtans ontslagen door zijn werkgever, d.i. het ziekenfonds met wie hij door een arbeidsovereenkomst verbonden is.

De adviserend geneesheer die op staande voet ontslagen wordt kan tegen zijn ziekenfonds een vordering tot betaling van een opzeggingsvergoeding instellen.

Van der V. t/ Nationaal Verbond
van Socialistische Mutualiteiten

Gelet op het bestreden arrest, op 9 mei 1979 door het Arbeidshof te Gent gewezen;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 88, inzonderheid het eerste en het vierde lid, van de wet van 9 augustus 1963 tot instelling en organisatie van een regeling voor verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering, 1, 3^e van het koninklijk besluit nr. 35 van 20 juli 1967 houdende het statuut en het barema van de adviserend geneesheren die tot taak hebben bij de verzekeringsinstellingen in te staan voor de geneeskundige controle op de primaire arbeidsongeschiktheid en op de gezondheidszorgverstrekkingen overeenkomstig de wet van 9 augustus 1963 tot instelling en organisatie van een regeling voor verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering, en 18 van de wetten betreffende het bediendencontract, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 20 juli 1955 (thans artikel 35 van de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten),

doordat het arrest beslist dat eisers oorspronkelijke vordering niet geldig tegen verweerder kon worden ingesteld en deze vordering dan ook niet ontvankelijk is, nu uitsluitend de beslissing van het comité van de Dienst voor geneeskundige controle krachtens artikel 18 van de wet op de arbeidsovereenkomst voor bedienden zou kunnen worden aangevochten, en niet de beslissing tot schorsing die het verzoek tot intrekking van de erkenning voorafgaat en evenmin de afzetting zonder vergoeding, die noodzakelijk het gevolg zou zijn van de intrekking van de erkenning, op grond dat: «de verzekeringsinstelling, in casu, appellant (verweerder), zelf nooit een beslissing van intrekking van de erkenning kan treffen en hieromtrent geen enkel beslissingsrecht heeft; haar dan ook geen verantwoordelijkheid kan worden ten laste gelegd omdat een dergelijke besliss-

sing uitsluitend door het comité van de Dienst voor geneeskundige controle moet worden getroffen; die stelling zelfs niet zou kunnen worden gevolgd omdat de verzekeringsinstelling, door haar verzoek om intrekking en de schorsing die eraan voorafging, de betwisting in beweging heeft gebracht; het dientengevolge uitsluitend de beslissing is van het comité van de Dienst voor geneeskundige controle die krachtens artikel 18 van de wet op de arbeidsovereenkomst voor bedienden kan worden aangevochten, en niet de beslissing tot schorsing die aan het verzoek tot intrekking van de erkenning voorafgaat en evenmin de onvermijdelijk daaruit volgende afzetting zonder vergoeding, die noodzakelijk het gevolg is van de intrekking van de erkenning; derhalve, noch de aan de beslissing van de Dienst voor geneeskundige controle voorafgaande schorsing noch de afzetting, na deze beslissing, door de verzekeringsinstelling kan worden aangezien als een afanking; terwijl de erkenning van de geïntimeerde (thans eiser) als adviserend geneesheer een onontbeerlijke voorwaarde was om tot de aanwerving door appellant te kunnen overgaan, evenzeer de intrekking van deze erkenning, vreemd aan de beslissing van appellant, noodzakelijk voor gevolg heeft dat aan de arbeidsovereenkomst een einde komt; dat derhalve de door geïntimeerde ingestelde vordering tegen appellant niet geldig kon worden ingesteld en deze vordering niet ontvankelijk is; dat om dezelfde redenen het incidenteel beroep ongegrond is».

(...)

Overwegende dat het arbeidshof vaststelt dat eiser als adviserend geneesheer van verweerder op staande voet is ontslagen met toepassing van artikel 30 van het koninklijk besluit nr. 35 van 20 juli 1967 en dat hij tegen verweerder een vordering tot betaling van een opzeggingsvergoeding heeft ingesteld;

Overwegende dat de adviserend geneesheer verbonden is door een arbeidsovereenkomst met de verzekeringsinstelling; dat hij derhalve door deze laatste wordt ontslagen, tenzij een bijzondere regeling haar deze bevoegdheid ontzegt;

Overwegende dat artikel 88, vierde lid, van de wet van 9 augustus 1963 uitdrukkelijk bepaalt dat de adviserend geneesheer door de verzekeringsinstelling wordt ontslagen; dat deze bepaling dit ontslag weliswaar afhankelijk maakt van de intrekking van de erkenning van de adviserend geneesheer door het comité van de Dienst voor geneeskundige controle; dat hierdoor evenwel geen afbreuk wordt gedaan aan de regel dat de werknemer ontslagen wordt door zijn werkgever;

Overwegende dat artikel 30 van het koninklijk besluit nr. 35 van 20 juli 1967 evenmin aan de verzekeringsinstelling de bevoegdheid ontnemt de adviserend geneesheer te ontslaan, maar eveneens de uitoefening van deze bevoegdheid alleen afhankelijk maakt van de voorafgaande intrekking van de erkenning door het voornoemd comité;

Overwegende dat, krachtens het tweede lid van voormeld artikel 30, de rechtbanken het recht behouden de door de verzekeringsinstelling ingeroepen «ernstige tekortkoming» te beoordelen «op grond van artikel 18 van

de wetten inzake het bediendencontract»; dat hieruit niet volgt dat alleen de beslissing van het comité kan worden aangevochten; dat deze bepaling integendeel erop wijst dat de voorgeschreven tussenkomst van de administratieve overheid geen afbreuk doet aan de bevoegdheid van de rechtbanken om te oordelen over het geschil tussen de partijen bij de arbeidsovereenkomst;

Overwegende dat de adviserend geneesheer die op staande voet ontslagen is met toepassing van voornoemd artikel 30, derhalve een vordering tot betaling van een opzeggingsvergoeding kan instellen tegen zijn verzekeringsinstelling;

Dat de in het middel aangehaalde redengeving de aangevochten beslissing niet naar recht verantwoordt;

Dat het middel gegrond is;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 26 MAART 1981

Voorzitter: ridder de Schaetzen

Raadsheer-rapporteur: de h. Closson

Advocaat-generaal: de h. Krings

Advocaten: mrs. Kirkpatrick en De Bruyn

Inkomstenbelasting — Watervoorzieningsdiensten — Vrijstelling van belasting op onroerende goederen — Voorwaarde.

Krachtens art. 1 van de wet van 16 maart 1957 zijn maatschappijen gelijk eiseres (een intercommunale watermaatschappij) vrijgesteld van elke belasting ten behoeve van de Staat, zomede van elke provincie- of gemeentebelasting wegens de voor het oprichten of exploiteren van watervoorzieningsdiensten bestemde onroerende goederen of personeel.

Uit deze wetsbepaling, gezien samen met art. 8 W.I.B., waarin het woord «besteed» wordt gebruikt, kan niet worden afgeleid dat elk goed vrijstelling van de onroerende voorheffing kan genieten. Die vrijstelling kan worden verkregen op voorwaarde dat de onroerende goederen noodzakelijk zijn voor de goede werking van de maatschappij, d.w.z. dat de maatschappij zonder die onroerende goederen de haar opgedragen taak niet zou kunnen vervullen.

Brusselse Intercommunale Watermaatschappij
t/ Belgische Staat

Gelet op het bestreden arrest, op 16 april 1980 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 13 van de wet van 18 augustus 1907 betreffende de verenigingen van gemeenten en van particulieren tot het inrichten van waterleidingen, gewijzigd bij artikel 1 van de wet van 16 maart 1957 tot wijziging van sommige fiscale bepalingen betreffende de Nationale Maatschappij der Waterleidingen, alsmede de verenigingen van gemeenten en van bijzondere personen voor het tot stand brengen van watervoorzieningsdiensten, of voor doeleinden van gemeentelijk belang, naar de vereisten van de wet van 18

augustus 1907 opgericht, 137, § 1, 157 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen en 97 van de Grondwet,

doordat, na de vaststelling dat eiseres een onder voorafmelde wet van 18 augustus 1907 vallende intercommunale vereniging is; dat zij eigenares is van dertien woningen te Profondeville die gebouwd zijn op gronden welke, zoals erkend is, ten algemenen nutte zijn aangekocht; dat die huizen door eiseres bestemd zijn voor de huisvesting van haar personeelsleden die haar waterwinningscentrale te Tailfer moeten exploiteren, onderhouden en surveilleren; dat die personeelsleden in die huizen wonen tegen een vergoeding ten bedrage van 10 pct. van hun loon, plus de kosten voor verwarming, elektriciteit en water; dat die overeenkomst echter niet kan worden beschouwd als een verhuring, het arrest beslist dat die panden niet «bestemd zijn voor het oprichten of exploiteren van watervoorzieningsdiensten» in de zin van artikel 13 van de wet van 18 augustus 1907, gewijzigd bij artikel 1 van de wet van 16 maart 1957, en dat verweerder derhalve terecht de onroerende voorheffing op het kadastraal inkomen van die onroerende goederen ten kohiere heeft gebracht, op grond dat eiseres «niet kan betogen dat de (door haar personeelsleden) bewoonde huizen helemaal niets opbrengen; dat de inkomsten van de verenigingen zoals (eiseres) fiscaal niet gunstiger kunnen worden behandeld dan de inkomsten uit onroerende goederen die de aard van nationale domeingoeederen hebben (artikel 157 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen); dat de litigieuze woningen geen plaatsen zijn waar de personeelsleden van eiseres voortdurend moeten verblijven om de goede werking van de dienst te verzekeren; dat geen enkele wettelijke bepaling (eiseres) verplicht die huizen ter beschikking van haar personeelsleden te stellen»,

terwijl, eerste onderdeel, eiseres, zoals de Staat, de provincies en de gemeenten, onderworpen is aan de rechtspersonenbelasting (Wetboek van de Inkomstenbelastingen, artikel 136) die, wat de inkomsten uit onroerende goederen betreft, gelijk is aan de onroerende voorheffing (zelfde wetboek, artikel 138), doch die slechts op die inkomsten wordt geheven wanneer ze «niet vrijgesteld zijn krachtens bijzondere wettelijke bepalingen of krachtens artikel 157» van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen (zelfde wetboek, artikel 137, § 1); krachtens artikel 13 van de wet van 18 augustus 1907, gewijzigd bij artikel 1 van de wet van 16 maart 1957, eiseres vrijgesteld is van elke belasting ten behoeve van de Staat, zomede van elke provincie- of gemeentebelasting, wegens de voor het oprichten of exploiteren van watervoorzieningsdiensten bestemde immobiliën; een onroerend goed van eiseres reeds aan die voorwaarde voldoet wanneer het gebruikt wordt om die diensten te exploiteren, zodat, bijvoorbeeld, de overige gronden die niet worden gebruikt voor het oprichten van de watervoorzieningsdiensten en aan pachters worden verhuurd uitgesloten zijn; het niet vereist is dat de onroerende goederen helemaal niets opbrengen, of dat ze voor het oprichten of het exploiteren van die diensten bestemd worden krachtens een wettelijke verplichting, of dat de bestemming niet wordt onderbroken, waaruit volgt dat het arrest, door de vrijstelling waarvan sprake in artikel 13 van de wet van 18 augustus 1907, gewijzigd bij artikel 1 van de wet van 16 maart 1957, aan andere dan de in die bepaling gestelde voorwaarden te onderwerpen, de in het middel vermelde bepalingen schendt (met uitzondering van artikel 97 van de Grondwet);

tweede onderdeel, eiseres in haar conclusie aanvoerde «dat de aanwezigheid van die personeelsleden (in de litigieuze panden) noodzakelijk is om de verplichtingen na te komen die krachtens het koninklijk besluit van 24 april 1965 betreffende voor de voeding bestemd water op de waterleidingsdiensten rusten; dat artikel 4, 1°, bepaalt dat de publiekrechtelijke persoon of de privaatrechtelijke persoon die een waterleidingsnet exploiteert, verplicht is de verbruikers onmiddellijk te waarschuwen en de Dienst der Waterleidingen bij het Ministerie van Volksgezondheid en van het Gezin, de Gezondheidsinspectie van het gebied alsook de betrokken gemeenteoverheden te verwittigen zodra het geleverde voor de voeding bestemde water niet meer drinkbaar is; dat het dus voor de hand ligt dat het toezicht op de kwaliteit van het water impliceert dat de personeelsleden van (eiseres) voortdurend in de nabijheid zijn van haar installaties; dat die aanwezigheid dus wel degelijk een wettelijke verplichting is; dat de taak van die personeelsleden onder de toepassing valt van de reglementen en instructies voor de kantonniërs en overige personeelsleden die verbonden zijn aan de exploitatie van en het toezicht op de installaties van de maatschappij; dat de kantonniërs verplicht zijn om, buiten de normale diensturen en volgens een wekelijks opgestelde lijst, thuis te blijven ten einde zo nodig, zowel overdag als 's nachts, te kunnen ingrijpen», waaruit volgt dat het arrest, door te verklaren dat de litigieuze woningen geen plaatsen zijn waar de personeelsleden van eiseres voortdurend moeten verblijven om de goede werking van de dienst te verzekeren, en dat geen enkele wettelijke bepaling de Brusselse Intercommunale Watermaatschappij verplicht die huizen ter beschikking van haar personeelsleden te stellen, zonder te antwoorden op het uitvoerige middel van eiseres, niet regelmatig met redenen is omkleed (schending van artikel 97 van de Grondwet):

Over het middel in zijn geheel;

Overwegende dat, krachtens artikel 1 van de wet van 16 maart 1957 tot wijziging van sommige fiscale bepalingen betreffende de Nationale Maatschappij der Waterleidingen, alsmede de verenigingen van gemeenten en van bijzondere personen voor het tot stand brengen van watervoorzieningsdiensten, of voor doeleinden van gemeentelijk belang, naar de vereisten van de wet van 18 augustus 1907 opgericht, de maatschappijen, zoals eiseres, «vrijgesteld zijn van elke belasting ten behoeve van de Staat, zomede van elke provincie- of gemeentebelasting wegens de voor het oprichten of exploiteren van watervoorzieningsdiensten bestemde immobiliën, voorwerpen en personeel»;

Overwegende dat uit deze wetsbepaling, bezien samen met artikel 8 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen waarin het woord «bested» wordt gebruikt, niet kan worden afgeleid dat elk goed, ongeacht hetwelk, vrijstelling van de onroerende voorheffing kan genieten; dat die vrijstelling kan worden verkregen op voorwaarde dat die onroerende goederen noodzakelijk zijn voor de goede werking van de maatschappij, dat wil zeggen dat de maatschappij, zonder die onroerende goederen, de haar opgedragen taak niet zou kunnen vervullen;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat de woningen te Profondeville door eiseres bestemd zijn voor de huisvesting van haar personeelsleden die haar waterwinningscentrale te Tailfer moeten exploiteren, onderhouden en sur-

veilleren; dat eiseres aan haar personeel een vergoeding vraagt ten bedrage van 10pct. van het loon, plus de kosten voor verwarming, elektriciteit en water; dat het arrest daaruit afleidt dat die huizen wel iets opbrengen;

Dat het arrest vervolgens overweegt dat de inkomsten van een vereniging, zoals eiseres, fiscaal niet gunstiger kunnen worden behandeld dan de inkomsten uit onroerende goederen die de aard van nationale domeingoeederen hebben;

Dat, na verwijzing naar het koninklijk besluit van 30 november 1950 betreffende de huisvesting van sommige categorieën van het door de Staat bezoldigd personeel, het arrest ten slotte beslist dat de litigieuze woningen geen plaatsen zijn waar de personeelsleden voortdurend moeten verblijven om de goede werking van de dienst te verzekeren;

Dat het arrest aldus niet nagaat of de maatschappij, die zonder die woningen haar personeel niet kan huisvesten in de nabijheid van haar installaties, de haar opgedragen taak niet zou kunnen vervullen; dat het in dit opzicht niet antwoordt op de omstandige conclusie waarin eiseres aanvoerde dat de voortdurende aanwezigheid van haar personeel ter plaatse voldeed aan de wettelijke verplichting die krachtens artikel 4, 1°, van het koninklijk besluit van 24 april 1965 op haar rustte en dat «de kantonniërs verplicht zijn om, buiten de normale diensturen en volgens een wekelijks opgestelde lijst, thuis te blijven ten einde zo nodig, zowel overdag als 's nachts, te kunnen ingrijpen»;

Dat elk onderdeel van het middel gegrond is;

(...)

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 27 OKTOBER 1981

Voorzitter-rapporteur: de h. Caenepeel

Advocaat-generaal: de h. Ballet

Advocaat: mr. De Roeck

Burgerlijke partij — Uitbreiding van eis — Vereisten — In hoger beroep.

De in art. 807 Ger. W. neergelegde regel heeft een algemene strekking en moet, in verband met de civielrechtelijke vordering in strafzaken, worden toegepast met inachtneming van de artt. 3 en 4 van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering en de regels van de strafrechtspleging. Hij vindt toepassing wanneer regelmatig voor de strafrechter een civielrechtelijke vordering is ingesteld en de uitgebreide of gewijzigde vordering op het voor de strafrechter vervolgde misdrijf blijft berusten. Die uitbreiding of wijziging kan ook nog in hoger beroep plaatshebben.

H. t/ S.

Gelet op het bestreden arrest, op 28 april 1981 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

Overwegende dat verweerster, in verband met een door eiser veroorzaakt verkeersongeval, aanvankelijk bij conclusie voor de eerste rechter betaling had gevorderd van een reeks bedragen, te weten diverse bedragen met be-

trekking tot schade aan zaken en geneeskundige verzorging, voorts een bedrag van 5.250fr. voor «morele schade, pijn en smart, arbeidsongeschiktheid van 23 april 1978 tot 16 mei 1978» en ten slotte een bedrag van 125.000fr. wegens esthetische schade; dat de eerste rechter bij vonnis van 19 juni 1979 een «definitief» genoemd bedrag van 22.370frank toeweest, omvattende de vergoeding voor de zaakschade en de geneeskundige verzorging, alsmede voor «morele schade, pijn en smart, niet betwist: 5.250frank»; dat de eerste rechter in hetzelfde vonnis «provisieel voor esthetische schade» een bedrag van 50.000fr. toekende en, alvorens «verder te beslissen over de hooggroothed van de esthetische schade», een deskundige benoemde met opdracht de opgelopen letsels te beschrijven; dat verweerster na het deskundigenonderzoek in haar conclusie, na met betrekking tot de morele schade wegens tijdelijke arbeidsongeschiktheid tot 16 mei 1978 te hebben aangestipt: «reeds toegekend door vonnis van 19 juni 1979», vergoeding vorderde voor morele schade met betrekking tot de tijdelijke arbeidsongeschiktheid vanaf 16 mei 1978, voor materiële en morele schade wegens blijvende invaliditeit en voor esthetische schade; dat de eerste rechter bij vonnis van 28 november 1980 een bedrag van 125.000fr. wegens esthetische schade toekende en het overige van de eis als ontoelaatbaar afwees; dat beide partijen van dit vonnis in hoger beroep kwamen en verweerster de voor de eerste rechter gevorderde bedragen opnieuw vorderde; dat het arrest het vonnis tenietdoet en aan verweerster, naast een vergoeding voor esthetische schade, de volgende bedragen toewijst: 17.577fr. voor morele schade wegens tijdelijke arbeidsongeschiktheid en 80.000fr. voor vermengde materiële en/of morele schade wegens blijvende invaliditeit;

Over het middel, luidend als volgt: 1) bij vonnis van 19 juni 1979 werd eiser definitief veroordeeld om aan verweerster wegens materiële en morele schade samen de som van 22.350fr. te betalen: aan verweerster werd een provisie toegekend van 50.000fr. wegens esthetische schade; aan dokter H. werd als deskundige opgedragen de esthetische schade te beschrijven; de deskundige, die wellicht de beperkte opdracht niet goed heeft gelezen, lichtte buiten zijn opdracht de rechtbank ook in met betrekking tot de periodes en de graad van tijdelijke invaliditeit en over de graad van blijvende invaliditeit; voor de eerste rechter vorderde verweerster vergoedingen wegens materiële en morele schade op grond van het deskundig verslag, dit zonder op enige wijze de vordering te wijzigen of uit te breiden; terecht wees de eerste rechter verweerster af, gelet op het feit dat daarover reeds definitief was beslist; het hof van beroep was dan ook niet gerechtigd daarover nog te oordelen, laat staan vergoedingen toe te kennen; 2) in het arrest wordt gezegd dat verweerster haar eis heeft uitgebreid met toepassing van de artikelen 807 en volgende van het Gerechtelijk Wetboek; dat is niet juist; in het zittingsblad is daarvan niets vermeld; in het dispositief van verweersters conclusie is enkel het volgende neergeschreven: «het beroep ontvankelijk en gegrond te verklaren, het vonnis a quo teniet te doen en opnieuw wijzende aan de burgerlijke partij de voor de eerste rechter gevorderde bedragen met toepassing van artikel 801 van het Gerechtelijk Wetboek toe te kennen»; artikel 801 slaat op de verbetering of uitlegging van een vonnis, niet op wijziging of uitbreiding van een eis, zodat

het hof van beroep volkomen ten onrechte *ultra petita* heeft geoordeeld; 3) zelfs mocht dit alles nog in orde zijn, dan is het toch onmogelijk met toepassing van artikel 807 van het Gerechtelijk Wetboek de vordering te wijzigen voor het hof van beroep; verweerster had dat eventueel dienen te doen voor de eerste rechter, maar in hoger beroep gaat het niet meer op; bovendien werd de vordering niet bij dagvaarding aanhangig gemaakt voor de rechter; 4) artikel 807 bepaalt dat vorderingen die voor de rechtbank aanhangig zijn, kunnen worden gewijzigd of uitgebreid; ten deze was de vordering echter niet meer aanhangig, aangezien er reeds definitief over werd beslist; de vordering waarover reeds definitief is beslist, is beëindigd en kan uiteraard niet meer worden uitgebreid of gewijzigd; de vordering was enkel nog beperkt aanhangig, enkel wegens esthetische schade; het overige was reeds definitief afgehandeld;

Overwegende dat de in artikel 807 van het Gerechtelijk Wetboek neergelegde regel een algemene strekking heeft en, in verband met de civielrechtelijke vordering, moet worden toegepast met inachtneming van de artikelen 3 en 4 van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering en de regels van de strafrechtspleging;

Dat hij derhalve toepassing vindt wanneer regelmatig voor de strafrechter een civielrechtelijke vordering is ingesteld en de uitgebreide of gewijzigde vordering op het voor de strafrechter vervolgde misdrijf blijft berusten; dat die uitbreiding of wijziging ook nog in hoger beroep kan plaatshebben;

Overwegende dat het voor de uitbreiding of wijziging van een vordering niet vereist is dat de partij in de conclusie waarbij zij haar vordering uitbreidt of wijzigt, uitdrukkelijk zegt dat zij zulks doet; dat evenmin vereist is dat zij enig artikel vermeldt;

Overwegende dat de omstandigheid dat het vonnis van 19 juni 1979 reeds «definitief» een bedrag toekende, meebracht dat de eerste rechter zijn rechtsmacht met betrekking tot de schadeposten waarover hij uitspraak deed, had uitgeoefend en niet meer op die posten kon terugkomen; dat die omstandigheid niet tot gevolg had dat de eerste rechter, toen de zaak na het deskundigenverslag ter verdere behandeling opnieuw bij hem werd aangebracht, geen rechtsmacht meer had om te beslissen over schadeposten waarvoor verweerster, door uitbreiding van haar vordering, vergoeding eiste;

Overwegende dat verweerster in haar aanvankelijke conclusie slechts met betrekking tot bepaalde posten van haar materiële en morele schade vergoeding had gevorderd; dat het vonnis van 19 juni 1979 alleen over die posten uitspraak deed; dat verweerster derhalve vermocht, na het deskundigenonderzoek, nog vergoeding te vorderen voor uit hetzelfde verkeersongeval voortgevloeide schadeposten waarvoor haar nog geen vergoeding was toegekend; dat zij dat in werkelijkheid ook heeft gedaan;

Overwegende dat uit het voorgaande volgt dat het hof van beroep, op het hoger beroep van verweerster, bevoegd was om nog te beslissen over de eis van verweerster, zoals hij na het deskundigenonderzoek was uitgebreid voor de eerste rechter, die de aldus uitgebreide eis afwees bij vonnis van 28 oktober 1980; dat verweerster, zelfs indien zij nagelaten had haar eis uit te breiden voor de eerste rechter, het nog kon doen in hoger beroep; dat zij in haar conclusie in hoger beroep ten overvloede op de

uitbreiding van de eis heeft gewezen en het niet ter zake doet dat in het proces-verbaal van de terechtzitting in eerste aanleg of in hoger beroep daarvan geen melding voorkomt of dat verweerster bij vergissing naar artikel 801 van het Gerechtelijk Wetboek heeft verwezen;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;
(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 2 OKTOBER 1981

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheer-rapporteur: de h. Sury

Advocaat-generaal: de h. Declercq

Gemeentebelasting — Belasting op niet gebouwde percelen, begrepen in een niet vervallen verkaveling — Beschermd landschap.

Een belasting op niet gebouwde percelen, begrepen in een niet vervallen verkaveling, mag niet worden geheven wanneer op die percelen niet mag worden gebouwd krachtens een koninklijk besluit van rangschikking.

B. t/ Gemeente Scherpenheuvel-Zichem

Gelet op de bestreden beslissing, op 3 juli 1980 gewezen door de Bestendige Deputatie van de Provincieraad van Brabant;

Over het middel, hieruit afgeleid dat verweerster machtsoverschrijding en machtsafwending pleegt door belastingen te heffen op de niet gebouwde percelen van eiser die begrepen zijn in een niet vervallen verkaveling, ondanks het feit dat op die percelen niet mag gebouwd worden krachtens een ter uitvoering van de wet van 7 augustus 1931 op het behoud van monumenten en landschappen genomen koninklijk besluit van rangschikking:

Overwegende dat de beslissing vaststelt dat de litigieuze percelen bij koninklijk besluit van 17 april 1972 als landschap werden gerangschikt, overeenkomstig de bepalingen van artikel 6 van voormelde wet van 7 augustus 1931 en dat artikel 2 van dit koninklijk besluit onder meer verbiedt nieuwe bouwwerken tot stand te brengen... behoudens toelating verleend overeenkomstig de bepalingen van artikel 6 van de wet van 7 augustus 1931;

Overwegende dat dit artikel 6 van die wet voor het Nederlandse taalgebied van toepassing blijft, krachtens artikel 16 van het decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten;

Overwegende dat de bestendige deputatie oordeelt dat voor de percelen van eiser geen algemeen geldend bouwverbod geldt en dat het bouwen op verzoek van belanghebbende bij een later koninklijk besluit kan worden toegelaten;

Overwegende dat, eensdeels, het besluit van rangschikking wel een algemeen geldend bouwverbod inhoudt; dat de omstandigheid dat een eventueel later koninklijk besluit het bouwen kan toelaten daaraan geen afbreuk doet;

Overwegende dat, anderdeels, uit de voorbereiding van de wet van 22 december 1970, inzonderheid artikel 26, dat

als artikel 70bis in de wet van 29 maart 1962 is opgenomen, blijkt dat de wetgever aan de gemeenten de macht heeft willen verlenen om grondbeleid te voeren, door belastingen te heffen op percelen die bouwgronden uitmaken, en zulks om de mogelijkheid tot bouwen in de hand te werken; dat dit doel niet kan worden bereikt wanneer, zoals ten deze, het bouwen verboden is krachtens een koninklijk besluit van rangschikking;

Overwegende dat aldus een belasting op niet gebouwde percelen, begrepen in een niet vervallen verkaveling, niet mag geheven worden wanneer op die percelen niet mag worden gebouwd krachtens een koninklijk besluit van rangschikking;

Dat het middel, in zoverre het machtsoverschrijding aanvoert, gegrond is;

(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

3e KAMER — 4 MAART 1981

Voorzitter: de h. Paternostre

Raadsheren: mevr. de Man en de h. Van Nuffel

Advocaat-generaal: de h. Rigaux

Advocaten: mrs. De Proost en Wagner

Echtscheiding — Op grond van bepaalde feiten — Overspel — Nieuwe feiten.

Nieuwe feiten mogen inzake echtscheiding op grond van bepaalde feiten slechts in aanmerking genomen worden wanneer ze in nauw verband staan met de in het verzoekschrift vermelde feiten zonder dat ze op zichzelf als grond tot echtscheiding in aanmerking mogen worden genomen.

E. t/ W.

Overwegende dat partijen gehuwd waren op 21 december 1976; dat het inleidend verzoekschrift tot echtscheiding van geïntimeerde op 15 september 1977 aan de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg werd overhandigd; dat het als grief aanvoert het wangedrag van appellant, bepaaldelijk:

— verhoudingen vanaf het begin van het huwelijk met andere vrouwen, met wie hij zich in het openbaar liet zien en zich in de echtelijke woning ophield, en vertoef in slecht befaamde kroegen als het café E.,

— bij een verjaardagsfeestje door geïntimeerde aangeboden zijn vrouw te verlaten en gaan flirten met een andere vrouw in het café,

— betrekkingen met andere vrouwen in passagehotels zoals het hotel Sud waar hij recent verbleef met een zekere A.;

Overwegende dat geïntimeerde op 17 maart 1978 een dagvaarding ten gronde uitbracht ten einde de echtscheiding te horen uitspreken in haar voordeel, gezien de redenen aangehaald in het inleidend verzoekschrift;

Overwegende dat zij bij conclusies van 28 mei 1979 en 22 januari 1980 de toekenning van de echtscheiding vraagt op grond van een in kracht van gewijsde gegaan vonnis

van de Correctionele Rechtbank te Antwerpen van 30 januari 1979 waarbij appellant veroordeeld werd wegens overspel en aan geïntimeerde een frank morele schadevergoeding werd toegekend;

Overwegende dat als bewijsmaterieel wordt voorgebracht: de uitgifte van dit vonnis met het attest van de griffier dat geen rechtsmiddel tegen dit vonnis gekend is en de bundel notitiën van het Parket nr. 2539/78, bevattende het onderzoek dat tot genoemde veroordeling leidde;

Overwegende dat geen ander bewijs door geïntimeerde werd voorgebracht noch een aanbod van bewijs werd gedaan;

Overwegende dat uit het bewijsmaterieel blijkt dat appellant tussen 6 juni 1978 en 16 augustus 1978 herhaalde malen en onder meer op 15 augustus 1978 het wanbedrijf van overspel pleegde en dit geschiedde met de genaamde L.O. in het appartement waar zij sedert 9 mei 1978 was ingeschreven; geïntimeerde legde klacht neer op 7 juni 1978; bij de betrapping op 15 augustus 1978 gaven beide betrokkenen toe dat de verhouding op vermeld appartement sinds ongeveer twee maanden duurde;

Overwegende dat nieuwe feiten slechts in aanmerking mogen worden genomen wanneer ze in nauw verband staan met de in het verzoekschrift vermelde feiten zonder dat ze op zichzelf als grond tot echtscheiding in aanmerking mogen worden genomen;

Overwegende dat de thans aangevoerde feiten nieuwe feiten zijn die niet in nauw verband staan met de in het verzoekschrift vermelde — overigens niet bewezen — feiten;

Overwegende dat immers geen enkele omstandigheid van de verhouding van appellant in juni, juli en augustus 1978 met L.O. overeenstemt met de omstandigheden van de in het verzoekschrift opgesomde feiten; dat de nieuwe feiten noch een voortzetting noch een aanvulling uitmaken van de aangeklaagde; dat de grieven waarop geïntimeerde haar echtscheiding inleide volkomen onbewezen blijven;

Overwegende dat de hoofdeis in echtscheiding van geïntimeerde dan ook diende te worden afgewezen;

(...)

NOOT—Een mildere houding t.a.v. de eiser tot echtscheiding nemen andere rechtbanken aan, bv. Rb. Kortrijk, 2 februari 1979, R.W., 1979-80, 1174, noot J. Pauwels.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

1e KAMER — 23 JANUARI 1980

Voorzitter: de h. Jans

Raadsheren: de h. Deviaene en Thiry

Advocaat-generaal: de h. Marchand

Advocaten: mrs. Sauvage en Buyle loco Verhavert

Adoptie — Herroeping — Gewichtige redenen — Ondankbaarheid van de geadopteerde — Belang van adoptanten.

Een twintig jaar aanslepende totale onverschilligheid van de geadopteerde t.o.v. de adoptanten is een vorm van beledigende ondankbaarheid die een «zeer gewichtige re-

den» uitmaakt op grond waarvan de adoptie kan herroepen worden.

Hoewel inzake adoptie vooral rekening dient te worden gehouden met het voordeel van de geadopteerde, sluit dit niet uit dat ook het voordeel van de adoptant(en) in aanmerking genomen wordt.

C. en P. t/ G.

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering van appellanten, strekkende tot de herroeping van de adoptie van geïntimeerde door appellanten bij akte verleden op 18 september 1956 voor notaris L. te O., bekrachtigd bij vonnis van 14 november 1956 van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brugge en overgeschreven op 29 december 1956 in de registers van de burgerlijke stand te Oostende, door de eerste rechter in het bestreden vonnis ongegrond werd verklaard, dit na getuigenverhoor gehouden op 27 november 1977 ingevolge vonnis alvorens recht te doen van 16 mei 1977;

Overwegende dat uit de behandeling van de zaak in raadkamer is gebleken, wat overigens reeds door de eerste rechter met reden in zijn hierboven vermeld vonnis van 16 mei 1977 werd gezegd en door partijen trouwens niet wordt betwist, dat de verstandhouding tussen appellanten enerzijds en geïntimeerde anderzijds spaak is gelopen vanaf het ogenblik dat laatstgenoemde bij zijn huwelijk zijn echtgenote in de woning van zijn adoptieve ouders opnam om kort nadien met zijn vrouw afzonderlijk te gaan wonen, aanvankelijk te R., waar hij ingeschreven werd op 22 oktober 1959;

Overwegende dat geïntimeerde niet betwist dat er sindsdien geen betrekkingen meer geweest zijn tussen hem en appellanten en bovendien niet eens de bewering van appellanten ontkent aan deze laatsten de geboorte van zijn kind D. op 3 september 1965 niet te hebben gemeld;

Dat uit het voorgebracht attest van 8 februari 1978 tevens blijkt dat het kind in het Koninklijk Atheneum niet onder de naam G.C. doch enkel onder de naam G.D. werd ingeschreven;

Overwegende dat, bij de ontleding van de verklaringen afgelegd ter gelegenheid van het getuigenverhoor, de eerste rechter oordeelkundig als bewezen heeft aangenomen dat menigmaal werd vastgesteld dat geïntimeerde appellanten aan hun woning voorbijliep of -reed zonder hun groet te beantwoorden, doch het niet bewezen heeft geacht dat aan appellanten de toegang tot de woning van geïntimeerde werd geweigerd;

Overwegende dat, hoewel de adoptie slechts kan worden herroepen op grond van zeer gewichtige redenen (cf. artikel 367, § 1, Burgerlijk Wetboek), deze redenen door de wetgever niet nader zijn omschreven en aldus aan de soevereine appreciatie van de rechter worden overgelaten; dat tevens kan worden aangestipt dat, hoewel in deze materie vooral rekening dient te worden gehouden met het voordeel van de geadopteerde, dit niet uitsluit dat ook het voordeel van de adoptant(en) in aanmerking kan worden genomen (cf. Van Malderen, in A.P.R., *Adoptie*, nrs. 445/446);

Overwegende dat, in het licht van deze beginselen en tevens in aanmerking nemende dat de adoptie veeleer een instelling is dan een contract, derwijze dat het fout zou zijn de herroeping uitsluitend als een sanctie te gaan voorstellen van een foutieve niet-uitvoering van contractuele ver-

plichtingen (cf. *R.C.J.B.*, 1978, 410, nr. 176 en *Rev. du Notariat belge*, 1974, 133/137), de supra bewezen feiten wijzen op een thans reeds twintig jaar aanslepende totale onverschilligheid van geïntimeerde t.o.v. appellanten, welke voor deze laatsten de vorm aanneemt van een beleedigende ondankbaarheid en een volslagen mislukking van de adoptie uitmaakt; dat derhalve, in tegenstelling met hetgeen door de eerste rechter werd beslist, ten voordele van appellanten een zeer gewichtige reden tot herroeping van de adoptie bewezen is; dat er geen redenen voorhanden zijn om aan geïntimeerden toe te laten desondanks de naam «C.» te blijven voeren;

Om die redenen,

Het Hof,

Gehoord de heer Marchand, advocaat-generaal, in zijn eensluidend advies;

Ontvangt het hoger beroep en verklaart het gegrond; doet derhalve het bestreden vonnis teniet en opnieuw wijzende, verklaart de door appellanten op 25 februari 1976 ingestelde vordering tot herroeping van de adoptie van geïntimeerde ontvankelijk en gegrond; herroept diensgevolge ten nadele van geïntimeerde de adoptie gedaan bij akte verleden op 18 september 1956 vóór notaris L. te Oostende, bekrachtigd bij vonnis dd. 14 november 1956 van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brugge en overgeschreven op 29 december 1956 in de registers van de burgerlijke stand te Oostende, door... van ...; zegt voor recht dat geïntimeerde de naam C. niet meer zal mogen dragen en diensvolgens voortaan de naam en voornamen G.P.R.H. zal dragen.

NOOT—Herroeping van adoptie: grond en gevolgen los van schuld

Het lijkt ons niet zinvol een adoptie te herroepen «ten nadele» van een van de partijen, zoals het hof het doet.

Immers staat niet alleen de grond tot herroeping juridisch-technisch los van het schuldbegrip (hoewel — deze beslissing bewijst het — een schuldige gedraging veelal de feitelijke grond tot herroeping zal uitmaken)¹, maar ook de gevolgen van de herroeping zijn dezelfde voor de respectieve partijen, ongeacht hun «schuld» of «onschuld» aan de herroeping.

Zo zullen in dit geval de «onschuldige» adoptanten de voordelen verliezen waarop ze als een gevolg van de adoptie konden rekenen.

Johan Pauwels

nrs. 578-582, die zelf een genuanceerde tegenstander is van de herroeping voor andere redenen dan schuldig gedrag (een standpunt dat ik niet delen kan: als men weet hoe ambachtelijk onze privaatrechtelijke wetgeving opgesteld wordt, is het niet redelijk een limitatieve theorie op te bouwen op de voorbeelden die de parlementariërs voor ogen stonden).

¹ Voor verwijzingen naar rechtspraak en rechtsleer J. CANIVET, «Filiation adoptive», in *R.P.D.B.*, Complément, V, p. 791-792,

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

3e KAMER — 6 OKTOBER 1981

Voorzitter: de h. De Schrevel

Raadsheren: de h. Kebers en mevr. Declerck

Advocaten: mrs. De Puydt loco Colaert en Daelemans

Handelspraktijken — Gezamenlijk aanbod — Motorbrandstoffen en vloeibare brandstoffen — Geen aankoopverplichting — Verwarringstichting — Toepasselijke wetsartikelen.

Reclame voor motorbrandstoffen en vloeibare brandstoffen waaruit de gebruiker niet kan afleiden of het geadverteerde geschenk al dan niet gebonden is aan een aankoop, is een onrechtmatig gezamenlijk aanbod. Verwarringstichting kan hier niet worden geduld.

Art. 54 Handelspraktijkenwet heeft een algemene draagwijdte en kan ook worden toegepast op daden die reeds door andere bepalingen van deze wet verboden zijn.

N.V. S. t/ V.Z.W. N. e.a.

Betreffende het hoofdberoep

Overwegende dat volgens artikel 35 W.H.P. het gezamenlijk aanbod van produkten of diensten verboden is wanneer de «al dan niet kosteloze verkrijging van produkten, diensten of titels waarmee produkten, diensten of andere voordelen kunnen verkregen worden, gebonden is aan de verkrijging van andere, zelfs gelijke produkten of diensten»;

Overwegende dat de N.V. S. staande houdt dat haar aanbod geen aankoopverplichting inhield en dat ze een kleurenfilm aanbood na drie «bezoeken» bij haar;

Overwegende dat de eerste rechter volkomen terecht geoordeeld heeft dat, hoewel de door appellante gebruikte formulering geen gewag maakt van een «aankoop», de drie bezoeken op verschillende dagen bij appellante moesten worden beschouwd als de «verkrijging van produkten of diensten of titels» voorzien in het verbod van artikel 35 W.H.P.;

Dat de gebruiker inderdaad uit het aanbod niet kon uitmaken dat hij volkomen gratis een geschenk zou ontvangen; dat mogelijke verwarring hier niet geoorloofd is;

Overwegende verder dat ter zake de uitzondering op het algemeen verbod van artikel 35, voorzien bij artikel 37, 4, W.H.P. niet toegepast kan worden;

Dat het overhandigen van een kleurenfilm met 12 foto's in de gegeven omstandigheden geen toegelaten «monster» is uit het assortiment van de fabrikant of van de verdeler van het hoofdprodukt voor zover dit wordt aangeboden onder voorwaarden van hoeveelheid of maat, volstrekt onontbeerlijk voor de beoordeling van de hoedanigheden van het produkt»;

Dat zelfs indien de N.V. S. haar inschrijving in het handelsregister heeft uitgebreid tot de verkoop van produkten en materialen betreffende de fotografie en de uitvoering van alle werken — namelijk fotografische werken (zie wijziging van 2 juli 1981) — en indien op 23 juli 1981 de statuten van appellante werden gewijzigd ten einde de verkoop van alle produkten en materialen betreffende fotografie op te nemen in het maatschappelijk doel, zulks

niet wegneemt dat het aanbod zoals het door de N.V. S. werd gedaan geen toegelaten uitzondering is op artikel 35 W.H.P.;

Overwegende dat het aangeklaagde feit eveneens een inbreuk uitmaakt op artikel 20, 4°, W.H.P., dat elke handelspubliciteit verbiedt die een daad in de hand werkt welke luidens artikel 55 W.H.P. moet worden beschouwd als een tekortkoming aan de daarin aangeduide bepalingen, waaronder begrepen zijn artikelen 35 en 54;

Overwegende dat artikel 54 W.H.P. een algemene draagwijdte heeft en ook kan toegepast worden op daden die reeds door andere bepalingen van voormelde wet verboden zijn (Cass., 27 mei 1977, R.W., 1977-78, 666-668);

Dat deze vaststelling echter ter zake geen andere, ruimere gevolgen met zich kan brengen dan die door de eerste rechter onderzocht zodat het hoger beroep hieromtrent geen voorwerp heeft;

Betreffende de bekendmaking van de beslissing

Overwegende dat het stakingsbevel, samen met de dwangsom, in de gegeven omstandigheden aan geïntimeerden voldoende waarborgen biedt om de herhaling van de feiten tegen te gaan;

Dat verdere bekendmakingen van de beslissing niet van aard zijn bij te dragen tot de staking van de daad of van haar nawerking;

Dat geen bekendmakingen dienen voorgeschreven te worden;

NOOT—Zie verder in dit nummer het vonnis a quo met de noot.

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN

5e KAMER — 22 NOVEMBER 1981

Eerste Voorzitter: de h. Van Coppenolle

Voorzitter: de h. Marcelis

Raadsheer in sociale zaken: de h. De Vriendt

Advocaat-generaal: de h. Smits

Advocaten: mrs. Hellemans en Daniels

Sociaal statuut zelfstandigen — Onverdeelde medeëigenaar van een onderneming.

Het feit dat iemand ingevolge nalatenschap in onverdeeldheid medeëigenaar is van een onderneming, maakt op zichzelf geen beroepsactiviteit uit die onderwerping aan het statuut van de zelfstandigen meebrengt.

R.I.S.V.Z. t/ M.

Overwegende dat uit de overgelegde stukken blijkt dat de apotheek «De Vlier» te W. door de vader van geïntimeerde werd geëxploiteerd tot aan zijn overlijden op 20 juni 1969; dat daarna de zaak werd voortgezet door de weduwe, met behulp van een apotheker;

Overwegende dat de weduwe op 20 februari 1971 overleed, zodat de apotheek in onverdeeldheid door de zes erfgerechtigde kinderen werd verkregen; dat in afwach-

ting dat een der kinderen zijn studie van apotheker beëindigde, de zaak verder gedreven werd door een apotheker, Christiane M.; dat op 1 januari 1973 de apotheek aan de zoon Guido werd toegewezen, en van toen af door hem werd geëxploiteerd zodat de onverdeeldheid op die datum een einde nam;

Overwegende dat appellant stelt dat geïntimeerde, Jozef M., in de jaren 1971 en 1972 verzekeringsplichtig was omdat hij een beroepsbezigheid heeft uitgeoefend door een tussenpersoon; dat volgens appellant geïntimeerde in die jaren dient te worden beschouwd als de werkelijke exploitant van de apotheek, die met behulp van een tussenpersoon, gediplomeerde apothekeres, werd geëxploiteerd en die voor geïntimeerde inkomsten heeft opgeleverd;

Overwegende dat in artikel 3, § 1, eerste en tweede lid, van het K.B. nr. 38 van 27 juli 1967, wordt bepaald dat onder zelfstandige wordt verstaan ieder natuurlijk persoon, die in België een beroepsbezigheid uitoefent uit hoofde waarvan hij niet door een arbeidsovereenkomst of door een statuut verbonden is, en dat wordt geacht, tot bewijs van het tegendeel, zich in de voorwaarden van onderwerping aan bijdrageverplichting te bevinden, ieder persoon die in België een beroepsbezigheid uitoefent die inkomsten kan opleveren bedoeld in artikel 20, 1°, 2°, b, of 3°, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen.

Overwegende dat uit voormeld artikel 3, § 1, eerste en tweede lid, duidelijk blijkt dat het bestaan van een beroepsbezigheid noodzakelijk is voor de onderwerping aan het sociaal statuut; dat het bewijs van een dergelijke beroepsbezigheid, ook in het kader van het wettelijk vermoeden ingesteld bij artikel 3, § 1, tweede lid, door het R.C.S.V.Z. of de verzekeringskas dient te worden geleverd; dat bij gebrek aan bewijs van een beroepsbezigheid het fiscaal vermoeden niet van toepassing is;

Overwegende dat ter zake dus dient te worden nagegaan of voor geïntimeerde een zelfstandige beroepsbezigheid in de litigieuze bijdrageperiode in aanmerking kan worden genomen;

Overwegende dat kan worden aanvaard dat iemand die een zelfstandige activiteit met behulp van een tussenpersoon uitoefent, zelf een beroepsbezigheid heeft in de zin van artikel 3;

Overwegende dat die stelling echter slechts aanvaardbaar is wanneer de persoon zelf enige activiteit — in welke vorm en hoe gering ook — heeft gehad bij de exploitatie of het beheer, al ware het maar richtlijnen verstrekken aan de tussenpersoon of controle erover uitoefenen;

Overwegende dat het feit van, ingevolge nalatenschap in onverdeeldheid, medeëigenaar te zijn van een onderneming op zichzelf geen beroepsbezigheid uitmaakt in de zin van het K.B. nr. 38; dat wanneer de inkomsten die als medeëigenaar uit een onderneming worden getrokken, enkel de vruchten van het eigendomsrecht zijn, zonder meer, en niet inkomsten die aan enige activiteit zijn verbonden, er geen sprake kan zijn van verzekeringsplicht; dat wanneer geen bewijs voorligt van enige activiteit in de onderneming om het kapitaal te doen renderen, verzekeringsplicht uitgesloten is (cfr. Cass., 16 jan. 1978, R.W., 1977-78, 2511, wat een vennoot in een p.v.b.a. betreft); dat de eerste rechter dus terecht het eigen commentaar op het sociaal statuut van de zelfstandigen van appellant aanhaalt: «wjl de eigenaars zich ertoe beperken het genot van

hun goed te hebben zonder een activiteit uit te oefenen, hebben zij geen beroepsbezigheid en kunnen zij bijgevolg niet als zelfstandigen worden beschouwd...»;

(...)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

14e KAMER — 15 APRIL 1981

Voorzitter: mevr. Vaes

Rechters: de h. Van Herck en mr. Gooris

Advocaten: mrs. Borré loco De Wachter en Maeschalck loco Mortier

Ouderlijke plicht — Na meerderjarigheid of ontvoogding — Raadplegingsplicht van het kind — 3. Huwelijk/samenleving: onderhoudsplicht t.o.v. kind van de partner.

De ouderlijke verplichting tot verstrekken van onderhoud en opvoeding blijft na de meerderjarigheid of ontvoogding van het kind bestaan, indien de intellectuele of beroepsvorming van de onderhoudsgerechtigde niet voltooid is.

Een ouder kan hiertegen niet aanvoeren dat hij inzake de gekozen studie- of beroepsrichting niet geraadpleegd is, indien hij nagelaten heeft van zijn bezoeksrecht gebruik te maken.

Op degene die met een van de ouders al dan niet gehuwd samenleeft rust geen onderhoudsplicht t.a.v. het kind.

V. t/ V.

Overwegende dat het beroep ertoe strekt het vonnis a quo te niet te doen waarbij appellandt veroordeeld werd tot de betaling van 3.000fr. per maand, geïndexeerd, als onderhoudsgeld, aan zijn dochter, geïntimeerde, vanaf 7 september 1978, datum van haar meerderjarigheid;

Overwegende dat geïntimeerde bij incidenteel beroep de veroordeling van appellandt, geïntimeerde op incidenteel beroep, vraagt tot de betaling van het geïndexeerd onderhoudsgeld van 3.700fr. per maand vanaf 7 september 1978;

Overwegende dat de retroacta van de zaak juist weergegeven werden door de eerste rechter; dat hiervoor verwezen wordt naar het vonnis a quo;

Overwegende dat in hoger beroep de partijen geen nieuwe argumenten naar voren brengen;

Overwegende dat de eerste rechter zeer terecht aan de hand van rechtspraak en rechtsleer laat gelden dat de verplichting van de ouders blijft bestaan, ook na de meerderjarigheid of de ontvoogding, indien de intellectuele of beroepsvorming van de onderhoudsgerechtigde niet voltooid is;

dat hij eveneens terecht opmerkt dat het argument dat de vader niet geraadpleegd werd in verband met de door zijn dochter gekozen beroeps- of studierichting niet voldoende pertinent is, des te meer daar de vader in casu niet betwist dat hij zijn bezoeksrecht niet heeft uitgeoefend;

Overwegende dat de rechtbank ook de overweging bijvalt en bevestigt dat ten laste van de persoon met wie de moeder van geïntimeerde samenleeft (zelfs in geval van

tweede huwelijk) geen verplichting van onderhoud of steun jegens geïntimeerde bestaat;

Overwegende dat uit het onderzoek van het dossier blijkt dat het bedrag van het onderhoudsgeld zoals het door de eerste rechter vastgesteld werd op 3.000fr. per maand redelijk is en van die aard is dat het de kosten van geïntimeerde zal dekken aangezien haar moeder in de onderhoudskosten dient bij te dragen in ongeveer dezelfde proportie;

Overwegende dat de eerste rechter eveneens rekening gehouden heeft met het netto maandelijks inkomen van appellandt dat in 1976 29.024fr. bedroeg; dat deze laatste in 1970 met een inkomen van 11.000fr. per maand veroordeeld werd tot het betalen van 1.750fr. per maand als onderhoudsgeld voor zijn dochter (beschikking in kort geding van 20.2.1970); dat op 23 oktober 1970 een overeenkomst na echtscheiding ondertekend werd door de appellandt en de moeder van geïntimeerde, waarbij bepaald werd dat appellandt het onderhoudsgeld voor zijn dochter zal betalen volgens de beschikking in kort geding van 20 februari 1970 hogervermeld;

Overwegende dat het bedrag van 3.000fr. per maand dan ook billijk is;

(...)

NOOT—1. De onderhoudsplicht van ouders voor meerderjarige kinderen wordt door het Hof van Cassatie erkend, zie Cass., 14 maart 1980, R.W., 1981-82, 480.

2. Voor een opvatting die met de raadplegingsplicht van het meerderjarige kind meer rekening houdt, zie Vred. Brugge, 9 december 1977, R.W., 1979-80, 1787.

3. Heeft de partner van de ouder een onderhoudsplicht t.o.v. het niet-gemeenschappelijke kind van die ouder? Het antwoord is genuanceerd.

a) Is de ouder met zijn partner gehuwd, dan hebben beide onderhoudsplichten t.o.v. de «kinderen van het gezin», ook als die niet van beiden afstammen. Dat was blijken de voorbereiding van de W. 14 juli 1976 de bedoeling van de wetgever i.v.m. de toepassing van de artt. 221 tot 223 B.W., ook al heeft de wetgever het niet nodig geacht van die bedoeling in de wettekst zelflijk te geven (J. Pauwels, *Rechten en plichten van gehuwden*, Leuven, Acco, 2e uitg. 1980, nrs. 28bis, 94, 231 en 231bis).

Indien zowel de andere ouder als de (nieuwe) echtgenoot voorhanden zijn, rijzen natuurlijk moeilijke vragen naar de rangorde van de onderhoudsschuldenaars: een reden te meer om in de wettekst expliciet de (liefst beperkte) plichten van de echtgenoot van de ouder te regelen.

b) Leeft de ouder met iemand ongehuwd samen, dan heeft laatstgenoemde geen onderhoudsplicht t.a.v. de kinderen van zijn partner (onder voorbehoud van de toepassing van de vertrouwensleer). Vgl. evenwel Vred. Merksem, 5 maart 1981, R.W., 1981-82, 49.

Hierna volgt een uittreksel uit het beroepen vonnis Vred. Brussel, 2e kanton, 3 april 1979:

«Dat het voor het overige ter zake neutraal is de inkomsten van de persoon waarmee de moeder zou samenwonen te beschouwen;

«Overwegende dat voor deze, zelfs in geval van tweede huwelijk (wat hier zelfs het geval niet blijkt te zijn) geen verplichting van onderhoud of steun kan bestaan (Hof Brussel 29 mei 1903, *Pas.*, 1904, II, 57; Rb. Bergen, 28 jan. 1964, *Pas.*, III, 1964, 131);

«Dat het feit of de vader werd geraadpleegd in verband

met de door zijn dochter ingeslagen beroeps- of studierichting ook niet voldoende pertinent is, aangezien:

— de rechtvaardige plicht van elke ouder, gescheiden of niet, bestaat in het aanbieden aan zijn kind van de maximale kansen;

— de vader zelfs na echtscheiding zijn ouderlijke macht verder uitoefent en hem het eventueel *initiatief* toekomt de beroeps- of studierichting van zijn kind mede te bepalen;

— de vader in casu zelf zijn bezoekrecht niet heeft uitgeoefend, zodat hij, wanneer hij opwerpt niet te zijn geraadpleegd en geen contact te hebben gehad met zijn dochter sedert de echtscheiding, *tegen* zichzelf bewijst.»

J. Pauwels

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE BRUSSEL

KORT GEDING — 29 JUNI 1981

Voorzitter: de h. Bellemans

Advocaten: mrs. Daelemans en De Puydt loco Grégoire

Handelspraktijken — Gezamenlijk aanbod — Motorbrandstoffen en vloeibare brandstoffen — Aankoopverplichting — Reclame voor verboden praktijk.

Indien in de reclame voor motorbrandstoffen en vloeibare brandstoffen door onduidelijkheid de indruk wordt gewekt dat de adverteerder een gezamenlijk aanbod doet, dan kan dit verboden worden, ook al blijkt uit een strikt letterlijke interpretatie van de reclame dat aan de wettelijke definitie niet is voldaan. De doorsnee-consument gaat immers meer op de door de reclame gewekte indruk voort dan op de precieze, letterlijke betekenis van de termen ervan.

Art. 20, 4°, Handelspraktijkenwet dat reclame verbiedt voor een aantal met de wet strijdige praktijken, vereist niet dat reclame wordt gemaakt voor een praktijk die reeds vroeger bij een in kracht van gewijsde gegaan stakingsbevel is veroordeeld. Voldoende is dat het gaat om een praktijk die moet worden beschouwd als een tekortkoming aan de bepalingen der Handelspraktijkenwet.

V.Z.W. N. e.a. t/ N.V. S.

Overwegende dat de eis ertoe strekt verweerster de tekortkomingen en/of inbreuken en overtredingen te horen vaststellen op de artikelen 20, 4°, afd. V, artt. 35 t/m 43, en 54 van de wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken en het K.B. van 24 juli 1980 i.v.m. motor- en vloeibare brandstoffen; de staking te horen bevelen van deze tekortkomingen en/of inbreuken en overtredingen meer bepaald van het rechtstreeks of onrechtstreeks aanbod van gratis films en andere produkten en premies aan verbruiker en bezoeker, en van de hiervoor gevoerde publiciteit; de bekendmaking te horen bevelen van het te geven bevel in één of meer dag- en/of weekbladen in het arrondissement en/of de B.R.T. radio en/of televisie, op kosten van verweerster, inbaar op eenvoudig vertoon van factuur; te horen zeggen dat het bevel in afschrift zal medegedeeld wor-

den aan de minister van Economische Zaken; verweerster zich te horen veroordelen tot betaling van een dwangsom van 50.000 frank per door het stakingsbevel verboden aanbod en/of publiciteit;

Overwegende dat verweerster in haar stations en shops een aanbod aankondigt van gratis kleurenfilms na drie bezoeken met ontvangst van een vignet;

Dat de tekst van de aankondiging als volgt luidt:

In het Nederlands

«3 bezoeken bij S. op verschillende dagen.

Bij het derde bezoek krijgt U

Gratis

Een kleurenfotofilm

waarvan U de kwaliteiten zeker zal kunnen

op prijsstellen ... Plak hier uw 3 bezoekzegels»

In het Frans

«3 visites à S. à des jours différents

A la troisième visite vous recevez

Gratuitement

Un film photos couleurs

dont vous pourrez ainsi apprécier les qualités

... collez ci-dessous vos 3 vignettes-visites».

Overwegende dat eisers beweren dat verweerster artikel 35 WHP overtreedt en dat ze niet kan steunen op het door K.B. van 24 juli 1980 niet-uitgesloten art. 37, 4°, W.H.P.;

Overwegende dat er gezamenlijk aanbod is, als bedoeld in art. 35 W.H.P., wanneer de al dan niet kosteloze verkrijging van produkten, diensten of titels waarmee produkten, diensten of andere voordelen kunnen worden verkregen, gebonden is aan de verkrijging van andere zelfs gelijke produkten of diensten;

Dat verweerster verklaart dat in haar systeem geen gezamenlijk aanbod bestaat en het gratis verkrijgen van de film niet gebonden wordt aan aankoop van benzine doch enkel aan een «bezoek» aan een benzinestation;

Dat ze terecht opmerkt dat een zonder enige aankoopverplichting gedaan geschenk niet onder het verbod valt en wervingsgeschenken toegelaten zijn (zie Schricker, Francq en Wunderlicht, II, nr. 714; De Caluwé, Leurquin en Delcorde, II, nr. 445; P. De Vroede, «Overzicht rechtspraak», *T.P.R.*, 1976, nr. 3, p. 688 en *R. W.*, 1977-78, 1779; J. Stuyck, L. De Meyere en F. Potvlieghe, «Overzicht rechtspraak WHP», *Jura Falconis*, 1975-76, 541, nr. 60);

Overwegende dat eisers daarentegen terecht opmerken dat een «bezoeker» van een dergelijk station in de praktijk steeds een afnemer is van benzine of dergelijke;

Dat men in feite een station niet bezoekt als een tentoonstelling of een grootwarenhuis;

Dat, zoals J. Stuyck het opmerkt, het in de dagelijkse werkelijkheid «enkel de koper van een (onbepaalde) hoeveelheid benzine (is) — wie bezoekt anders een pompstation? — die zegels krijgt...» (J. Stuyck, *Jura Falconis*, 1975-76, 541);

Dat de doorsnee-consument ongetwijfeld «bezoek» met «aankoop» van brandstof identificeert; dat verweerster immers een commerciële firma is en men «bezoekt» geen pompstation maar men gaat er «kopen»;

Overwegende dat, daar verweerster onvoldoende inspanningen doet om de doorsnee-consument goed in te lichten, de aangeklaagde tekst bij deze laatste niet alleen de indruk wekt van een gezamenlijk aanbod maar onvermijdelijk overkomt als een gezamenlijk aanbod waarbij verweerster *iets uitdrukt* (benzine-aankoop) door *iets an-*

ders te noemen (bezoek) dat ermee, in de omstandigheden van de zaak, in normaal verband staat;

Dat er derhalve in casu een gezamenlijk aanbod is en dat het verbod van art. 35 W.H.P. is geschonden terwijl de uitzonderingen bedoeld in de artt. 36 e.v. niet spelen;

Dat het K.B. van 24 juli 1980 (*B.S.*, 5 aug. 1980) op datum van 1 mei 1981 het gratis aanbieden van geschenk-artikelen (artt. 37-3, 5, 6, 7, 8 en art. 38-2 W.H.P.) en de premies bij verkoop van motorbrandstoffen en vloeibare brandstoffen verbiedt;

Dat verweerster ten onrechte stelt dat de afwijking kan stoelen op het niet-uitgesloten art. 37, 4°, W.H.P.;

Dat immers de gratis aangeboden film geen «monster uit het assortiment» is van verweerster;

Dat in haar handelsregister slechts sprake is van petroleumprodukten, brandstoffen, aardolie en nijverheidsolie, smeermiddelen, vetten en afgeleide produkten;

Dat verweerster tevergeefs inroept dat ze, volgens haar inschrijving in het handelsregister ook alle mogelijke operaties verrichten kan en zich kan interesseren op alle mogelijke wijze in alle zaken die de uitbreiding van de onderneming kunnen behelpen;

Dat de voornoemde «operaties», luidens de inschrijving, rechtstreeks of onrechtstreeks betrekking moeten hebben tot haar onderwerp tot de handel en de nijverheid van het vervoer;

Dat, luidens de inschrijving zelf, de bedoelde «zaken» een zelfde overeenkomstig of «connexe» doel moeten hebben die de uitbreiding van de onderneming kan behelpen, haar grondstoffen kan aanschaffen of de verkoop van haar produkten kan vergemakkelijken;

Dat nergens noch rechtstreeks noch onrechtstreeks van enige foto- en filmprodukten sprake is; dat verweerster niet is ingeschreven voor het verkopen of het ontwikkelen van films;

Nopens de overtreding van art. 20, 4°, W.H.P.

Overwegende dat eisers stellen: 1. dat verweerster publiciteit maakt die een overtreding op art. 35 in de hand werkt en derhalve verboden is door art. 20, 4°; 2. dat zelfs indien verweerster artikel 35 niet zou hebben overtreden, dan nog de betwisting dient te worden gezien in het licht van art. 20, 4°, W.H.P.; dat eisers, bij analogie, verwijzen naar de principes gesteld in een arrest van Antwerpen (3.2.1981, *Bac Color en V.Z.W. N.C.M.V. t/ N.V. Bonuspool*, onuitg.);

Overwegende dat artikel 20, 4°, o.a. elke handelspubliciteit verbiedt die een daad in de hand werkt, welke luidens artikel 55 van de W.H.P. moet worden beschouwd als een tekortkoming aan de daarin aangeduide bepalingen;

a) Overwegende dat het in art. 20, 4°, niet uitsluitend gaat om handelingen waarvan de onrechtmatigheid reeds vóór het instellen van de vordering onbetwistbaar is geworden door de kracht van gewijsde van een *vroeger stakingsbevel*;

Dat het voor de toepassing van art. 20, 4°, voldoende doch ook vereist is, dat de aangevochten publiciteit betrekking heeft op handelingen welke luidens artikel 55 moeten worden *beschouwd* als een tekortkoming, maar welke niet noodzakelijk reeds moeten zijn *gesteld*;

Overwegende dat derhalve de stelling nr. 2 van eisers niet kan worden bijgevalen volgens welke, zelfs al zijn de door de artt. 35 e.v. W.H.P. gestelde voorwaarden niet

aanwezig, de publiciteit voor een bijgevolg principieel *geoorloofde* praktijk toch strijdig kan worden beschouwd met art. 20, 4°, W.H.P.;

b) Overwegende dat ter zake zoals eerder is uiteengezet de voorwaarden voor de toepassing van de artt. 35 e.v. wel voorhanden zijn; dat vaststaat dat verweerster een inbreuk heeft begaan op artikel 35 WHP;

Dat, wanneer het gezamenlijk aanbod gebeurt door middel van publiciteit, er dan niet alleen een einde dient te worden gemaakt aan het gezamenlijk verbod zelf maar ook aan de publiciteit;

Overwegende dat niet moet worden onderzocht of de staking nog zou kunnen bevolen worden op grond van artikel 54 W.H.P. nu de praktijken van verweerster reeds om andere redenen verboden zijn;

Overwegende dat het ons ten deze in de gegeven omstandigheden niet voorkomt dat een publikatie van de beslissing kan bijdragen tot de staking van de gewraakte daden of van hun nawerking;

Dat het ten andere zal volstaan verweerster te veroordelen tot een dwangsom van 25.000fr. per door het stakingsbevel verboden aanbod en/of publiciteit;

(...)

NOOT—Reclame om motorbrandstoffen en vloeibare brandstoffen

1. Bovenstaand bevel tot staking en het arrest dat het in hoger beroep bevestigde, zijn de eerste toepassingen van het K.B. 24 juli 1980 tot uitsluiting van de motorbrandstoffen en de vloeibare brandstoffen van de afwijkingen bepaald bij de artikelen 37, 3, 5, 6, 7 en 8, en 38, 2, van de wet van 14 juli 1971 betreffende de handelspraktijken (*B.S.*, 5 aug. 1980). Een uitvoerige commentaar op dit besluit schreven G. De Clercq en J. Stuyck, «Cadeaux bij benzine en stookolie wettelijk verboden: het koninklijk besluit van 24 juli 1980», *R.W.*, 1980-81, 941.

Het K.B. 24 juli 1980 verbiedt voor de verkoop van motorbrandstoffen en vloeibare brandstoffen een aantal principieel door de Handelspraktijkenwet toegelaten vormen van gezamenlijk aanbod. Zo mogen benzine- en brandstofverkopers niet aanbieden: onbeduidende voorwerpen, door het handelsgebruik aanvaard (art. 37, 3), voorwerpen met onuitwisbaar en goed zichtbaar reclameopschrift (art. 37, 5), chromo's, vignetten en andere prenten met geringe handelswaarde (art. 37, 6), titels die recht geven op deelneming aan toegelaten loterijen (art. 37, 7), titels tot deelneming aan wedstrijden en spelen (art. 37, 8), titels die recht geven op een van deze drie laatste voordelen (art. 38, 2). Bedoeling van de wetgever was de bewuste brandstoffenhandelaars direct of indirect te verplichten om tot een prijsconcurrentie over te gaan. Alle toegelaten vormen van gezamenlijk aanbod in art. 38 W.H.P. die hiertoe leiden, blijven de brandstoffenverkopers toegestaan: titels die recht geven op een identiek produkt (art. 38, 1), ristornozegels (art. 38, 3) en getrouwheidskaarten die, nadat het vastgestelde aantal aankopen is bereikt, recht geven op een bepaalde hoeveelheid brandstof (art. 38, 4).

De in het K.B. niet opgesomde paragrafen van de artt. 36 en 37 W.H.P. (produkten die een geheel vormen, identieke produkten, toebehoren van het hoofdprodukt, verpakkingen en proefmonsters) komen voor de brandstoffenhandel niet als «premie» in aanmerking.

Dat kleine, door het handelsgebruik aanvaarde diensten (voorruit en zijspiegel van de wagen schoonmaken, bandenspanning nakijken, enz.) toegelaten blijven is niet meer dan normaal: zulk een dienstverlening is zo gebruikelijk dat zij niet tot irrationele aankopen verleidt (art. 37, 3, W.H.P. en art. 1 K.B. 24 juli 1980).

2. Verweerster (later appellante) poogde in haar reclame het verbod van gezamenlijk aanbod te omzeilen door de aangeboden kleurfilm te beloven aan iedereen die drie bezoeken brengt aan een van haar benzinstations.

In dit verband wordt terecht geoordeeld dat zonder aankoopverplichting gegeven voorwerpen geen gezamenlijk aanbod uitmaken (Voorz. Kh. Antwerpen, 11 jan. 1974, *J.T.*, 1974, 231; Voorz. Kh. Aarlen, 22 juli 1976, *Jur. Liège*, 1976-77, 5; Voorz. Kh. Antwerpen, 17 febr. 1977, *R.W.*, 1977-78, 1781, noot P. De Vroede).

Beide rechtsinstanties laten evenwel gelden dat de doorsnee-consument de term bezoeker als synoniem voor koper opvat en deze term niet leest in de betekenis door verweerster bedoeld met het oog op het verbod van art. 35 W.H.P. Daardoor wordt het aanbod een verboden gezamenlijk aanbod en moeten de bezoekszegels als premiezegels worden beschouwd. Dit zijn titels die bij voldoende aantal recht geven op een min of meer waardevol voorwerp, dat normaal in de gespecialiseerde handel wordt gekocht. Na lange en verbeterde discussies werden zij door de wetgever in de Handelspraktijkenwet verboden (zie L. Van Bunnin, «La vente avec primes dans la nouvelle loi sur les pratiques du commerce», *J.T.*, 1971, 657).

3. In beide instanties beriep appellante zich vergeefs op art. 37, 4, W.H.P. om het gezamenlijk aanbod toch nog te rechtvaardigen. De voorzitter stelde dat een kleurenfilm geen monster uit het assortiment van verweerster was, die als brandstoffenproducent bekendheid geniet. Na deze uitspraak werden de statuten van appellante en haar inschrijving in het handelsregister aangepast en werd in hoger beroep gepleit dat appellantes assortiment ook fotografisch materiaal omvat. Gelet op de datum van de aanpassing kon het hof weigeren met deze aanpassing rekening te houden om de veel vroeger gepubliceerde reclame te beoordelen. De rechtspraak heeft trouwens reeds herhaaldelijk beslist dat aanpassingen van de inschrijving in het handelsregister, met als duidelijk oogmerk het succesvol omzeilen van de Handelspraktijkenwet, geen invloed op de beoordeling van de gewraakte praktijk kunnen hebben (Hof Gent, 23 nov. 1979, *R.W.*, 1979-80, 2099, noot P. De Vroede; Hof Antwerpen, 21 april 1980, *B.R.H.*, 1980, 555).

4. Het vonnis bevestigt ook de heersende mening over de draagwijdte van art. 20, 4°, W.H.P. Deze oordeelt dat elke reclame voor handelingen die moeten beschouwd worden als een tekortkoming aan een der in de artt. 55 of 60 tot 63 W.H.P. opgesomde bepalingen, onder art. 20, 4°, W.H.P. valt. De voorzitter verwerpt daarbij de door verweerster aangevoerde stelling dat slechts bij een in kracht van gewijsde gegaan stakingsbevel vastgestelde tekortkomingen onder art. 20, 4°, kunnen vallen. Deze stelling, die werd geponeerd door M. Gotzen, («Eisers en verweerders in de vordering tot staken van onrechtmatige mededinging», in G. Schrans (ed.), *Economisch en Financieel Recht vandaag*, Gent, Gakko, 1973, II, 284, noot 35), heeft in rechtspraak noch rechtsleer weerklank gevonden (zie P. De Vroede, «Overzicht van rechtspraak — Wet op de handelspraktijken (1971-1975)», *T.P.R.*, 1977, 668-670).

Een onrechtmatige praktijk is echter vereist: het volstaat niet, zoals eiser stelt, dat reclame wordt gemaakt voor een praktijk die het wettelijk verbod succesvol omzeilt. Het arrest gaat op deze problematiek niet in.

5. Eisers hebben niet getracht ook het werkelijk bestaan van een gezamenlijk aanbod te bewijzen. Nodig is dit ook niet, daar de term aanbod, zowel in de artt. 2 tot 4 W.H.P. over de prijsaanduiding, als in de artt. 35 e.v. W.H.P., niet moet worden verstaan in de zin van het verbintenissenrecht, maar in de zin van het gewone taalgebruik. Aanbieden kan dus ook in de reclame, zelfs als deze niet alle voor een aanbod essentiële elementen (als b.v. de prijs) bevat. Wie voor een gezamenlijk aanbod reclame maakt, overtreedt dus niet alleen art. 20, 4°, maar meteen ook art. 35 W.H.P. In zoverre art. 20, 4°, naar art. 55, e, verwijst, dat op zijn beurt naar art. 35 W.H.P. verwijst, is dit dus eigenlijk overbodig. Art. 35 W.H.P. omvat niet alleen het daadwerkelijk, direct aanbod aan de gebruiker, maar ook de reclame die zulk een aanbod promoveert.

Eisers hadden, voor de efficiëntie van het verleende bevel, nochtans beter het bewijs geleverd dat wat geadverteerd werd, ook neerkwam op een gezamenlijk aanbod bij een bezoek aan een pompstation. Wie is immers bezoeker? Werd aan elke bezoeker die tankte en aan hem alleen, of ook aan zijn passagiers of aan de postbode bij zijn dagelijks bezoek, al dan niet gevraagd, wel een bezoekszegel uitgereikt? Had men dit bewijs geleverd, dan kon verweerster, veel minder dan thans, de gewraakte reclame in licht gewijzigde vorm voortzetten, b.v. door de precisering «zonder aankoopverplichting».

6. De voorzitter oordeelt terecht dat art. 54 W.H.P. niet voor toepassing in aanmerking komt. Praktijken die volkomen onder andere artikelen van de W.H.P. vallen, behoeven geen aanvullend verbod, gegrond op art. 54 (zie mijn noot onder Hof Gent, 28 juni 1974, *B.R.H.*, 1975, 71).

Het hof wijzigt het vonnis op dit punt en neemt aan dat art. 54 W.H.P. toch toepassing vindt, doch dat hieraan geen concrete gevolgen zijn verbonden in het te beoordelen geschil. Hierbij wordt verwezen naar en letterlijk geciteerd uit het cassatiearrest van 27 mei 1977. Erg gelukkig is deze stelling nochtans niet. Art. 54 W.H.P., als algemene norm, komt, krachtens de algemene rechtsbeginselen, niet in aanmerking voor toepassing, wanneer een specifieke regel de gewraakte praktijk volledig omvat. Het heeft dus slechts aanvullende werking voor het geval het specifieke voorschrift ongewenste leemten zou vertonen. De stelling van het hof ontnemt ten dele hun betekenis aan de specifieke bepalingen: zij zouden slechts een verduidelijking van de algemene norm uitmaken. Dit wordt door de W.H.P. zelf tegengesproken: sommige praktijken, zoals b.v. verkoop met verlies (zie verder nr. 7), zouden nooit in dezelfde mate onrechtmatig geacht worden indien slechts op de algemene norm der eerlijke handelspraktijken werd gesteund. Men kan dan ook de vraag stellen of men, bij aanvaarding van deze stelling, zó ver wil gaan dat men aanvaardt dat het volstaat om louter op grond van art. 54 W.H.P. een veroordeling te vorderen, indien de gewraakte praktijk volledig gevat wordt door een specifiek voorschrift.

De door het hof geponeerde stelling is mogelijkerwijze ook ingegeven door de wil om te benadrukken dat het niet in acht nemen van een wettelijk voorschrift bij het handel drijven een oneerlijke handelspraktijk is, die, bij actuele of

dreigende schade voor andere handelaars, steeds onder art. 54 W.H.P. zal vallen. Maar waarom werd deze stelling nadrukkelijk bevestigd in een geval waar dit geen praktische betekenis kon hebben, terwijl zij niet werd aanvaard in gevallen waar zij wel — en zelfs wenselijke — gevolgen kon hebben. Bij cassatiearrest van 4 juni 1976 (*R.W.*, 1976-77, 176, *B.R.H.*, 1977, 584, en *Pas.*, 1976, I, 1081) werd immers gesteld dat niet door art. 54 W.H.P. beteugeld worden, de daden die door strafrechtelijk gesanctioneerde W.H.P.-artikelen beteugeld worden. Deze uitsluiting geldt volgens het hof zelfs dan indien de gewraakte praktijken tevens aan de criteria voor toepassing van art. 54 W.H.P. beantwoorden. *De lege ferenda* is een aanvulling van de bevoegdheid van de voorzitter met de strafrechtelijk gesanctioneerde handelspraktijken aangewezen.

7. Art. 54 W.H.P. had evenwel toepassing kunnen vinden indien werd aanvaard dat de gewraakte reclame geen verboden gezamenlijk aanbod uitmaakte. Het massaal adverteren en aanbieden van geschenken kan immers onrechtmatig zijn, omdat het een autodestructieve praktijk is.

Van een autodestructieve praktijk kan worden gesproken, indien het gaat om een handelwijze, die, wanneer zij systematisch wordt toegepast, moet leiden tot de ondergang van de onderneming. Daardoor maakt deze het andere ondernemingen minstens tijdelijk onmogelijk om op een normale manier handel te drijven of wordt dit aanzienlijk bemoeilijkt. De onderneming die, om welke redenen ook, meent een «zelfmoordpolitiek» te moeten voeren, dient hierin niet te worden vrijgelaten. In een minder uitgesproken vorm zijn deze praktijken als klantenaanlokking door handelsvreemde middelen en onrechtmatig hinderen van mededingers beteugelbaar. De argumenten die voor een verbod pleiten zijn even verschillend als talrijk.

Er is eerst het belang dat men uit algemeen nuttige motieven aan de onderneming en haar behoud toekent (zie W. Van Gerven, «Bedrijfsbezetting en verkoop in eigen beheer door werknemers van de onderneming», *R.W.*, 1976-77, 65) en de kwalificatie als misdrijf van het zich opzettelijk onvermogen te maken (art. 490bis Sw.). Deze beide argumenten kunnen evenwel moeilijk door een mededinger worden aangevoerd: die wettelijke bepalingen zijn niet in de eerste plaats bestemd om hem bescherming te verlenen en een individu kan zich niet opwerpen als verdediger van het algemeen belang.

Autodestructieve praktijken moeten nochtans ook verboden worden in het belang van de andere handelaars en vooral van de concurrenten. Het gevolg van zulke praktijken is marktbederf, het grondig verstoren van de aanbods-kansen van andere handelaars door een desorganisatie van de markt gedurende een min of meer lange periode. Hun schadelijkheid staat dus vast. Het systematisch doen van autodestructieve aanbiedingen strijdt ook met de eerlijke handelspraktijken. Een commerciële politiek die de aantrekkingskracht uitbuit van aanbiedingen met een totale en gewilde afwezigheid van evenwicht tussen de ruilprestaties van partijen, verdient geen bescherming. Een evenwicht in de ruilprestaties, het vergeldend karakter van een door handelaars beroepsmatig gesolliciteerd contract behoort tot de essentie van het handeldrijven (vgl. art. 445, tweede lid, Faill. W.; art. 490bis Sw.). Geschenken worden daarbij slechts uitzonderlijk gegeven. Voortdurende promotiecampagnes met geschenken steunen op de aantrekkingskracht van deze voor de handel

zo ongewone situatie en buiten de hang van het publiek naar gratis gegeven waren uit. Dit kan slechts in beperkte mate geduld worden. Laakbaar wordt het zeker wanneer het, zoals het in de geannoteerde uitspraken het geval was, de enige bedoeling is van de aanbiedingen om de wettelijke beperkingen te omzeilen.

Een aantal voorbeelden van mogelijke destructieve praktijken kunnen uit de Handelspraktijkenwet zelf worden gehaald. In de eerste plaats is er het verbod van verkoop met verlies (art. 22). Dit verbod is, in zijn algemeenheid, evenwel vatbaar voor kritiek. Het recht van onze buurlanden — met uitzondering van Frankrijk, waar een gedeeltelijk gelijkaardig verbod geldt (W. 2 juli 1963) — kent zulk een algemeen verbod niet. Het verbod schiet bovendien goeddeels zijn doel voorbij: de afdwinging ervan is niet probleemloos en een rechterlijk verbod kan gemakkelijk worden omzeild. Bovendien versoepelen de in art. 23 W.H.P. opgesomde uitzonderingen de regeling niet (R. Van den Bergh, «Over de mededingingsbeperkende werking van de wet handelspraktijken of het verhaal van concurrenten die tegen de concurrentie beschermd willen worden», *Economisch en sociaal tijdschrift*, 1980, 421 (428-430)). Verkoop met verlies kan niettemin, door de daaruit blijvende doelstellingen of de ermee verbonden gevolgen, een oorzaak van marktbederf zijn. Indien dit het geval is, dan wordt verkoop met verlies in de ons omringende landen wel verboden geacht (J. Stuyck, *Agressieve verkoopmethoden*, Leuven, Acco, 1975, I, nr. 14-18; R. Van den Bergh, *o.c.*, l.c.; S.K. Martens en Drion H., *Onrechtmatige daad*, VI, Deventer, Kluwer, 1980, nrs. 90 e.v.). Dan ook maakt het geen verschil dat de verkoop niet wordt gesloten met een verbruiker, waartoe het verbod van art. 22 W.H.P. is beperkt, maar met een verdervere koper of met een professionele koper. In zulk een geval kan op art. 54 W.H.P. een beroep worden gedaan. Dit kan ook zo het niet gaat om een verkoop van produkten, maar om een huur van produkten of van diensten met verlies.

Een andere vorm van verboden praktijk is het gezamenlijk aanbod van staaltjes en monsters in een grotere hoeveelheid dan strikt nodig is om de kwaliteit van het als monster aangeboden produkt te beoordelen (art. 37, 4, W.H.P.). Massaal toegeven van monsters en stalen in overdreven hoeveelheden geldt in Duitsland als strijdig met de algemene norm der eerlijke handelspraktijken, wegens de marktbedervende gevolgen ervan en het gevaar voor het voortbestaan van de onderneming (Bundesgerichtshof, 22 febr. 1957, *Neue Juristische Wochenschrift*, 1957, 748, Suwa).

Ook het gezamenlijk aanbod met opeenstapeling van toegelaten uitzonderingen op het algemeen verbod van art. 35 W.H.P. kan dezelfde gevolgen hebben en indruisen tegen art. 54 W.H.P..

Ten slotte is er de verkoop tegen een belachelijke of symbolische prijs (vgl. Voorz. Kh. Gent, 22 febr. 1980, *R.W.*, 1981-82, 559, noot P. De Vroede).

8. Ten onrechte oordelen beide rechtscolleges dat publicatie van de uitspraak niet aangewezen is, aangezien de gewraakte campagne toch op grote schaal werd gevoerd. Dat de oplegging van een dwangsom in de plaats hiervan kan volstaan, strijdt met de regel dat de oplegging van een dwangsom kan samengaan met andere maatregelen om de nakoming van een veroordeling te verzekeren (Ballon, *Dwangsom*, A.P.R., Gent, Story-Scientia, 1980, nrs. 125

en 256 e.v.). Een dwangsom belet bovendien de nawerking van de gewraakte reclame niet.

9. Origineel was wel dat eiser vorderde dat het vonnis eventueel ook op radio en televisie zou worden voorgelezen. Dit gedeelte van de eis kon uiteraard niet worden toegewezen. Niet alleen kan de rechter aan een niet in het geding betrokken derde geen bevelen richten. Het gewijsde is immers beperkt tot de gedingvoerende partijen (art. 23, slot, Ger. W.). Zulk een bevel zou ook onuitvoerbaar zijn, wegens het ontbreken van enige sanctie voor de B.R.T. en wegens het feit dat niets in de omroepwetgeving of de geplogenheden bij de omroep voorziet in de mogelijkheid van voorlezing van vonnissen, gewezen tussen andere partijen dan de omroepinstituten zelf. Wanneer etherreclame zal zijn gelegaliseerd, zal een machtiging om een vonnis voor te lezen tijdens de voor reclame bestemde zendtijd ook mogelijk moeten zijn. Kan dit niet, dan onthoudt men de benadeelde van onrechtmatige etherreclame of van onrechtmatige, maar zeer succesvolle reclamecampagnes een zeer efficiënte en aan de aard van de schade-toebrenging aangepaste mogelijkheid om de nawerking van een reclamecampagne ongedaan te maken. Art. 58 W.H.P. belet zulk een machtiging niet, daar het publikatie in de pers, door aanplakking of op elke andere wijze mogelijk maakt.

G.L. Ballon

BOEKEN

J.G.F.M. VAN KESSEL, *Arbeidsongeschiktheid van militairen, ambtenaren en werknemers*, Maarten Kluwers's Internationale Uitgeverij, Antwerpen-Amsterdam, 1981, 297 p.

In de reeks Menselijke Schade is als derde werk het proefschrift van Van Kessel verschenen. Het doel van de auteur is de huidige arbeidsongeschiktheidsregeling voor beroepsmilitairen in Nederland te evalueren aan de hand van de algemene leer van de schade. Het arbeidsongeschiktheidsstatuut van de militairen wordt niet geïsoleerd behandeld. Het wordt vergeleken met de vergoedingsstelsels van arbeidsongeschiktheid bij werknemers uit de privé-sector en bij burgerambtenaren.

Het boek is in twee grote delen opgesplitst. Het eerste deel bevat een historische schets van de evolutie van de militaire invaliditeitspensioenen van 1814 tot op heden, waarbij elke regeling getoetst wordt aan zes structurelementen. Deze structurelementen zijn: de omschrijving van het risico, professionele oorzakelijkheid, diensttijdsisen, begrip invaliditeit en arbeidsongeschiktheid, berekeningssysteem, omvang van de prestaties en duur van de verstrekking. Elke invaliditeitsregeling wordt aan de hand van deze structurelementen in een, eventueel vergelijkend, schema geresumeerd.

Wat vooral opvalt bij de lectuur van het geschiedkundig overzicht, is dat de militaire invaliditeitspensioenen en de arbeidsongeschiktheidsverzekering voor privé-werknemers vanaf de Tweede Wereldoorlog uit elkaar groeien. Grote verschillpunten tussen beide systemen ontstaan vooral wanneer het Nederlandse Parlement in 1966 voor de werknemers in de privé-sector de W.A.O. goedkeurt (Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering). De wet beoogt één algemene verzekering tot stand te brengen voor langdurige arbeidsongeschiktheid, ongeacht of de oorzaak van de arbeidsongeschiktheid gelegen is in de beroepsactiviteit. Reeds in het Beveridge-plan van 1942 werd gepleit voor

de opheffing van het verschil in aanspraken bij professioneel en niet-professioneel veroorzaakte schade. In Nederland werd deze gedachte o.a. ontwikkeld in een proefschrift van Veldkamp, die later als minister van Sociale Zaken het ontwerp van de W.A.O. aan de Staten-Generaal kon aanbieden. Een vergelijkbare unificatie van arbeidsongeschiktheidssectoren is in België nog niet doorgevoerd.

Terwijl in Nederland dus ter zake van arbeidsongeschiktheid van werknemers uit de privé-sector professionele oorzakelijkheid irrelevant wordt, blijft de professionele oorzakelijkheid wel van belang voor de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen voor beroepsmilitairen, zoals vastgelegd in de Algemene Militaire Pensioenwet van 6 oktober 1966. Van Kessel legt uitvoerig uit waarom men op het Ministerie van Defensie niet wou horen van een gelijkaardig verzekeringssysteem voor werknemers uit de privé-sector en voor beroepsmilitairen.

In het tweede deel bezint de auteur zich over de resultaten van zijn historische verkenning en evalueert hij vervolgens de militaire invaliditeitspensioenen aan de hand van de algemene leer inzake menselijke schade. De algemene schadeleer die Van Kessel toepast is gebaseerd op de schadetheorie van Jos Viaene, *Schade aan de mens*, III, *Evaluatie van gezondheidsschade*. (Maarten Kluwer, 1976). Wel laat Van Kessel meer ruimte open voor morele schadevergoeding van menselijke schade dan Viaene.

Op grond van de schadeleer bekritiseert de auteur de bestaande militaire invaliditeitspensioenen; met name de evaluatie van de arbeidsongeschiktheid voor de toekenning van het «dienstinvaliditeitspensioen» aan de hand van de W.P.C.-schaal ontsnapt niet aan zijn kritiek. De W.P.C.-schaal is een tabellarische schaal voor de fysieke letsels van militairen opgesteld door de War Pensions Committee, zijnde een adviserende commissie in het raam van het Pact van Brussel. De W.P.C.-schaal legt de invaliditeit louter op basis van de medische wetenschap vast in een schaal van 644 omschreven letsels. Ter vergelijking kan worden aangestipt dat ook in België de vergoedingspensioenen voor militaire oorlogsslachtoffers op basis van een tabellarische schadebepaling worden toegekend (zie J. Van Steenberge, *Schade aan de mens*, I, *Evaluatie van de arbeidsongeschiktheid in het recht*, Maarten Kluwer, 1976, p. 405 e.v.). De Officiële Belgische Schaal tot vaststelling van de graad van invaliditeit dient hierbij als schademeter. De O.B.S.I., en in grote lijnen ook de Medische Handleiding, die in België veelvuldig gehanteerd worden voor de evaluatie in verschillende arbeidsongeschiktheidssectoren, zijn trouwens gebaseerd op een militaire schaal van 1920, in oorsprong bedoeld voor de militaire pensioenwetgeving. De geschiedenis van de arbeidsongeschiktheidsevaluatie, zowel in België, als in Nederland, toont aan dat de militaire invaliditeitspensioenen de tabellarische en forfaitaire evaluatie hebben bevorderd.

Van Kessel heeft zich niet beperkt tot een bekritiseren van de bestaande wetgeving. In zijn laatste hoofdstuk formuleert hij drie hervormingsvoorstellen gaande van een optimaal voorstel tot een minimumprogramma.

Het proefschrift van Van Kessel lijkt aan te sluiten bij ideeën over arbeidsongeschiktheid die in België hun neerslag vinden in het driedelig werk «Schade aan de mens». Allen die zich interesseren voor de universele problematiek van de evaluatie van de arbeidsongeschiktheid, kunnen nog heel wat opsteken van Van Kessels zeer goed gedocumenteerde studie.

W.R.

L. RAUCENT, *Les droits successoraux du conjoint survivant — Premier commentaire de la loi du 14 mai 1981. Formules et exercices*, reeks Prolegomena, Juridische uitgaven Swinnen, 293 p.

De wet van 14 mei 1981 tot wijziging van het erfrecht van de langstlevende echtgenoot heeft al heel wat inkt doen vloeien! Sommige commentaren waren eerder van louter informatieve aard, andere hebben de nieuwe wet gesitueerd in het bestaande

familiaal vermogensrecht in zijn geheel en gaan de invloed na van de daar toepasselijke regels op deze nieuwe erfgenaam. Tot deze laatste categorie behoort zeker dit voortreffelijke werk van professor Raucent.

De auteur, die in een opgemerkt vroeger artikel de morele sociologische en filosofische aspecten van de hervorming had besproken, licht in de inleiding hoofdzakelijk de juridische betekenis van deze wet toe. De wet maakt de langstlevende echtgenoot tot wettig en reservatair erfgenaam met bezitsrecht en een zo ruim intestaat erfrecht dat echtgenoten voortaan moeten optreden, niet om mekaar te begiftigen, maar om mekaar te onterven, wat hij reeds vroeger een Copernicusrevolutie noemde.

Daarna wordt de wet zelf in dertien hoofdstukken onder de loupe genomen niet artikelgewijs, maar volgens een rangschikking die enigszins aansluit bij de klassieke indeling van een handboek van erfrecht in het algemeen (twee hoofdstukken handelen over de vorderingen tot levensonderhoud ten laste van de nalatenschap en er wordt ook terdege ingegaan op de problemen van de toepassing van de wet in de tijd).

De betekenis en de ratio legis van een aantal instellingen, technieken en rechtsregels worden meestal eerst op een duidelijke en vlotte manier in het algemeen toegelicht om nadien na te gaan hoe zij dienen te worden toegepast op de nieuwe wet, ook in gevallen die niet uitdrukkelijk in de wet worden geregeld.

De grote verdienste van het werk ligt er dan ook in dat reeds antwoorde gegeven wordt op een reeks vragen die bij toepassing van deze complexe wet zullen worden gesteld. Kenschetsend is wel dat de auteur, telkens als een strikte toepassing van de rechtsregel aanleiding geeft tot een resultaat dat hem onbillijk of onbevredigend schijnt, naar een meer aanvaardbare oplossing zoekt op grond van de geest van de wet of van algemene principes. Zo schrijft hij bv. dat, hoewel aanvaard wordt dat alimentatievorderingen schulden van de nalatenschap zijn en dus eventueel door de resavatieren dienen te worden gedragen, de opvoedingsaanspraak van de stiefkinderen de reserve van de stiefouder niet kan belasten omdat deze reservataire aanspraak prioritair en hoger is dan een alimentatievordering (nr. 176).

Regelmatig past hij bestaande regels of bepalingen die uitdrukkelijk in de wet zijn opgenomen, naar analogie toe op gelijkaardige maar niet helemaal gelijke, nieuwe situaties. De vernieuwde ruime omzetting wordt bv. gezien als een met-een-verdeling-gelijk-te-schakelen rechtshandeling, waarbij, tenzij anders in de nieuwe wet bepaald is, alle op de verdeling toepasselijke bepalingen kunnen worden ingeroepen (nr. 157). Soms gaat hij hierin toch wat ver: zo worden de nieuwe inbrengregels van art. 858bis ook naar analogie toegepast op het geval dat de langstlevende inkorting vordert (nr. 252).

Zo komt de auteur tot vrij persoonlijke standpunten die niet noodzakelijkerwijze door alle commentatoren zullen worden gedeeld. Maar voor heel wat vragen zijn nu eenmaal geen pasklare antwoorden te vinden, niet in de wet zelf en ook niet in de parlementaire voorbereiding. Het is daarbij niet duidelijk of sommige verrassende gevolgen van de strikte toepassing van de algemene rechtsregels bewust door de wetgever zijn gewild!

De auteur preciseert trouwens in een voorafgaand «avertissement» dat het niet in zijn bedoeling ligt een normatieve uitleg te verstrekken, maar dat hij alleen poogt de wet te begrijpen vanuit zijn ervaring als practicus en professor van het erfrecht.

De auteur put inderdaad in zijn uiteenzetting uit zijn algemene en brede visie en uit zijn terdege juridische kennis ter zake, zodat in het werk vrij weinig referenties naar rechtspraak en rechtsleer zijn opgenomen maar nogal eens verwezen wordt naar de relevante passages van zijn handboeken. Zoals meer gebeurt in Frans-talige werken wordt ook hier in de tekst (nagenoeg) niet verwezen naar de Nederlandstalige rechtsliteratuur. Dit is een spijtige lacune, zeker bij de behandeling van materies waarover proefschriften zijn verschenen, te meer daar het verschijnt in een verzameling waarin Nederlandstalige werken worden opgenomen.

Zoals de titel aangeeft worden aan het eind van het werk enkele te gebruiken formules uitgewerkt en een elftal praktische oefenin-

gen opgelost. De auteur waarschuwt ervoor dat ze met een kritische geest dienen te worden gelezen en er zit inderdaad stof in tot discussie.

Een zeer goed idee was in bijlage niet alleen de tekst van de wet op te nemen maar ook verschillende gebruikte sterftetafels en de kapitalisatietafels van G. Levie. Het geheel wordt afgerond met een summiere bibliografie (waarin de Nederlandstalige literatuur wel aan bod komt) en een handig zaakregister.

M. Puelinckx-Coene

La preuve en droit, Ets. Bruylant, Brussel, 367 p., 1166fr.

Dit boek, gepubliceerd door de professoren Chr. Perelman en P. Foriers (†) in de serie «Travaux du Centre National de recherches de logique», zijn de uiteenzettingen opgenomen, die van november 1977 tot mei 1980 tijdens achttien vergaderingen van de juridische afdeling van voormeld Centre National werden gehouden, uitgezonderd.

De eerder verschenen Verhandeling van prof. J. Gilissen (La Preuve), en de studie van prof. dr. J.E. Krings van «La Preuve en droit fiscal». De uiteenzetting over «La Preuve en droit anglais» (door E. Gutt) werd anderdeels vervangen door de tekst van een voordracht, die door prof. S. Genossar reeds werd gepubliceerd in de *Revue de droit international et de droit comparé*, 1965, vol. XLII, pp. 9-19.

In het bestek van een recensie in dit tijdschrift — en zelfs uiteraard — is het niet mogelijk uit te weiden over de inhoud van zo'n verzamelwerk, laat staan hem te commentariëren.

Trouwens staat de personaliteit van de auteurs (uit de desbetreffende op de pp. 365/366 voorkomende toelichting blijkt, dat de grote meerderheid hoogleraar is, één is bovendien Membre de l'Institut de France en één is daarenboven pro-rector van de U.L.B., één is rechter in het Internationale Gerechtshof in Den Haag...) borg voor de degelijkheid van de bijdragen, waarvan de lijst volgt: P. Foriers (Brussel), «Introduction au droit de la preuve»; J. Ph. Levy (Parijs), «Les classifications des preuves dans l'histoire du droit»; R. Henrion (Brussel), «La preuve en droit romain»; H. Cohn (Jeruzalem), «The Proof in Biblical and Talmudical Law»; S. Ginossar (Jeruzalem), «Eléments du système anglais de la preuve judiciaire»; M. Lachs (Den Haag), «La preuve et la Cour internationale de Justice»; P.A. Foriers (Brussel), «La preuve du fait devant la Cour de cassation»; R. Legros (Brussel), «La preuve légale en droit pénal»; G. Levasseur (Parijs), «Le droit de la preuve en droit pénal français»; E. Causin (Facultés Universitaires St.-Louis), «La preuve et l'interprétation en droit privé»; L. Silance (Brussel), «La preuve dans le domaine sportif»; A. Vanwelkenhuyzen (Brussel), «Preuve et secret en droit public»; G. Goubeaux (Nancy II), «Le droit à la preuve»; H. Batiffol (Parijs), «Observations sur la preuve des faits»; P. Foriers (Brussel), «Considérations sur la preuve judiciaire»; J. Wróblewski (Lodz), «La preuve juridique: axiologie, logique et argumentation»; Ch. Perelman (Brussel), «La preuve en droit, essai de synthèse».

La preuve en droit is een waardevol boek, dat ook aan alle rechtspractici grote diensten zal bewijzen.

F. Amerijckx

Mr. J.M.F. FINKENSIEPER, **Compendium van de omzetbelasting**, Kluwer b.v., Deventer, f 39,50.

De omzetbelasting is in Nederland, zoals in België de ermede overeenstemmende B.T.W., een van de belangrijkste belastingen waarmee bovendien bijna iedereen geregeld — direct of indirect — wordt geconfronteerd.

Het Compendium — derde herziene druk — biedt de mogelijkheid om in verkorte vorm (een uiteenzetting van 100 pagina's) toegang tot en inzicht in voormelde algemene verbruiksbelasting

te verkrijgen. Het is een uitgewerkte schets die een vrijwel volledig overzicht van die belasting geeft: de systematiek van de B.T.W. en de daarin gehanteerde begrippen worden door mr. J.M.F. Finkensieper op heldere wijze uiteengezet, zodat het compendium uitstekend geschikt is als studieboek.

Opgemerkt wordt dat in een afzonderlijk hoofdstuk aandacht wordt geschonken aan «bijzondere regelingen», zoals o.m. onroerend goed, kleine ondernemer, landbouw en invoer.

Op de eigenlijke uiteenzetting (pp. 15 t/m 114) volgen de wetteksten, uitvoeringsbesluiten e.d. (pp. 115 t/m 164).

Daar de omzetbelastingstelsels in de Europese Gemeenschap in aanzienlijke mate zijn geharmoniseerd (met ingang van 1 januari 1979 is een verplichte en verregaande unificatie van de wetgevingen doorgezet!), zal ook de Belgische lezer met vrucht kennis nemen van het Compendium.

F. Amerijckx

MEDEDELINGEN

Algemeen verslag over de sociale zekerheid 1980

Het Ministerie van Sociale Voorzorg heeft het twintigste algemeen verslag over de sociale zekerheid gepubliceerd.

Voor het jaar 1979 zijn de verstrekte gegevens definitief, voor 1980 gaat het om ramingen en voor 1981 om vooruitzichten.

De totale sociale-zekerheidsontvangsten voor werknemers (exclusief de jaarlijkse vakantie en de fondsen voor bestaanszekerheid) en zelfstandigen samen, belopen in 1981 waarschijnlijk 800 miljard F (648,2 miljard F in 1979). De totale sociale-zekerheidsuitgaven voor werknemers (exclusief de jaarlijkse vakantie en de fondsen voor bestaanszekerheid) en zelfstandigen samen, kunnen voor 1981 eveneens worden geraamd op 800 miljard F (661,6 miljard F in 1979).

Ter vergelijking kan worden vermeld dat het nationaal inkomen vermoedelijk zal stijgen van 2.633,4 miljard F in 1979 tot 2.952 miljard F in 1981.

De verdeling van de ontvangsten volgens regeling ziet er in 1981 uit als volgt: in de regeling voor werknemers zullen zij vermoedelijk 732,4 miljard F bedragen en in de regeling voor zelfstandigen 67,6 miljard F. De ontvangsten bestaan voornamelijk uit verschuldigde sociale bijdragen en Rijkstoelagen.

In de regeling voor werknemers bedroegen de verschuldigde sociale bijdragen in 1979, 61,7 pct. van de totale ontvangsten (364,4 miljard F op 591,1 miljard F); voor 1980 kan dit aandeel worden geraamd op 61,5 pct. (393,8 miljard F op 640,4 miljard F) en voor 1981 op 59,4 pct. (435,2 miljard F op 732,4 miljard F). De Rijkstoelagen bedroegen in 1979, 200,3 miljard F (of 33,9 pct.) en zullen waarschijnlijk oplopen tot 217,3 miljard F (of 33,9 pct.) in 1980 en tot 269,2 miljard F (of 36,8 pct.) in 1981.

In de regeling voor zelfstandigen verloopt het aandeel van de verschuldigde sociale bijdragen in de totale ontvangsten als volgt: 53,9 pct. in 1979 (30,8 miljard F op 57,1 miljard F), 54,8 pct. in 1980 (32,4 miljard F op 59,1 miljard F) en 55,8 pct. in 1981 (37,7 miljard F op 67,6 miljard F). De Rijkstoelagen beliepen in 1979, 25,7 miljard F (of 45 pct.) en zullen vermoedelijk oplopen tot 25,9 miljard F (of 43,8 pct.) in 1980 en tot 29,2 miljard F (of 43,2 pct.) in 1981.

De verdeling van de uitgaven volgens regeling ziet er in 1981 uit als volgt: in de regeling voor werknemers zullen zij vermoedelijk 733,4 miljard F bedragen en in de regeling voor zelfstandigen 66,6 miljard F. De uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit toegekende sociale prestaties en lopende werkingsuitgaven.

In de regeling voor werknemers bedroegen de toegekende so-

ciale prestaties in 1979, 93,6 pct. van de totale uitgaven (562 miljard F op 600,5 miljard F); voor 1980 en 1981 kan dit aandeel worden geraamd op 94,2 pct. (614,4 miljard F op 652,3 miljard F in 1980, en 691,2 miljard F op 733,4 miljard F in 1981). De lopende werkingsuitgaven bedroegen in 1979, 28,3 miljard F (of 4,7 pct.) en zullen vermoedelijk oplopen tot 30,6 miljard F (of 4,7 pct.) in 1980 en tot 35,2 miljard F (of 4,8 pct.) in 1981.

In de regeling voor zelfstandigen verloopt het aandeel van de toegekende sociale prestaties in de totale uitgaven als volgt: 90,9 pct. in 1979 (55,5 miljard F op 61 miljard F), 90,2 pct. in 1980 (58,6 miljard F op 65 miljard F) en 94,4 pct. in 1981 (62,9 miljard F op 66,6 miljard F). De lopende werkingsuitgaven bedroegen in 1979, drie miljard F (of 4,9 pct.) en zullen waarschijnlijk drie miljard F (of 4,6 pct.) bedragen in 1980 en oplopen tot 3,3 miljard F (of 5 pct.) in 1981.

Het onderzoek betreffende de sociale zekerheid voor werknemers en zelfstandigen wordt afgesloten met een analyse, die tot doel heeft de essentiële financiële verrichtingen van de sociale zekerheid (ontvangsten, uitgaven, prestaties, Rijkstoelagen en besparingen) af te meten aan enkele macro-economische gegevens (het nationaal inkomen, het beschikbaar inkomen van de gezinnen, de privé-consumptie, de besparingen van de gezinnen en de lopende verrichtingen van de overheid). Dit vergelijkend onderzoek heeft betrekking op de periode 1975 tot en met 1979.

Uit de gegevens blijkt dat het relatief belang van de ontvangsten ten opzichte van het nationaal inkomen gestegen is van 22,57 pct. in 1975 tot 24,62 pct. in 1979. Het aandeel van de uitgaven in het nationaal inkomen is opgelopen van 21,68 pct. in 1975 tot 25,12 pct. in 1979. Het aandeel van de sociale-zekerheidsprestaties in het beschikbaar inkomen van de gezinnen, is gestegen van 22,35 pct. in 1975 tot 25,49 pct. in 1979. Vergeleken met de privé-consumptie bedraagt het aandeel van die prestaties 30,08 pct. in 1979 tegen 26,95 pct. in 1975. Ten opzichte van de besparingen van de gezinnen, bedroegen de besparingen van de sociale zekerheid 5,73 pct. in 1975 en 3,63 pct. in 1979. In percent van de lopende verrichtingen van de overheid zijn de Rijkstoelagen gestegen van 27,81 pct. in 1975 tot 37,55 pct. in 1979.

Het algemeen verslag is verkrijgbaar door storting of overschrijving van 200fr. op prk. 000-2005866-03 van het Ministerie van Sociale Voorzorg — Dienst Publikaties, Zwarte Lieve Vrouwstraat 30, 1000 Brussel, met vermelding: «Algemeen Verslag over de Sociale Zekerheid - 1980».

BERICHTEN

XXXe Vlaams Rechtscongres

Op zaterdag 24 april 1982 heeft in de Rechtsfaculteit van de Rijksuniversiteit Gent, Universiteitstraat 4, het XXXe Rechtscongres plaats van de Vlaamse Juristenvereniging, met als thema «Gezin en recht».

Dit thema wordt uitgewerkt in zes secties:

1) *Publiek recht*: a. Eerbiediging van de fundamentele rechten en vrijheden in de gezinsrelatie en grenzen van de overheidsinsming; b. De grenzen van de gezinsautonomie in de internationale openbare orde in België.

2) *Arbeidsrecht*: Impact van arbeidsrecht en -organisatie op het gezinsleven.

3) *Sociaal recht*: De sociale zekerheid in verhouding tot het gezin.

4) *Burgerlijk recht*: De recente evolutie van het personenrecht en het patrimoniaal familierecht ten opzichte van het gezin: een synthese.

5) *Strafrecht*: De relatie tussen het gezin en het strafrecht (norm, toepassing, uitvoering, sanctie): een analyse.

6) *Fiscaal recht*: Fiscaal recht en gezin.

Na de sectievergaderingen wordt een paneeldiscussie gehouden waarin de volgende vragen behandeld worden:

a) Welke is de invloed van de rechtsordening op het leven in gezinsverband? Welke verschuivingen worden door het recht bepaald en welke rechtsregelen zijn door de maatschappij opgelegd?

b) Moeten wetgever en overheid in problemen die het gezin betreffen neutraal blijven? Hoeft dat? Kan dat? Zo niet, hoe moet het?

Het voorzitterschap van het congres zal waargenomen worden door prof. M. Storme; dr. C. Engels verzorgt het secretariaat.

Verdere inlichtingen zijn te verkrijgen bij het Seminarie voor Burgerlijk Recht, Rechtsfaculteit R.U.G., Universiteitstraat 4, 9000 Gent (Tel. 091/25.76.51, toestel 233).

Juridisch Postacademisch Onderwijs

Hierna volgen de programmateksten van de cursussen pao-rechtswetenschappen: 1) Europees recht; 2) Internationaal huwelijksvermogens- en erfrecht, welke worden georganiseerd door Commissie pao Rechtsgeleerdheid van resp. de Katholieke Universiteit te Nijmegen en de Erasmus Universiteit te Rotterdam.

Europees recht

Programma en docenten:

1. Europees kartelrecht anno 1982:

Algemeen:

Prof. mr. P.R.S.F. Mathijssen, buitengewoon hoogleraar Europees recht aan de KU te Nijmegen.

Alleenverkoopovereenkomsten:

Mr. T.P.J.N. van Rijn, lid van de juridische dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschap.

2. Fusies, machtsposities:

Mr. P.L. Vandore, werkzaam bij het Directoraat Generaal Mededinging te Brussel.

Procedures:

Mr. P.J. Kuyper, lid van de juridische dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschap.

3. Industriële eigendom en Europees recht:

Prof. mr. D.W.F. Verkade, hoogleraar economisch recht KU Nijmegen.

Vrij verkeer van goederen, toepassing van art. 30 op nationale handelsbelemmerende regelingen:

Prof. dr. W. van Gerven, hoogleraar privaats en economisch recht aan de K.U. Leuven; buitengewoon hoogleraar economisch recht aan de G.U. te Amsterdam.

Cursusleiders: prof. mr. P.S.R.F. Mathijssen en prof. mr. D.W.F. Verkade.

Doelgroep: advocaten, bedrijfsjuristen e.a. belangstellenden

Categorie: 2 (collegevorm, maximaal 65 personen)

Cursusplaats: Erasmusgebouw te Nijmegen

Data: 1, 15 en 29 maart 1982, telkens van 16.00 - 21.00 uur

Cursusprijs: Fl. 235 (incl. cursusmateriaal en maaltijden)

Sluitingsdatum inschrijving: 12 februari 1982.

Inlichtingen en inschrijving: Bureau pao Rechtsgeleerdheid K.U., mw. Mr. J. Edixhoven-Majoor, Postbus 9049, 6500 KK Nijmegen, tel.: 080-512492.

Internationaal huwelijksvermogens- en erfrecht

Coördinator: mr. A.L.G.A. Stille, werkzaam bij de Koninklijke Notariële Broederschap te 's-Gravenhage, tel. (70)469697.

Onderwerpen: Internationaal huwelijksvermogens- en erfrecht.

Docenten: mr. J.S. Joppe, wetenschappelijk hoofdmedewerker

internationaal privaatrecht Rijksuniversiteit Leiden; dr. R. van Rooy, tot 1 februari 1982 verbonden aan het Min. van Justitie, daarna werkzaam in het bedrijfsleven.

Data: 1, 15 en 29 maart 1982, telkens van 16.00 tot 21.00 uur.

Sluitingsdatum - inschrijving: 8 februari 1982.

Aantal cursusdeelnemers: 35

Cursusprijs: f350.

Inlichtingen over de inhoud van de cursus: bij de coördinator.

Folder op aanvraag (uitsluitend schriftelijk) bij: Commissie Juridisch PAO H15-23, Erasmus Universiteit Rotterdam, Postbus 1738, 3000 DR Rotterdam.

Conferentie «Relatievrijheid en Recht»

Leiden 25/26 mei 1982

Over niet-huwelijkse relatievormen is de laatste tien jaren veel gepubliceerd in de vorm van preadviezen, boeken en tijdschriftartikelen. In verschillende wetten worden aan het niet-gehuwd samenleven gevolgen verbonden. In het verleden zijn congressen gewijd aan het thema samenleven. Wat tot nu toe niet of slechts fragmentarisch ter sprake is gekomen, is de «relatievrijheid» bezien vanuit de vraag voor wiens rekening deze vrijheid komt: de overheid of de betrokkenen zelf.

Men kent in Nederland weliswaar relatievrijheid, doch niet haar grenzen. Zo kan men de vraag stellen: in hoeverre mag de relatievrijheid — of de ontwikkeling daarvan — beperkt worden doordat de lasten daarvan niet langer voor rekening van de overheid kunnen komen? Het dilemma dat in deze vraagstelling opgesloten ligt, is reeds praktijk (zie art. 5 ABW). Impliceert de vrijheid om ongehuwd samen te wonen, dat iemand recht op een uitkering heeft, óók als de partner goed verdient? Zegt men neen, dan komen de lasten van die vrijheid voor rekening van de partner van de betrokkene, zegt men ja, dan komen deze voor rekening van de overheid. Hetzelfde ziet men als de vraag gesteld wordt of het inrichten van relaties en het regelen van de gevolgen van het einde daarvan (scheiden, overlijden) een zaak is van betrokkenen, zodat de relatievrijheid voorop dient te staan, of een zaak is van de overheid, met als gevolg dat wetgeving via dwingende voorschriften een zwaar accent krijgt.

Andere vraagstukken zijn: in hoeverre wordt de relatievrijheid beperkt in het belang van het kind? Welke uitgangspunten dient men aan te houden ten aanzien van niet-huwelijkse samenlevingsverbanden? Moet men kiezen voor het individu, de relatie of de functionele benadering?

Deze keuze heeft uiteraard consequenties voor de wetgever o.a. op het terrein van het vermogensrecht, erfrecht, sociaal recht, fiscaal recht en op het inkomensbeleid van de overheid. Deze en andere beleidsrelevante vraagstukken zullen aan de orde gesteld worden in de op 25 en 26 mei 1982 in Leiden te houden conferentie, die georganiseerd wordt door de Faculteit der Rechtsgeleerdheid te Leiden, Vakgroep Notariële Vakken. De conferentie heeft als thema «Relatievrijheid en Recht». Deskundigen op het gebied van het vermogensrecht, jeugdrecht, fiscaal recht als ook op rechtspolitiek gebied zullen op 25 mei 1982 eerst afzonderlijk met elkaar confereren, terwijl zij op 26 mei 1982 in een plenaire vergadering zullen trachten tot een gezamenlijk standpunt te komen, dat aan de regering zal worden medegedeeld. Deskundigen uit Engeland, de Bondsrepubliek Duitsland en Zweden zullen aan de hand van de voor Nederland beleidsrelevante vragen antwoord geven op grond van hun ervaring in het buitenland.

De conferentie kan door in totaal 300 toehoorders bijgewoond worden. Informatie omtrent de wijze van aanmelding zal in het voorjaar van 1982 gepubliceerd worden.

Vereniging der verzekeringsjuristen

Contacten tussen rechtsfaculteiten en verzekeringsondernemingen

De derde les van de cyclus 1981-1982 wordt gegeven op woensdag 20 januari 1982 te 17,30 u. in het Huis der Verzekering

(7e verdieping), de Meeûsplantsoen 24, 1040 Brussel over het onderwerp: De risico-verdeling tussen de goederenverzekering en de aansprakelijkheidsverzekering in de evolutie van het zee-recht. Lesgever is prof. Jacques Putzeys.

Na de lezing is er gelegenheid tot het stellen van vragen. Belangstellenden hebben vrije toegang.

Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking

Op zaterdag 23 januari 1982 zal de Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking in de Agnietenkapel van de Universiteit van Amsterdam (Oude Zijds Voorburgwal 231) haar jaarvergadering (1981) houden. Aanvang van het wetenschappelijk gedeelte circa 11.00 uur.

Na de rede van de voorzitter, Prof. Mr. H.U. Jessurun d'Oliveira, zullen worden behandeld de prae-adviezen van Prof. H. Kötz, directeur van het Max-Planck-Instituut te Hamburg getiteld: "Die Begründung höchstrichterliche Urteile. Eine vergleichende Studie" en van Drs. A.T.J.M. Jacobs, wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de Katholieke Hogeschool te Tilburg getiteld: "Grenzen aan de regelingsmacht der C.A.O.-partijen". Alle belangstellenden zijn van harte welkom; een bericht van aanmelding wordt op prijs gesteld.

De in één deeltje uitgegeven prae-adviezen zijn verkrijgbaar via de boekhandel of rechtstreeks bij de Uitgeverij Kluwer te Deventer.

Het adres van de vereniging is: Oude Zijds Achterburgwal 217-219 te Amsterdam.

ERRATUM

In het artikel van Prof. Guy Schrans "In memoriam Baron Louis Fredericq" dat verscheen in ons nummer van 26 december is een storende drukfout geslopen (Kol. 1114). Wij ontvingen des-aangaande van prof. Schrans het hiernavolgend schrijven:

"In mijn "In Memoriam Baron Fredericq" (R.W., 26 december 1981) leest men dat Emmanuel Comparé (niet: "Ammanuel") vóór zijn overlijden in 1836 nog vurig "organist", zou zijn (kol. 1114). Men moet natuurlijk "orangist" lezen. De orangisten be-treunden en bestreden de Belgische onafhankelijkheid omdat deze een einde maakte aan talrijke weldaden die onze provinciën onder het Hollands bewind genoten. Een organist kon orangist zijn, en een orangist organist, maar het komt de zetduivel niet toe beide woorden voor mekaar te gebruiken.

Graag las ik een rechtzetting in het R.W.».

De lezer zal deze drukfout wel willen verontschuldigen en ver-beteren.

TIJDSCHRIFTEN

Algemeen fiscaal tijdschrift, 1981

nr. 8-9 september

L. Hinnekens, De rijksinwoner in het hedendaags belas-tingrecht; L. Vanden Berghe, De verplichting tot bekendmaking van de hoedanigheid van B.T.W.-belastingplichtige.

Netherlands international law review, 1981

nr. 2

P. Sarcevic en H. Duintjer Tebbens, On Dutch adopters, Yugoslav children and ingenious Dutch Courts; R.C.A. White, Self-determination: time for a re-assessment?; M.G. Woerlee, A standing peace-keeping force?; J.O. De Lange, Peace-keeping operations of the UN and public international law, some legal aspects in the Netherlands; C.B. Bourne, Legal aspects of trans-frontier pollution: Canada-United States experience; M. Sumam-pouw, Ownership, transfer of title; security interests; E. Van Aerde-Van Leeuwen, Negotiable instruments; nationalization; J.P. Verheul, Jurisdiction, bankruptcy, foreign judgments.

Revue critique de droit international privé, 1981

nr. 3, juli-september

M. Nevot, La communication de renseignements économiques à l'étranger, remarques sur la loi du 16 juillet 1980; J. Lebul-lenger, A propos de l'expulsion des étrangers: les garanties de procédure administrative en droits français et communautaire; H. Batiffol, noot bij Cass. fr., 12 juni 1979 (huwelijksvermogens-stelsel, toepasbare wet); Y. Lequette, noot bij Hof Parijs, 3 maart 1981 (natuurlijke afstamming, toepasbare wet); H. Gaudemet-Tallon, noot bij Hof Parijs, 3 december 1980 (huwelijksvermo-gensstelsel, toepasbare wet); D. Lefort, noot bij Rb. Parijs, 7 april 1981 (huwelijk, grondvoorwaarden, strijdig met openbare orde); P. Lagarde, noot bij Cass. fr., 19 maart 1979 (nationalisa-tie, immuniteit); B. Ancel, noot bij Rb. Parijs, 10 november 1980 (exequatur, bevoegdheid); E. Mezger, noot bij Hof Parijs, 9 de-cember 1980 (scheidsrechterlijke uitspraak, beroep niet ontvan-kelijk); E.M., noot bij Cass. fr., 10 maart 1981 (exequatur, Euro-pees Executieverdrag, artt. 27, lid 2, en 47, lid 1).

Revue de droit international et de droit comparé, 1981

nr. 3

C. Lempereur, La proposition de directive sur les prospectus à publier en cas d'offre publique de souscription ou de vente de valeurs mobilières; J. Sace, Chronique de jurisprudence.

S.E.W., 1981

nr. 7-8, juli-augustus

M.J. Van Breda, De vergunningsverlening voor het ongeregeld beroepsgoederenvervoer met vrachtauto's binnen Nederland; J.J.M. Tromm, De Nederlandse jurisprudentie inzake het recht der Europese Gemeenschappen; H. Boonk, Rechtstreekse wer-king van art. 9, lid 1, R1 64/221 (noot bij Hof v. Just., 22 mei 1980); H. Boonk, Inreisvisum (noot bij Hof v. Just., 3 juli 1980); L. De Gryse, noot bij Hof v. Just., 10 juli 1980 («aanmelding» overeenkomstig de vereisten van verordening nr. 17 en veror-dening nr. 1133/68 van de Commissie, procedurefouten, art. 85, lid 1, EEG, de minimus beginsel); J.A. Winter, noot bij Hof v. Just., 17 september 1980 (steunmaatregel aan onderneming, be-roep tot nietigverklaring van beschikking van de Commissie); R. Barents, noot bij Hof v. Just., 16 december 1980 (verenigbaarheid etiketteringsregeling gekoppeld aan een voorwaardelijk verkoop-verbod); R. Barents, noot bij Hof v. Just., 3 februari 1981 (hef-fingen van gelijke werking (artt. 12 e.v. EEG) en discriminerende binnenlandse belangen (art. 95).

nr. 9, september

R.H. Lauwaars, Art. 235 EEG als grondslag voor de schepping van een Europees merkenrecht; Literatuurkroniek Europees Recht; J.G. De Jong, PBO-kroniek; R. Van den Bergh, Vragen na het Fedetab-arrest (noot bij Hof v. Just., 19 oktober 1980); H.W.W., noot bij Hof v. Just., 20 januari 1981 (artt. 30 en 36 EEG).